

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN'DA
FUNDAMENTALİZM TEHLİKESİNİN ÜLKE
POLİTİKALARINA YANSIMALARI

Nevin İNAÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2019

©2019- Nevin İNAÇ

T.C.

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN'DA
FUNDAMENTALİZM TEHLİKESİNİN ÜLKE
POLİTİKALARINA YANSIMALARI**

**REFLECTION OF FUNDAMENTALISM HAZARD ON
GOVERNMENT POLICIES IN POST INDEPENDENCY
KAZAKHSTAN**

Hazırlayan

Nevin İNAÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Kürşad ZORLU

KIRŞEHİR-2019

KABUL VE ONAY

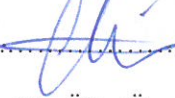
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Nevin İNAÇ tarafından hazırlanan “Bağımsızlık Sonrası Kazakistan’da Fundamentalizm Tehlikesinin Ülke Politikalarına Yansımaları” adlı tez çalışması 29/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman.......... (İmza)

Prof. Dr. Kürşad Zorlu

Üye.......... (İmza)

Prof. Dr. Giray Fidan

Üye.......... (İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Öner Akgül

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza)

Doç.Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

29/05/2019

Nevin İNAÇ

ÖZET

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN'DA FUNDAMENTALİZM TEHLİKESİNİN ÜLKE POLİTİKALARINA YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Nevin İNAÇ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kürşad ZORLU

2019- (xii+133) Sayfa

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Kürşad Zorlu

Prof. Dr. Giray Fidan

Dr. Öğr. Üyesi Öner Akgül

1991'den sonra bağımsız devlet anlayışının beraberinde getirmiş olduğu yeni devlet inşası ile Kazakistan, gelişim ve istikrarını koruyan, aynı zamanda uluslararası alanda etkin politikalar sergileyen ülke konumuna gelme gayreti içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Fundamentalizmin, günümüzde yer edindiği otorite derecesinde Kazakistan'ın ülke politikalarına ve temel göstergelerine göreceli etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu etki; Kazakistan hükümeti, Nursultan Nazarbayev ve Kazakistan halkının tutumları ile değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler, çalışmanın giriş bölümünde verilen varsayımların, çalışma kapsamında tanımlanan veri ve analizler sonucunda tespit edilen bulgular ile sonuca ulaşılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, Kazakistan'da fundamentalizm tehlikesini kontrol altına almak adına gerçekleştirilen politikalar, ülke bütünlüğü ve istikrarının korunması açısından hem ulusal hem de uluslararası alanı etkiler nitelikte olduğu analiz edilmiştir. Devletlerin iç ve dış siyaset hamlelerini etki altına alma olasılığı yüksek olan fundamentalizm, özellikle gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenen otoritesi, bu ülkelerin politikalarını yönlendirme ve biçimlendirme gücünü ortaya koymaktadır. Orta Asya'da bulunan Kazakistan Cumhuriyeti, çeşitli din ve etnik yapıya sahip bir ülke olarak fundamentalizm kapsamında göstereceği tepkimeler, bölge ülkelerinin kaderiyle yakından ilintili olduğu görülmüştür. Kazakistan hükümetinin özellikle Afganistan ve Suriye'deki kaos ortamının, ülkede oluşmaması adına gerçekleştirdiği eylemler, Kazakistan'ı bölge ülkelerinden ayıran özelliğini ortaya çıkararak, yönetsel anlamda bölgedeki farklı konumunun gözlemlenebilir seviyeye ulaştığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın yönteminde belgesel tarama metodu kullanılmıştır. Çalışmanın temel amacı; Kazakistan'ın temel göstergeleri ile fundamentalizm kavramı arasındaki ilişkiyi çeşitli değişkenler aracılığıyla açıklanmasıdır. Çalışma aynı zamanda bu alanda literatüre mütevazı yeni bir kaynak oluşturup, birçok değerli bilgiyi bir çalışma kapsamında birleştirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsızlık, Fundamentalizm, İslam, Kazakistan Cumhuriyeti, Politika.

ABSTRACT

REFLECTION OF FUNDAMENTALISM HAZARD ON GOVERNMENT POLICIES IN POST INDEPENDENCY KAZAKHSTAN

M.Sc.Thesis

Preparer: Nevin İNAÇ

Advisor: Prof. Dr. Kürşad ZORLU

2019- (xii+133) Page

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Prof. Dr. Kürşad Zorlu

Prof. Dr. Giray Fidan

Asst. Prof. Öner Akgül

Kazakhstan, with its new government structure brought along with independent state conception after 1991, is observed to be in an effort to become a country that maintains its development and persistence, and at the same time displaying active policies in the international field. Fundamentalism, in its current level of authority, is observed to have considerable effect on Kazakhstan's government policies and key indicators. This effect was evaluated by the Kazakhstan government, Nursultan Nazarbayev and with the behaviors of the Kazakhstan citizens. These evaluations and assumptions given in the introduction section of the study, began to see the daylight with findings resulting from a series of analysis and data described within the study.

According to the study findings, the policies carried out with the intention of getting the fundamentalism hazard under control were analysed to be such as to effect both the national and the international field with regards to unity of the state and maintaining persistence. The authority of fundamentalism observed on especially the developing countries, which has a high potential to influence governments' domestic and foreign policy moves, puts forward the power of these countries on directing and formation of their policies. Found in the Middle East, Republic of Kazakhstan, being a country that has various religious and ethical structures, the reactions that it will show within the scope of fundamentalism, is seen to be closely related to the fate of the countries in the region. Actions that Kazakhstan government take so as to prevent the chaos environment from forming as in Afghanistan and Syria especially, it has been found that its different position in the region reached an observable level in terms of management by putting forward the features of Kazakhstan that separate it from the countries in the region.

The study was made with the document scanning method. The main goal of the study is the description of the relationship between Kazakhstan's key indicators and the fundamentalism concept through various factors. At the same time, the study aims to combine a lot of valuable information within a single study and create a new humble source for the literature.

Keywords: Fundamentalism, Independence, Islam, Policy, Republic of Kazakhstan.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın temel göstergelerine karşı göreceli etkisi saptanan fundamentalizm tehlikesinin ülke politikalarına yönelik yaptırımları incelenerek, bu iki yapının birbirleri arasındaki ilişkinin ulusal, bölgesel ve küresel boyuttaki sonuçları analiz edilmiştir. Çalışmanın gerekli teorik alt yapısının oluşturulması, yardımcı kavramsal/kuramsal tanımlamalar ve örneklemeler ile sağlanmıştır.

Son yıllarda fundamentalizm tehlikesi, Kazakistan'ın ülke politikalarındaki etkisini gözlemlenebilir seviyeye getirmiştir. Fundamentalizm öğretileri, aktör olan güçlerin ve bu güçleri etkileyen örgütlenmelerin sürekli veya belirli aralıklar ile gündemlerinde yer aldığı bilinen bir gerçekliktir. Geçmişte var olan ve gelecekte de var olması muteber bir olgu olan fundamentalizm, Kazakistan ile gerçekleştirdiği etkileşim ve bu etkileşimden kaynaklanan sonuçlar, ulusal ve uluslararası kamuoyunu ilgilendirmesi nedeniyle son derece önemli bir konuyu işaret etmektedir.

Kazakistan'da fundamentalizm tehdit algısının ulusal mahiyetten bölgesel ve küresel sonuçlara ulaşması nedeniyle gerçekleştirilen politik hamleler, tehdidin ülke politikalarındaki etkisini gözlemlenebilir kılmıştır. Bu etkiyi kontrol altına alma seçeneğini sürdüren Kazakistan'da, tarihi olayların ve yönetsel alışkanlıkların beraberinde getirmiş olduğu yeni devlet inşası süreci, aynı zamanda önemli yaptırımlarında temelini oluşturduğu gözlemlenmiştir. Bu temellerin bütünü, çeşitli aktör işlevselliğinin karşılaştırmalı bağımlılıklarının analiz edilmesi ile temellendirilmiştir.

Çalışma, birçok yerli ve yabancı kaynak taraması sonucu bir araya getirilerek oluşturulması nedeniyle gelecekte de hızlı gelişimi ile dünya siyasetinde aktif siyaset üstlenmesi beklenen Kazakistan'ın ve tetikleyici güç olan fundamentalizm ile ilgili çalışmalara mütevazî kaynak teşkil etmesi ve tez konusuyla ilgili değerli bilgilerin bir çalışmada toplanabilmesi amacıyla tamamlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü; çalışmanın problemi, amaç ve önemi, varsayımlar, çalışma sınırlılığı ve tanımlamalar üzerine olup teze giriş bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölüm çalışmanın bütünü ve iddiaları hakkında kısa bir özet niteliğini karşılayarak çalışmanın temel hatları hakkında bilgi verilmesi amacıyla tamamlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü ağırlıklı olarak fundamentalizmi tanımlayarak, vahye dayalı dinler, Orta Asya'da İslam ve İslam karşısındaki fundamentalizm konuları işlenirken, üçüncü bölümde; Kazakistan'da ki mevcut din algısı ve İslam'a olan yönelim ile ilgili alt başlıklara yer verilmiştir. Dördüncü bölüm; Kazakistan'da fundamentalizm tehlikesinin durumu üzerine geliştirilen politikalar üzerine olup, Kazakistan'a etki eden veya etmesi muhtemel radikal örgütler ve eylemleri, bu eylemlere hükümetin, Nursultan Nazarbayev'in ve halkın tutumunu tanımlamaktadır. Çalışmanın beşinci bölümü çalışmanın yöntemini açıklarken, altıncı bölüm çalışmanın bulgularını temellendirmektedir. Çalışmanın son bölümü olan sonuç bölümü, araştırmada ilk bölümden son bölüme kadar verilen bilgi ve analizler ışığında çalışmanın çıkarımlarını oluşturmaktadır. Çalışmanın varsayımlar ispatı olarak verilen bulgular; çalışma bütünüyle sunulan analizlere ek ulaşılan tespitler ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sınırlılıklarını oluşturan; Kazakistan'da göreceli olarak etkinliği sorgulanan fundamentalizm tehlikesinin, bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın ülke politikalarına etkisi ve sonuçları üzerine yapılabilecek gerekli tanımlamalar ile belirlenerek sonlandırılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında desteğini ve emeğini esirgemeyen çok değerli hocam, yol göstericim, danışmanım; Prof. Dr. Kürşad ZORLU'ya, çalışmanın temelinde gerekli argümanlarımı oluşturmam adına değerli tecrübelerini üniversite hayatım boyunca hiçbir zaman esirgemeyen; Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nın saygıdeğer hocalarına, çalışmanın evrak işlerinde işlerimi kolaylaştıran Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına, tüm imkanları ile her zaman yanımda olan çok değerli ailem; Annem Reyhan ŞAHİN'e, babam Coşkun ŞAHİN'e, kardeşim Neriman ŞAHİN'e ve desteğinin yanında sabrını da esirgemeyen kıymetli eşim Mücahid İNAÇ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
BÖLÜM I	1
1.GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLIKLARI	3
1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	4
1.5. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI.....	5
BÖLÜM II.....	6
2. FUNDAMENTALİZM GERÇEĞİ, ORTA ASYA'DA İSLAM VE İSLAM KARŞISINDAKİ FUNDAMENTALİZMİN DURUMU	6
2.1. FUNDAMENTALİZM	6
2.1.1. Fundamentalizmin Tarihsel Tanımı	6
2.1.2. Sözlük Anlamı.....	9
2.1.3. Fundamentalizmin Gerekçesi ve Amacı	11

2.2. FUNDAMENTALİZMİN TEMEL ARGÜMANLARI.....	13
2.2.1.Din.....	13
2.2.1.1 Sözlük Anlamı ve Tanımı.....	14
2.2.1.2. İdeolojilerde Din Kavramı.....	15
2.2.1.3. Dinler Tarihinde Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam.....	16
2.2.2. Toplum ve Lider Faktörü	23
2.3. ORTA ASYA’DA FUNDAMENTALİZMİN İSLAM KARŞISINDAKİ KONUMU	26
2.3.1. Orta Asya’da İslam Anlayışı.....	28
2.3.2. Genel Olarak Orta Asya’da Fundamentalizmin Durumu.....	32
BÖLÜM III	49
3. BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN’DA İSLAM’IN YÖNELİMİ.....	49
3.1. BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN’DA DİN ALGISI.....	49
3.2. KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ’NDE İSLAM ANLAYIŞI VE YÖNELİMİ.....	53
BÖLÜM IV.....	61
4. KAZAKİSTAN’DA FUNDAMENTALİZM TEHLİKESİNİN DURUMU VE BUNA	61
KARŞIN YÜRÜTÜLEN POLİTİKALAR.....	61
4.1. KAZAKİSTAN’DA FUNDAMENTALİZM TEHLİKESİNİN AMACI VE	
GELİŞİMİ	63
4.2.KAZAKİSTAN’DA YASAKLI FUNDAMENTALİST ÖRGÜTLER	64
4.3. KAZAKİSTAN’DA ETKİLİ FUNDAMENTALİST ÖRGÜTLER VE	
KAZAKİSTAN’IN TUTUMU	66
4.4. BAĞIMSIZ KAZAKİSTAN’DA FUNDAMENTALİZM TEHLİKESİNİN ÜLKE	
POLİTİKALARINA ETKİSİNDE HÜKÜMETİN YAPTIRIMLARI	85
4.5. NURSULTAN NAZARBAYEV’İN TUTUMU	90

4.6. KAZAKİSTAN HALKININ FUNDAMENTALİZME KARŞI TUTUMU	105
BÖLÜM V.....	113
5. YÖNTEM.....	113
5.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ, AMACI VE ÖNEMİ	113
5.2. VERİ TOPLAMA ARACI.....	114
5.3. VERİ ANALİZİ	114
BÖLÜM VI.....	115
6. BULGULAR	115
BÖLÜM VII	117
7. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	117
7.1. SONUÇ VE TARTIŞMA	117
7.2. ÖNERİLER	120
KAYNAKÇA.....	121
ÖZGEÇMİŞ	133

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 4. 1 Fundamentalizmin, Genel Geçer Faktörleriyle Kazakistan'a Yönetsel Etkisi.....109

SİMGELER VE KISALTMALAR

- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
- a.g.e: Adı Geçen Eser
- AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
- a.g.h. Adı Geçen Haber
- a.g.m: Adı Geçen Makale
- AİGK: Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı
- BBC: British Broadcasting Corporation (Britanya Yayın Kuruluşu)
- BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu
- Bkz: Bakınız
- BM: Birleşmiş Milletler
- CIA: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
- Çev: Çevirmen
- ÇHC: Çin Halk Cumhuriyeti
- DAEŞ: ad-Dawlah al-Islamiyah fil-'Iraq wa ash-Sham (Irak Şam İslam Devleti)
- Ed: Editör
- IEK: Irak El-Kaidesi
- İİD: Irak İslam Devleti
- ISAF: International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü)
- IŞİD: Irak Şam İslam Devleti
- İYDP: İslami Yeniden Doğuş Partisi
- KC: Kazakistan Cumhuriyeti
- KNB: Kazakistan Milli Güvenlik Komitesi

- MŞK: Mücahitler Şura Konseyi
- NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
- OAMC: Orta Asya Mücahitler Cemaati
- ÖİH: Özbekistan İslam Hareketi
- PKK: Kürdistan İşçi Partisi
- SGT: Son Görüntülenme Tarihi
- SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TDK: Türk Dil Kurumu
- TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
- UDP: Ulusal Demokrat Parti
- YPG: Halkçı Koruma Birlikleri

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Bu bölüm, araştırma bütünüünün tanımlayıcı niteliği esas alınarak; araştırmanın problemi, amacı ve önemi, sınırlılıkları, varsayımları ve tanımları alt başlıkları ile oluşturulmuştur.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Araştırma, literatüre ek kaynak oluşturması açısından; araştırma problemini, varsayımlarını ve bulgularını geliştirmek için araştırma bütünüünde veri toplama çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kavramsal ve kuramsal teorik alt yapısının oluşturulması açısından araştırma yöntemlerinden belgesel tarama metodu¹ kullanılmıştır.

Araştırma problemi; SSCB'den bağımsızlığını kazanan Kazakistan'ın, ülke politikalarına son yıllarda göreceli etkisi gözlemlenen fundamentalizm tehdidi karşısında vermiş olduğu mücadelenin yanında, bu önemli etkileyicinin kontrol altına almayı hedeflemesiyle gerçekleştirmiş olduğu hem sosyal hem siyasi yaptırımları içermektedir. Aynı zamanda fundamentalizme yönelik ülkedeki tehdit algısının etkisine göre aldığı önleyici müdahaleler Kazakistan'ı, Orta Asya'da fundamentalizm ile mücadele eden ülkeler arasında farklı bir konum elde etmesine neden olmuştur. Kazakistan, fundamentalizm etkisini ve yönelimini kontrol altına almak adına gerçekleştirdiği hamleler; hangi alanda nasıl gerçekleştirdiği ve ne gibi tepkimelerle karşılaştığı kıstasının analiz edilmesiyle çalışma probleminin çözümleyici unsurları belirlenmiştir.

Araştırma problemine çözüm odaklı verilen temel konular; fundamentalizm kavramının tarihi olaylar ile karşıladığı tanımların değişimi, aktörler üzerindeki etkisi, Kazakistan'ın bağımsızlık öncesi ve sonrası geleneksel/modern devlet politika uygulamaları, jeopolitik konumuna bağlı olarak ulusal ve uluslararası problemlere yaklaşımı, din, dil ve edebiyat kültüründeki anlayışın fundamentalizme olan yönelimindeki etkileri, fundamentalizm tehlikesinin halk, hükümet ve lider bazındaki yaptırımları olarak sıralanmakta ve tanımlanan kavramsal/kuramsal açıklamalar, çalışma problemini aydınlatıcı nitelik oluşturmaktadır.

---

¹ Mehmet Özenç, Emine Gül Özenç, “Sınıf Öğretmenleri İle Yapılan Lisansüstü Eğitim Tezlerinin Yöntem Bölümü Açısından Değerlendirilmesi” <https://dergipark.org.tr/download/article-file/16722> SGT:20.05.2019.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Fundamentalizm, yüzyıllardır farklı coğrafyalarda değişen ölçü ve etkilerle günümüze taşınmış bir kavram olması nedeniyle özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iç ve dış politikalarında yönlendirici etkisi görülmeye devam etmektedir. Bu önemli etkileyicinin çeşitli değişkenler ile fundamentalist örgütlenmelerin yoğun olarak gözlemlendiği Orta Asya’da ve bu bölgenin ülkesi olan Kazakistan arasındaki bağıntıyı çözümlmek, çalışmanın temel amacını temsil etmektedir.

Küresel ve bölgesel gelişmelerle şekillenen ve özellikle Ortadoğu’daki kaosla yeni bir boyut kazanan radikal dini eğilim ve örgütlenmeler, Kazakistan açısından da dikkatle üzerinde durulan bir sorun haline gelmiştir. Kazakistan’ın fundamentalizm tehlikesini, tüm unsurlarıyla kontrol altında tutabilmesi ülkedeki istikrar ve sosyal gerçeklik açısından son derece önemlidir. Kazakistan’ın fundamentalizm tehlikesiyle yüzleşerek bununla mücadele kararlılığı, bağımsızlık sonrası uluslararası alanda kayde değer başarılar ve görünürlük elde etmiş bir Orta Asya ülkesi açısından irdelenmeye değer bir husustur. Zira Kazakistan’ın politik hamleleri, ulusal ve uluslararası çözüm adımları bölgesel olduğu kadar küresel çapta neticeleri olabilecek bir niteliğe sahiptir. Kazakistan’ın uygulayacağı dış politika yansıması olan fundamentalist hareketler, Kazakistan ile sınırlı kalmayacağı ve uluslararası devletler ile etkileşim kurulacağı gerçeğini bir kez daha hatırlatmaktadır. Çalışmanın konusuyla eşgüdümlü olarak Kazakistan’ın yakın tarihindeki olay ve gelişmeler irdelenerek, Türk dünyası ile Orta Asya bölgesinin araştırma konusuna ilişkin güncel durumu çeşitli sonuçlara ulaşılacak şekilde analiz edilmiştir. Bu çeşitlilik araştırmanın çok yönlülüğünü ve objektifliğini sağlayan temel unsurlarını oluşturmuştur.

Araştırmanın amaç ve önemini, geçmişten günümüze birçok ülkede önemli sonuçları meydana getiren fundamentalizm kavramını ele almak ve bağımsızlık sonrası uluslararası alanda hatırı sayılır siyaset yürüten Kazakistan Cumhuriyeti’nin politikalarına etkileri belirlenerek ortaya konulmuştur. Araştırma, gerçekleştirilen tespitler ve kıstaslar bir arada değerlendirildiğinde daha sonra yapılacak olan benzer çalışmalara mütevazî katkılar sunabilmesi düşünülerek tamamlanmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN SINIRLIKLARI

Çalışmanın temelini oluşturan; bağımsız sonrası Kazakistan'da fundamentalizm tehlikesinin ülke politikalarına etki konusu, içinde barındırdığı kavramlar nedeniyle oldukça geniş bir araştırma evrenini kapsamaktadır. Bunun başlıca nedeni, çalışmanın anahtar kelimesi olan fundamentalizmin, argümanını oluşturan 'din' kavramının araştırmaya uygun biçimde sınırlandırılmadan bir çalışma tamamlanmasının mümkün olmayışı ile ilgilidir. Aynı zamanda araştırmanın diğer anahtar kelimesini oluşturan Kazakistan'ın da, tarihi süreç açısından bir araştırmaya dahil edilirken belirli çerçeveler ile sınırlandırılması gerekmektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında öncelikli kavramlardan biri olan fundametalizmin; tanımı, tarihsel serüveni, örgütsel yapılanmaları, etki alanları, İslam dinine, Orta Asya ve İslam coğrafyasına olan etkileri ile çalışmaya bağlı kalınarak sınırlandırılmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti ile ilgili sınırlandırmalar ise; ülkenin tarihi konumuna atıfta bulunarak özellikle ve temel olarak bağımsızlık sonrasında gerçekleşen olaylar ele alınarak temellendirilmiştir.

Araştırmanın veri toplama ve analiz süreci, çalışmanın konusuna bağlı kalınarak çalışmanın konu ve argümanlarının sınıflandırılmasına, çalışmanın hangi başlıklar ve kaynaklar üzerinden sınırlandırılacağına yardımcı olmuştur.

Araştırma, fundamentalizm kavramı ve bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın genel geçer tüm özellikleriyle birlikte, fundamentalizm tehlikesinin Kazakistan zerindeki yansımaları araştırmanın belirttiği koşullara uyan grubun tamamı ele alınarak sınırlandırılmıştır.

1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırma, bağımsızlık sonrası Kazakistan'a fundamentalizm tehdidinin yansımaları, bu yansımalara karşı Kazakistan'ın aldığı yönetsel politikaların açıklanması ve analiz edilmesi tanımına dayanarak çalışmanın varsayımları şu şekildedir;

- Kazakistan'da özellikle, Suriye ve Afganistan'daki gelişmelere bağlantılı olarak fundamentalist eğilimlerin artabileceği yönündeki tehdit algısının, yönetsel sistemde kuvvetlenmekte olduğu,

- Fundamentalist tehdit algısının, Orta Asya ülkelerinde göstermiş olduğu faaliyetlere ek Kazakistan hükümeti nezdinde de kuvvetlenmekle birlikte, radikalleşme eğilimleri ve fundamentalizm ile mücadele için siyasi, hukuki ve sosyal bazı tedbirlerin uluslararası eleştirilere rağmen gerçekleştirilmeye çalışılacağı,

- Fundamentalizm tehdidinin Kazakistan'da bazı halk kitlelerinden cevap niteliğinde almış olduğu şiddet temelli faaliyetlerin gerçekleşmesi üzerine devlet başkanı nezdinde hükümet kanalı aracılığıyla gerçekleştirilmiş hukuki önlemlerin ve yaptırım gücünün yine fundamentalist yaklaşımlarla paralel ilerleyeceği ve önleyici müdahale gücünü arttıracacağı,

- Kazakistan Cumhuriyeti yönetiminin, özellikle fundamentalist eylemlere karşı almış olduğu yönetsel kararların, diğer fundamentalizm tehdidine dahil olmuş ülkelerin yönetsel kararlarına nazaran daha ciddi ve kararlı oluşuyla hem bölgesel hem küresel boyutta farklı bir konum elde ettiği varsayımlarını oluşturmaktadır.

Fundamentalizm tehdidinin Kazakistan'da varolma çabası, iki farklı yapının birbiri ile olan karşılıklı bağlantısını ortaya koymakta ve gerçekleştirilen fundamentalist eylemler ile bu eylemlere karşı alınan politik hamleler, yukarıda ki varsayımları destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Bu varsayımlar ile ülkede gerçekleşen sosyal, ekonomik ve yönetsel faaliyetleri ulusal ve uluslararası bağlantılar ile ölçümlenerek analiz edilecektir.

1.5. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Din: Kutsaliyet atfedilen, ahlaki öğeler barındıran, doğüstü güce inanılan ve çeşitli uygulama ve ayinlerin gerçekleştirildiği, değer ve kurumlara sahip inanç ve ibadet.

Fundamentalizm: 20.yy'larda Amerikan Protestanlığı ile bağlantılı olarak ortaya çıkmış, günümüzde iste 'köktendincilik' çerçevesince² açıklanmaktadır. İnanılan dinin ilk haline yani dini esaslı asli kaidelerine katı bir şekilde dönülmesi düşüncesi altında radikal dincilik işlevi gösteren bakış açısı veya dini hareket. Kazakistan'da fundamentalizm kelimesi köktendincilik ile eş anlamlı olduğu için tercih edilen kelimedir.

Kazakistan Cumhuriyeti: Orta Asya bölgesinde bulunan ve Sovyet Rusya'dan 1990'da egemenliğini, 16 Aralık 1991'de de bağımsızlığını kazanan³ Türk soylu devlet. 1991'den 19.03.2019 tarihine kadar geçen sürede ülkeyi Nursultan Nazarbayev yönetmiştir. Günümüzde Kazakistan Cumhurbaşkanı ise; Kasım Cömert Tokayev'dir.⁴ Ülke başkanlık tipi cumhuriyet yönetim şekli ile yönetilmektedir.

Orta Asya: Orta Asya bölegesı, geniş kapsamıyla Çin'in batısı, Moğolistan'ın güneyi, Rusya'nın kısmi doğu bölgesi, Pakistan'ın kuzeyi, İran'ın kuzeydoğusu, Afganistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan'ı çevreleyen bölge.

Politika: Devlet işlerini düzenleme ve yürütme adına izlenen yol ve yöntem.

Radikal Dini Örgütlenmeler: Mensup oldukları dinin yorumlanmasında şiddet ve kanlı eylemler gerçekleştiren, dinin en katı halini ve ilmi düşünceleri reddetme ideoloji benimseyen bunlara ek yapılan her türlü faaliyetin 'din' ile bağdaştırılması ile oluşan örgütlenmeler.

---

² Gülay Ercins, "Küreselleştirici Modernliğin Bir Antitezi: Fundamentalizm" Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, <https://docplayer.biz.tr/37831618-Kuresellestirici-modernligin-bir-antitezi-fundamentalizm.html> 2009 SGT:10.03.2017 SS.655

³ Abdullah Gündoğdu, Cafer Güler, "Kazakistan'ın Bağımsızlığının Tanınma Süreci ve Türk Kamuoyundaki Yankıları" Cilt.36, S.61, Ankara 2017, SS.87.

⁴ Hikmet Eren, EkoAvrasya, "Kazakistan'da Tarihi Seçim, En Güçlü Aday Tokayev," <https://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=290&Lang=TR> SGT: 15.06.2019

BÖLÜM II

2. FUNDAMENTALİZM GERÇEĞİ, ORTA ASYA'DA İSLAM VE İSLAM KARŞISINDAKİ FUNDAMENTALİZMİN DURUMU

2.1. FUNDAMENTALİZM

Fundamentalizm kavramı adına yapılacak olan analizler, bu kavramın tarihi perspektifte ortaya çıktığı dönem ve günümüzde karşıladığı tanımlamalar ile gerçekleştirilmektedir.

2.1.1. Fundamentalizmin Tarihsel Tanımı

Terimsel manada fundamentalizm kavramı, ilk olarak Hristiyanlık dini çerçevesince ortaya çıkmıştır. Fundamentalizm terimi, ilk defa 20. yüzyıl başlarında Amerikan Protestanlarının işaret ettiği dini bir hareketi adlandırmak için kullanılmıştır.⁵ Kavram, Reuben Archer Torrey editörlüğünde oluşturulan 'The Fundamentals: A Testimony To The Truth' adını taşıyan on iki ciltlik bir risale serisi ile teolojik olarak literatürde yerini almıştır. Kitap, fundamentalizm temelini Protestanlığın temellerini belirleyerek oluşturmakta ve yalnız Protestanlığın değil Hristiyanlığın da temellerini ortaya koyma iddiasındadır.⁶

Latineden türetildiğini bildiğimiz fundamentalizm; Kutsal Kitap'a tüm benlik ile bağlı olan Amerikan Protestanlığının, İncil öğretilerine ve modern doğa bilimlerine karşı duran bir grup anlamına gelmektedir. Terimsel perspektifte tarihesine bakıldığında fundamentalizm, Amerikan Protestanlığı'na özgü bir fenomen olarak karşımıza çıkarak evanjelikalizmin bir alt türünü oluşturmuş ve modernist teolojiye ve belirli dünyevileştirici kültürel yönelmelere karşı anlaşılması zor bir vaziyetin başlığını oluşturmuştur.⁷ Fundamentalizm terimi, 1920'lerin başlarında Protestanlarının literatüründen sonra İskoçya Protestanları da bu kelimeyi farklı bir coğrafyada kullanmak üzere benimsemiş ve Kutsal Kitap'a göre Protestan hareketini tanımlayan bir kavram olarak literatüre kaydedilmiştir.⁸

---

⁵ Gülay Ercins, a.g.m. SS.655.

⁶ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan, Erol Göka, "Fundamentalizmin Psikolojisi" <http://file.setav.org/Files/Pdf/fundamentalizmin-psikolojisi.pdf> SGT:09.03.17 SS.357.

⁷ Ali Rafet Özkan, "Amerikan Fundamentalizmin Dünü Bugünü", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/30738> SGT: 01.03.2017 SS.40-42.

⁸ Gülay Ercins, a.g.m. SS.656.

1974'te hazırlanan Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük'te fundamentalizm kavramının temel anlamı "Protestanlıkta aşırı tutuculuk, Kitab-ı Mukaddes'i harfi harfine tefsir etme" olarak yayınlanmıştır. 1995'te hazırlanan Oxford İngilizce sözlükte fundamentalizm ilk anlam olarak Hristiyanlıkla sınırlı bir biçimde açıklanmış fakat ikinci bir anlamı olarak "herhangi bir dinin temel öğretilerini sıkı bir biçimde izleme"⁹ anlamında da karşılık bulmuştur.

1990'larda fundamentalizm kavramı bundan sonra herhangi bir ideolojiye, dine dogmatik şekilde inanma ve bu inancı başkalarıyla paylaşıp dayatma şeklinde kullanılmıştır. Bu yeni tanımıyla fundamentalizm, dinsel ya da ideolojik fanatizm kavramıyla neredeyse eş anlamlı hale gelmiştir. 2000'lerin başında ise Taliban rejiminin, 11 Eylül ve ardından gelen El-Kaide saldırılarının da etkisiyle Batı literatüründe hızla radikal İslam'ı tanımlayan bir kavram haline dönüşmüştür. İslam'ın, topyekün fundamentalist olarak algılanmasında 1997-2001 yılları arasında Afganistan'da hüküm süren Taliban rejiminin, 11 Eylül saldırılarının ve El-Kaide terör örgütünün önemli birer rol oynadıklarını söylemek mümkün. Kavram, özellikle İslam dini söz konusu olduğunda modern dünyada ortaya çıkabilecek her türlü dini aktivite, yaklaşım ve uyanış için kullanılabilir esnek bir hal almıştır.¹⁰

Çeşitli radikal örgütlerin varlığı fundamentalizm kavramında yönelimine etkilerin olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin; yabancı literatürde ISIS (İŞİD) olarak kullanıldığı anlaşılan, Türkiye'deki yaygın ve kabul gören kullanım şekline uygun olarak çalışma içerisinde 'DAEŞ' adıyla yer verilen olan örgüt; 1999'da Ürdün Hükümeti'nin bir grup siyasi mahkuma vermiş olduğu aftan yararlanan, Orta Doğu'da radikal İslam'ın mimarını oluşturan, DAEŞ'in fikir babası¹¹ ve Irak El Kaide'sinin lideri Ebu Musab El Zerkavi¹² onun ölümünden sonra taraftarlarının oluşturduğu DAEŞ, İslam ile dini fanatizmin Orta Doğu'da bağdaştırılmasına neden olmaktadır. Bu tür radikal örgütlerin bulunduğu havzalar aynı zamanda fundamentalizm kavramında sıkça vurgulandığı bölgelerle eş olduğu gözlemlenmiştir.

⁹ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan, Erol Göka, a.g.m. SS.358.

¹⁰ H. Şule Albayrak, "Hristiyanlık'tan İslam'a uzanan fundamentalizm." Lacivert Dergi, <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2014/06/03/hiristiyanktan-islama-uzanan-fundamentalizm> SGT:05.10.2017.

¹¹ Joby Warrick, "Siyah Bayraklar; İŞİD'in Doğuşu ve Yükselişi", Çev. Işık Tansal, A7 Kitap, İstanbul 2016, SS.9.

¹² Serhat A. Erkmen, 'Irak'ta El- Kaide'nin Doğuşu, Gelişimi ve Bugünü' 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/irakta-el-kaidenin-dogusu-gelisimi-ve-bugunu> SGT:01.10.2017.

Fundamentalizm kavramının terimsel manada ilk ortaya çıktığı tarihten günümüze kadar coğrafi alanda genişleme ve geçirdiği tanımsal farklılıklar kavramın bölgeler arasında yorumlanma farklılıklarına sebebiyet vermektedir. Fundamentalizm kavramı içinde taşıdığı argümanlar, tarihi kritik dönemeç ve olaylar nedeniyle başlı başına farklı yaklaşım ve tanımlamaları bünyesinde barındırmaktadır. Bunun temel nedeni olarak inandıkları dini derinlemesine yaşayan bireylerin, dünyevi ve ahiret hayatında ebedi mutluluğu inançları sayesinde kavuşacaklarına biad etmeleridir.

Fundamentalizm gerçeği, içinde barındırmış olduğu temel öğretiler nedeniyle birey, toplum ve lider üzerinde önemli etkileri gözlenen bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Fundamentalizm kavramında karşımıza çıkan kutsaliyet anlayışına olan bağlılık düzeyi, aşırıçılığı ve beraberinde radikalizmi tetikleyen temel nedenleri ortaya çıkarmaktadır. Aşırılıkçı dini hareketlerin beraberinde getirdiği fundamentalist yaklaşımlar, etimolojik ve tarihsel açıdan evrimleşmelere açık olması nedeniyle birbirlerine yakın anlamları bulunan yorumlamalar, kavramı açıklamada yardımcı olmuştur.

Farklı yaklaşımların bulunduğu fundamentalizm kavramını tarihten günümüze tek bir tanım ile açıklamak mümkün görülmemektedir. Fundamentalizm kavramını, Kazakistan kapsamında tanımlamak için bu kavrama neden olan gerekçelerin bilinmesi gerekmektedir. Fundamentalizmi dönemsel koşullar ve neden-sonuç ilişkisi ile açıklamak, kavramı tanımlamak adına daha gerçekçi bir yol olarak görülmektedir. Fundamentalizmin günümüz tanımlarıyla gerçekleştirilen yaklaşımlar, fundamentalizmin tarihçesi ile yakından ilgilidir.

Kazakistan gibi birçok din temsilcisinin bulunduğu ülkede, radikal hareketlenmelerin ve eylemsel etkilerin analiz edilmesi açısından fundamentalizm, çalışma kapsamında detaylı açıklanması gerekmektedir. Çünkü kavram dinler, toplumlar ve liderler tarafından farklı coğrafyalarda farklı tepkimeler almaktadır.

Fundamentalizm kavramı 1950'lilerde Protestan hareketi olarak bilinmeye devam ediliyordu. 1950'li yıllarda, Hindistan'da büyük partiler arasındaki siyasi mücadeleye yaşanmaya başladı. Mısır'da ise Müslüman Kardeşler ismiyle ortaya çıkan dini bir hareketlenme, fundamentalizm tarihçesinin derinliğini arttırırken, coğrafyasını da genişletmekteydi.¹³

---

¹³ Gülay Ercins, a.g.m. SS.656.

Hindistan’da ortaya çıkan, Batı sekülerizminin yayılmasına karşı bir direniş olan Sih dini ve İslam gibi birbiriyle farklı inançların etkisine karşı bir mücadele şeklinde ortaya çıkan akım da Batı tarafından Hindu fundamentalizmi olarak adlandırılmıştır.¹⁴

Tarih 1970’i gösterirken fundamentalizm kavramı o dönemlerde artık İslam, Budizm, Hinduizm ve Yahudilik gibi pek çok farklı dini hareketlenmelerin veya direnişlerin ifade biçimini oluşturmaya başladı.¹⁵ 1970’lerde başlatılan kürtaj karşıtlığı, eğitim kurumlarında dua edilmesi ve geleneksel aile özelliklerine dönüş çalışmaları yürüten “Yeni Hristiyan Sağı”nı ortaya çıkarmış ve dini taraftarlık ile Hristiyan fundamentalizmi yetmişli yıllarda yükselişe geçirmiştir.¹⁶

Çalışma kapsamında bahsi geçen dinler, fundamentalizmin kavramsal karşılığı ile açıklanarak, literatürde fundamentalizmin yerini dolduran teorik bilgiler içermektedir. Bahsi geçen dinlerin radikalizm ile yüzleşmesi ve bu yüzleşme neticesinde gerçekleştirdiği eylemler, fundamentalizm kavramının coğrafi konumunu değiştirirken, aynı zamanda dinler arası yolcuğunu da gerçekleştirecektir.

2.1.2. Sözlük Anlamı

Geniş tarih perspektifine sahip bir kavram olan fundamentalizm, etkileşimde buldukları dinler, toplumlar ve coğrafyaların farklı kesimlerini temsil etmesi fundamentalizmin kavramsal ve Türkçe karşılığı ile ilgili çeşitli yaklaşımları da beraberinde getirmiştir. Bu bölümde fundamentalizmin genel geçer sözlük anlam ve tanımına yer verilerek, çeşitli yaklaşımlardan bahsedilecektir.

Fundamentalizm kavramı, ilk ortaya çıktığı andan günümüze kadar geçirdiği tanımlanma evrimi ve süreçleri nedeniyle tek bir anlam çerperinde açıklamak oldukça güçtür. Bu karmaşanın giderilmesi açısından kelimenin birden fazla karşılığının hangi sonuçta birleştiğine, genel geçer tanımına ve Kazakistan’da hangi kavramın yerine kullanıldığına bakılarak, kelimenin çalışma içerisinde kullanılacağı anlamlar belirlenmiştir. Bu nedenle çalışma kapsamında anlam belirsizliği ortadan kalkmış olacaktır.

¹⁴ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan, Erol Göka, a.g.m. SS.362.

¹⁵ Gülay Ercins, a.g.m. SS.656.

¹⁶ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan, Erol Göka, a.g.m. SS.362.

Fundamentalizm, Latince kökenli olan “fundus” kelimesinden türemiştir.¹⁷ Günümüzde bu kavram, genelde tıbbi terimlerde kullanılarak dip¹⁸ anlamını karşılamaktadır. Latince kökenli İngilizce sözlüklerde ise tıbbi anlamda kullanılmakla birlikte dip ve taban¹⁹ anlamında da kullanılmaktadır. Günümüzde İngilizce tercümanı olarak “fundamental” kelimesi temel, asıl, esaslı, temelde, özünde²⁰ anlamlarını karşılamaktadır. “Fundamental” kelimesinden de yine Latince bulunan “-ism” eki eklenerek “fundamentalism” kelimesi türetilmiştir.²¹

Fundamentalizm kavramının Türkçe karşılığı ile ilgili çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. TDK’nin fundamentalizm kavramının Türkçe karşılığı olarak “köktendincilik”²² çevirisinde bulunmuştur. Bu karşılık ile ilgili farklı yaklaşımların olduğu tespiti kavramın, Türkçeye nasıl tercüme edileceği konusunda halihazırda bir konsensüs olmaması sorunsalıdır.

Fundamentalizme karşılık olarak verilen “köktendincilik” kelimesi, “fundamentalizm” kelimesini gerek etimolojik anlam yönünden gerek orijinal kelimenin ifade ettiği anlam yönünden karşılamadığı²³ için uygun bir tercüme olmadığı yaklaşımına hakim yorumlarda da bulunmaktadır. Bu duruma gerekçe olarak; “köktendincilik” ifadesi dilbilimsel bir yapı içinde çözümlenecek olduğunda, fundamentalizm kelimesinde “din” ve “kök” sözcüğünün bulunmaması kelimenin radikal yönelimleri olan dindarları anlatmak için daha uygun bir anlamı olduğu²⁴ kanısı sunulmaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti’nin son dönemlerde ülke politikalarının evrimleşmesinde etkisi olan “fundamentalizm” kavramı kullandıkları resmi dil olan Kazakça²⁵ da “köktendincilik-aşırı tutuculuk” kelimelerini karşılamaktadır. Sözlükte “fundamentalizm” ve “aşırı tutuculuk” kelimeleri aynı sözcüğü ifade etmektedir; фундаментализм²⁶.

¹⁷ Coşkun San, “Köktendincilik”, Alman Kültür İşleri Yayınları,1. Baskı, Ankara 1996, SS. 12.

¹⁸ Türkçe Tıp Dili Klavuzu, <http://turkoloji.cu.edu.tr/INDIR/trk-tipdili-kilavuz.pdf> SGT:10.03.2017.

¹⁹ NND Sözlük, <http://www.nedirmedemek.com/fundus-nedir-fundus-ne-demek> SGT:10.03.2017.

²⁰ Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük.

²¹ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan, Erol Göka, a.g.m. SS.357.

²² T.C Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, http://tdk.gov.tr/?option=com_karsilik&view=karsilik&kategori1=abecesel&kelime2=F SGT:01.01.2017.

²³ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan, Erol Göka, a.g.m. SS. 366.

²⁴ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan, Erol Göka, a.g.m. SS.356.

²⁵ Askhat Dautov, Abdulvahap Kara, Rusça Çev. Danyar Kosnazarov, “Kazakistan Dünyadaki Yatırımın Yeni Merkezi” Kazakistan İstanbul Başkonsolosluğu, “Türk İş Adamları ve Yatırımlar İçin Kazakistan Rehberi” İstanbul 2008, SS.12.

²⁶ Kazakça- Türkçe Çeviri <http://www.liyago.com/turkce-kazakca> SGT: 02.10.2017.

Fundamentalizmin, Birinci Dünya Savaşı sonrası kendini fundamentalist olarak tanımlayan bir hareket için Amerikan Protestan çevrelerinde kullanılması²⁷ ve Kazakçada фундаментализм kelimesinin köktendincilik ve fundamentalizmi aynı şekilde karşılamış olması, fundamentalizm kavramının tarihçesi ile çelişmeyeceği düşünülerek; ‘‘köktendincilik’’ kelimesi çalışma içinde fundamentalizm kavramına eş tutulmuştur.

2.1.3. Fundamentalizmin Gerekçesi ve Amacı

Fundamentalizm gerçeğini temellendiren bir diğer konu olan fundamentalizmin gerekçesi, fundamentalizm öğretilerini meşrulaştırmaya yönelik tutumlar ile aynı kulvardadır. Fundamentalizm gerekliliğini savunan taraftarlar gerekliliklerini dinin kutsaliyeti kullanılarak ebedi ideaya ulaşma düşüncesi olarak benimsemişlerdir.

Fundamentalizmi doğuran çeşitli sebeplerin yanında modern tabiat bilimleri ve tarihsel- eleştirel Kutsal Kitap yorumlarının da önemli etkilerinin olduğu²⁸ gözlemlenmiştir. Bu duruma eş güdümlü olarak, dini fundamentalizmin en önemli mottosundan biri de inanılan dinin ‘Altın Dönem’deki ya da dinin var olduğu dönemdeki ‘ideal’ şartları tekrar hayata geçirmek olarak bilinmektedir.²⁹ Fundamentalizm, özgün kimliğinin ve bağlı olduğu değer yargılarının tehdit altında olduğuna inandıklarında, bu kimliği ve değer yargılarını korumak adına geliştirdikleri stratejiler bütünü bu kavramın eylemsel boyutunu temsil etmektedir.

Siyasi ilkelerin kutsal atfedilen metinlere dayandırılması³⁰ olarak düşünülmesini sağlayan dini etkileşimler, fundamentalizmin ortaya çıkış gerekçelerini öne çıkarmaktadır. Kavram, önceki bölümde de bahsi geçtiği üzere ilk olarak 1910 ile 1915 yılına kadar zengin dindarların finanse ettiği ‘‘The Fundamentals’’ yazı dizisiyle ortaya çıktığı bilinmektedir. Böylece Amerikan Protestanlığı içinde kilise ve cemaatlerde ki modernleşmeye karşı verilen mücadele ile saflara ayrılmaya başlamıştır.³¹ Modernleşme ile birey ve toplum alışkanlıklarının değişmesine ve özgün kimliklerin yerini almasına karşılık dinsel mücadele ortaya çıkmaktadır.

---

²⁷ Domonico Losurdo, ‘‘Köktendincilik Nedir?’’, Çev. Selin Dingilioğlu, Yordam Kitap, 2012, SS.9.

²⁸ Ali Rafet Özkan, a.g.m. SS.41.

²⁹ Bahram Hasanov, ‘‘Dini Fundamentalizmi Ayakta Tutan Temel Faktörler’’ <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/527099> SGT:10.02.2017 SS.247.

³⁰ Domonico Losurdo, a.g.e. SS.9.

³¹ Ali Rafet Özkan, a.g.m. SS.39.

Dini dünya görüşü ile mücadele, din adına gelişen mit ve doktrinler ile mücadele, dini kabul etmeyenler ile mücadele, tanrı ve dinin nihai kaynağı olduğu düşünülen referanslar ışığında mücadele³² fundamentalizmin amaçsal boyutunu temsil ederken aynı zamanda fundamentalizm, kültürlerin saptırıcı ve dine karşı bir tehdit³³ olarak görmektedir.

Ekonomik pazar alanlarının küreselleşmesi ve yabancı ürünlerin ülkeye girmesiyle birlikte yerel kültürde değişikliklere neden olması,³⁴ fundamentalizmin modernleşmeye karşı mücadelesinde kendi öğretileri çerçevesinde gerekçe oluşturmuştur. Dinin özünü korumak amacıyla hareket eden fundamentalizmde asıl olanın kutsal olanı koruma düşüncesi yatmaktadır. Örneğin; İsrail toprakları Yahudi halkı olmadan ‘harap topraklar’ olarak değerlendirmekte ve bunu kutsal değerlerinin korunması olarak görmektedirler. Judea ve Samaria tepelerinden başlayan İsrail Devleti’nin doğuşu kutsal değerleri ile bağdaştırılmaktadır.³⁵ Bariz şekilde fundamentalizm ile özdeşleştirilmeyecek olan bu örnek, fundamentalizmin gerekçesi ve amacının özü kapsamında benzerlik göstermektedir: Din adına kutsaliyeti koruma ve ebedi ülküye ulaşma düşüncesi şiar edilmiştir. “Mutlak hakikat” ve “kurtuluş” inancıyla, kendileri gibi olmayan herkese karşı mücadele, kendi dini bakış açılarını yaymak için geleneksel ve modern her türlü imkan ve araçları kullanarak³⁶ mevcut fundamentalist gruplarda, liderin grubu etkileme ve yönlendirme otoritesini oluşturmaktadır.

Liderlerin tutum ve davranışları, fundamentalist yönelmelerin bir diğer gerekçesini ortaya çıkarmaktadır. Sosyal gerçekler çerçevesinde yaşayan, mevcut fundamentalist gruplar, liderleri tarafından Tanrı adına militan faaliyetlere yönlendirilmek amacıyla, politik hayatta var olması gereken mücadeleyi sosyal hayata şiddet ile taşımışlardır.³⁷

Fundamentalizm, tek bir amaç içinde açıklanamayacak kadar çeşitli değişkenleri ile çok yönlülüğü temsil etmektedir. Özellikle vahye dayalı dinlerde göstermiş olduğu potansiyel güç ivmesi, kavramın dinler arası gerçekleşen farklı eylemler ile tanımlanmasına neden olmuştur.

---

³² M. Ali Kirman, “Sekülerleşme Perspektifinde Dini ve Seküler Fundamentalizmleri” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2008 http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi2/sayi2pdf/kirman_m_ali.pdf SGT:18.02.2017 SS.275.

³³ Bahram Hasanov, a.g.m. SS.242.

³⁴ Gülay Ercins, a.g.m. SS.667.

³⁵ İsrail Shahak, Norton Mezvinsky, “İsrail’de Yahudi Fundamentalizmi” Çev. Ahmet Emin Dağ, 2002 SS.14.

³⁶ Bahram Hasanov, a.g.m. SS.242.

³⁷ Gülay Ercins, a.g.m. SS.654.

Yahudilikte inanılan vaat edilmiş topraklar için gerçekleştirilen mücadele Hristiyanlıkta Kilise, Teslis ve İncil'in kutsallığı şiarı ve İslam dininde şeriatın kutsallığı bu dinlerin taraftarları tarafından yeniden yorumlanarak, radikal tutumlar çerçevesince gösterecekleri faaliyetler sonucu, muhtemel fundamentalist hareketlerin yönelimlerini ve bu doğrultudaki amaçlarını oluşturmaya sebebiyet verebilmektedir.

Fundamentalizmin amacı, dini öğretilerin ilk ortaya çıktığı zamanlara dönüşün gerçekleşmesi olmasına karşın fundamentalistler, kutsal kabul gördükleri metinlere bağlı kalmak suretiyle oldukça yenilikçi ve seçici bir tutum sergilemişlerdir. Hristiyan fundamentalistler, Hristiyanlığın modernleşmesini değil, modernitenin Hristiyanlaşmasını savunurken, aynı şekilde İslamcı fundamentalistler de İslam'ın modernleşmesini değil, modernleşmenin İslamlaşmasını savunmaktadır. Bu ideolojiye bakılarak fundamentalizm, geleneksel dini değerlerin modernleşmeye karşı radikal tutumlarla değişim yanlısı düzeni savunmakta oldukları gözlemlenmektedir. Fundamentalist gruplar, kendi değer yargıları savunuculuğunun yanında bunları başkalarına dayatma faaliyetleri ile mevcut dini grupları fundamentalist yapmaktadır.³⁸ Fundamentalist grupların katı kurallar eşliğinde söz konusu dini gruba yüksek sadakat duygusuyla grubun etkinliklerine katılarak, ebedi kurtuluş için önemli değerde "sermaye" yatırmaktadırlar. Fundamentalizmin önemli sloganlarından biri olan inanılan dinin "Altın Dönem"deki yani dinin kurulduğu, oluştuğu dönemdeki 'ideal' koşulları tekrar oluşturma amacındadır.³⁹

2.2. FUNDAMENTALİZMİN TEMEL ARGÜMANLARI

2.2.1.Din

Din kavramı oldukça geniş anlam perspektifine sahip bir olguyu temsil etmektedir. Din kavramı fundamentalizm kavramının merkezinde bulunmasının yanı sıra toplum ve liderleri de derinden etkileyen özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle toplum ve liderler açısından önemli etkileyciliği bulunan din kavramı, çalışma bulgularının tespiti açısından çalışma sınırlılıkları çerçevesince farklı perspektiflerden açıklanacaktır.

---

³⁸ Gülay Ercins, a.g.m. S.661.

³⁹ Bahram Hasanov, a.g.m. SS.247.

2.2.1.1 Sözlük Anlamı ve Tanımı

Fundamentalizm kavramının temelinde varolan ve kavramı etkileyen birçok olgu yer almaktadır. Bu olguların başında insanoğlunun varoluşundan günümüze kadar yönlendirici etkisi bulunan ‘din’ kavramı gelmektedir. Bu kavram, insan ve toplumları geniş nüfuz alanı ile etkilemiştir. Birey ve toplum üzerine farklı şiddetler grafiği ile etkisi altına alan din kavramının oldukça çeşitli yaklaşımlara tabi olmuştur. Din kavramı ile ilgili bu çeşitlilik geniş bir alanı temsil ettiğinden, din tanımlamaları tez çalışması konusunun genel hatları çerçevesinde sınırlandırılmış ve en geniş anlamında ki tanımlara başvurulmuştur.

Arapça kökenli kelime olan ‘din’ çeşitli kavramları temsil etmektedir. Bunlar; örf, gelenek, ceza, yaptırım, ödül, itaatkarlık, üstünlük, egemenlik, zorlamak, borçlanmak, hakkın alınması, ödünç almak, idare etmek, kazanmak, saltanat, aidiyet, hüküm ve ferman, kabul görülen ibadet, millet, şeriat, yol gösterici ve sorgulanmak gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁰ TDK sözlüğünde geçen tanımda din: Tanrı’ya, doğaüstü olay ve güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet⁴¹ olarak kaydedilmiştir.

Kapsamı bağlamında din; ister Tanrı tarafından olsun ister beşeri kaynaktan olsun her bir düzen her bir sistemli inançsal düşünce ve yaşayış din’dir.⁴² Din nedir? Sorusuna yaşayan dünya dinleri temsilcilerinin farklı yorumlamalarının olması, dinin tüm birey ve toplumlar için genel geçer bir tanımının olmamasına neden olmaktadır. İnanıkları dinlerin temel öğretileri kıstasında yapılan din açıklamaları dinin anlam yönünden çeşitliliğine neden olmuştur.

Müslüman düşünürler tarafından din; akli dengesine sahip, kendi düşünceleriyle bu dünyada doğruluğa; öteki dünyada ise kurtuluşa götüren ve Yüce Allah tarafından belirlenen kanundur.⁴³ Din tanımlarında bazı inanç temsilcileri ana unsur olarak ‘‘Tanrı’’ kavramını merkeze alacaklar ve bu yolla din tanımını gerçekleştireceklerdir.⁴⁴ Gerçekleştirilen din tanımları Tanrının ve öğretilerinin kutsaliyeti anlayışıyla paralel olduğu gözlemlenmektedir.

⁴⁰ Hatice Arpağuş, ‘‘İslam İnanç Esasları, Dinin Tanımı ve Mahiyeti’’ Atatürk Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi, <http://www.kaabalive.net/indirDiger/ilahiyatonlisansdersleriHafta1/%C4%B0LH1009-%C3%9Cnite%201.pdf> SGT: 10.01.2017.

⁴¹ T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, a.g.e.

⁴² Ahmed Ağırakça, Şamil İslam Ansiklopedisi, ‘‘Din’’ Cilt 2, Şamil Yayınevi, İstanbul 2000, SS.108-115.

⁴³ Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, ‘‘Sosyolojik Din Tanımları’’(Ed.) . Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, SS.42.

⁴⁴ Mahmut Aydın, ‘‘Anahatlarıyla Dinler Tarihi’’ Tarih İnanç ve İbadet, Ensar Neşriyat, İstanbul, SS.16.

Din bilimlerinde de insan homoreligiosus, yani “dindar varlık” olarak tanımlanır. Bu insan ile din kavramının özdeş birer varlık olduğunu göstermektedir. İslam’daki ‘fitrat’ inancı da buna dayanır ve insan fitraten inanmaya eğilimli bir varlık olarak betimlenmektedir. Din biliminin cevaplayamadıklarını açıklar. Örneğin; evrenin oluşumuna, insanın ilk nereden varolduğuna, bu dünya sonrasında neler olacağına dair sorulara din ile cevap verilebilmektedir. Bilim “Nasıl?” sorusuna cevap verse de “Niçin?” çoğunlukla dinlerin ve inançların cevapladığı bir soru türüdür. Kuran-ı Kerim ve diğer kutsal metinler doğa yasaları veya bilimin alanına giren diğer konularla ilgili bilgiler de verir. Ancak asıl dikkat çektikleri bilimsel kanunlar değil tüm varlıkları yaratan, bunlara hakim olan güç ve bunların anlamlarıdır.⁴⁵

Din kelimesi Latince ‘religio’ sözcüğünden türetilen ve İngilizce dilinde religion⁴⁶ olarak geçerek “bir şeyi görev edinmek, tekrar tekrar okumak, yapmak” anlamlarına karşılık gelen din kavramı “insanları Tanrı’ya bağlayan bağ” demektir. Ulusal güvenlik çerçevesinden bakıldığında din; güven kaynağı oluşturma, birleştirme ve meşrulaştırma gibi olumlu, köktendincilik ve misyonerlik gibi olumsuz anlamları ile gündeme gelmektedir.⁴⁷

2.2.1.2. İdeolojilerde Din Kavramı

Kitlelerin hareket mekanizmasına ve düşünce sistemine yönlendirici etkisi olan birçok ideoloji mevcuttur. Bu ideolojilerin din hakkındaki görüşleri kitlelerin bu alandaki yönelimini etkilemektedir. Bu etkinin temelde neyden kaynaklandığı sorunsalı yine dinin ne şekilde yorumlandığına bağlıdır. Dinin temeli ve kaynağı ile ilgili birçok yaklaşım mevcuttur.

Din çerperinde insanlar sadece ibadet ve dua ile yetinmemiş kendi dinsel argümanlarını da oluşturmuştur. Din kavramının, bu denli farklı anlayış ve yaşayış esasına tabi olması, dinin herhangi bir yönü ile ilgilenilmesi, insanın soyut kavramları yorumlama biçimi, iç dünyasını bir koruyucuya teslim etme güdüsü, insan olmasının vermiş olduğu ebedi mutluluğa ulaşma arzusu, kendini ve çevresini yönlendirme isteği, diğer insan ve toplumlardan korunma mekanizmasını geliştirme anlayışı gibi çoğaltılabilecek nedenlerdir. Bu nedenler bireyin dine olan bağlılığını da kuvvetlendiren etkileşimlerdir.

⁴⁵ Bekir Zakir Çoban, “Dinler Tarihi:Din” (Ed.) Ali İhsan Yitik, <https://drive.google.com/file/d/0B71Ju5esUFihLTFhcGYtcHV1SUE/view> SGT:10.02.2017 SS.13.

⁴⁶ Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlük.

⁴⁷ Seyfettin Erşahin, “Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Ulusal Güvenlik ve Din”, Dini Araştırmalar, Cilt: 7, Sayı.20, SS.182.

E.B. Tylor tarafından meşhur hale getirilmiş bir yaklaşıma göre dinin kaynağı; tabiatta her şeyin can ve ruh taşıdığı inancına dayanan animizmdir. Herbert Spencer ise; dinin kaynağını atalara tapınma olarak açıklar. Antropolog James Frazer ise; dinin kaynağının büyü olduğu fikrindedir. Max Müller gibi düşünenlere göre ise; dinin kaynağı naturizmdir. Yani din aslında doğa karşısındaki insanın konumundan doğmuştur.⁴⁸ Öznel yaklaşım gerçekleştiren R. Otto ise; dini 'kutsalın tecrübesi' olarak dini tanımlar. Bu tanım insanın kutsal olanla ilişkisini yorumlar. Wach'e göre din; insanın yaşamış olduğu deneyimin, onun kutsal olanla ilişkisi üzerine kurulan uygulamalarla ortaya çıktığını, iman sahibinin davranışlarını ilahi varlığa göre yaşadığını belirtmektedir. Vernon ise dini; kültürün insanlar aracılığı ile paylaşılan inançlar ve pratikler bütününden gerçekleşen bir bölüm olarak tanımlar. Weber, dini ve dinsel davranışı bireysellikten çıkarır. Dini-sosyal davranışın bireysel olarak gerçekleştiğini savunur. Wach'da olduğu gibi Weber'de dinin sosyal sonuçları dinin türevi olduğu anlayışını benimser.⁴⁹

Din kavramında teorik tanımlamalar dışında bireylerin inandıkları dine bakış açısı, aslında pratikte din tanımını birey düzeyinde gerçekleştirmektedir. Özellikle vahye dayalı dinlerde gerçekleşen dini ritüellerin şiddeti, aynı zamanda fundamentalist temellerin de gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle kutsal metinlere dayalı dinlerin öğretileri, birey ve toplum düzeyindeki etkisi önemli sonuçları da beraberinde getirmektedir.

2.2.1.3. Dinler Tarihinde Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam

Vahye dayalı dinlerde kitle temsilcilerinin bulunduğu Hristiyanlık, İslam ve Yahudilik dinlerinin fundamentalizm kavramını anlamak adına tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle çalışma ana unsurunu doğru yorumlamak için İslam dininin temel öğretilerinin ve yorumlama farklılıklarının doğru analiz edilmesi gerekmektedir. Fundamentalizm hususunda bir açıklamada bulunmak, yapılan açıklamaların analizini oluşturmak yalnız bir dini sembolik anlatım ile elde edilmesi mümkün değildir.

Fundamentalizm tehlikesinin etkisini arttırmaya çalıştığı Kazakistan'da, İslam karşısındaki fundamentalizmin konumu alanındaki analizin karşılığını bulmak için İslam, diğer dinler arasında daha detaylı açıklanacak olup, diğer vahye dayalı dinler ise fundamentalizmin yoruma açık alanlarını betimlemek için kullanılarak temel bilgileri ile verilecektir.

---

⁴⁸ Bekir Zakir Çoban, a.g.e. SS.17

⁴⁹ Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, a.g.e. S.45-46.

Hristiyanlık: İki bin yıl önce vahye dayalı olarak ortaya çıkan Hristiyanlık dini, günümüzde en çok nüfusa sahip dindir. Hristiyanlık; Asya, Avrupa ve Afrika kıtası ve medeniyetlerinin kesiştiği noktada eski Filistin topraklarında doğup, orada vefat etmiş olduğu bilinen Yahudi asıllı İsa'nın benliğinde kendini bulan bir dindir.⁵⁰

Hristiyanlığın mezhepsel ayrılıkları, Kutsal Kitab'ın yorumlamalarına göre şekillenmiştir. Tanrı'nın birliği, mahiyeti ve Hz. İsa'nın konumuyla ilgili öğretileri, Hristiyan Kilisesi'nde teslis inancı ve Hz. İsa'nın kimliği gibi konularda büyük tartışmalara ve nihayetinde bölünmelere neden olmuştur. Bu bölünmeden sonra Latin Roma Kilisesi "Katolik", yani evrensel olarak adlandırılırken; Grek İstanbul Kilisesi, doğru inanç ve öze bağlılık anlamındaki "Ortodoks" adını kullanmıştır. Kiliselerin günah çıkarma işleminde mali kazançlar ve kiliselerin başını çektiği birçok dini ritüellerin yetkisiz olduğu inancı ile Martin Luther öncülüğünde reform hareketi başlamış, mevcut dini anlayış ve uygulamaların bir kısmını reddeden Protestanlık ortaya çıkmıştır.⁵¹ Amerikan Protestanlığı ise fundamentalizmin tarihsel zeminini ortaya koyarak, günümüz fundamentalist tartışmaların terimsel kaynağının oluşmasına sebebiyet vermiştir.⁵²

Katolik mezhebinin başındaki Papa, Vatikan Devleti'nin de başı sayılmakla birlikte, dini konularda almış olduğu kararlarda yanılmayacağına inanılmaktadır. Bu nedenle tarihi olaylar çerçevesinde birleştirici gücü bulunan Papa'nın almış olduğu dini-siyasi kararlar, fundamentalizm terim karşılığı henüz yokken kelimenin tarihi gerçekliğinin görünürlüğü Hristiyan aleminde gerçekleşmiş görülmektedir. Tanrı öyle istiyor⁵³ ve Hristiyanlık öğretilerini layıkıyla anlayabilme⁵⁴ ideali ile Hristiyan dünyasını birleştirmek amacıyla Haçlı Seferleri düzenlenmiştir. Bu seferler, günümüzde dini kıstas ele alınarak gerçekleştiren önemli bir eylem dizinini temsil etmektedir. Fundamentalizm kavramının genel tanımlaması ise ilk olarak Katolik değil Protestanlık mezhebi çerçevesince yer bulmuştur.

---

⁵⁰ Christian W. Troll, "Tarihi Bir Olay Olarak Hristiyanlık", Çev. Talip Özdeş, (1998)

<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/258.pdf> SGT 15.11.2016.

⁵¹ Mehmet Katar, Diyanet İşleri Başkanlığı, "Yaşayan Dünya Dinleri" (Ed.) Şinasi Gündüz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010, SS.102-123.

⁵² Mustafa Bıyık, "Amerikan Protestan Fundamentalizminin Köken ve Öğreti Açısından Bir Analizi" http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D01949/2007_28/2007_28_BIYIKM.pdf SGT:05.12.2016.

⁵³ Hürriyet Gazetesi, "Batı Haçlı Seferi Tarihi Bir Hataydı" <http://www.hurriyet.com.tr/bati-hacl-i-seferi-tarihi-bir-hataydi-39137272> SGT: 30.12.2016.

⁵⁴ Mahmut Aydın, a.g.e. Hristiyanlık, (Ed.) Şinasi Gündüz, Diyanet İşleri Başkanlığı, SS.78.

Fundamentalizm kavramı, Hristiyanlık dininde kabul gören bir diğer mezhep olan Protestanlığın, Amerikan Protestanlığı çerçevesinde 20. Yüzyılın başlarından itibaren gelişen ve Kitab-ı Mukaddes’i son otorite kabul eden aşırı muhafazakar Protestan ekoller için kullanıldığı⁵⁵ kabul görmüş bir yargı olarak karşımıza çıkmıştır.

Yahudilik: İbrahimi geleneğe bağlı monoteist din ailesi içinde yer alır ve bu ailenin en eski halkasını teşkil eder. Dini açıdan başlangıç noktası, Hz. Yakup’un ya da Tanrı tarafından verilen ismiyle İsrail’in on iki oğlundan İsrailoğulları’nın, Hz. Musa peygamber tarafından Mısır’daki kölelik evinden kurtarılıp, Sina yarımadasına götürülmeleri ve burada atalarının Tanrı’sıyla ahidleşerek, O’ndan Tevrat’ı almaları kabul edilmektedir. Bu nedenle Yahudiliğe Musevilikte denilmektedir.⁵⁶

Hristiyanlıkta görmüş olduğumuz mezhepsel ayrılık kaynağı olan kutsal metinlerin tefsiri sorunsalı, Hristiyanlıktan önce Yahudilik inancında da karşılaşılmıştır. Yahudi inancı gereği, Yahudiğin sadece İsrailoğullarına mensup olduğu düşüncesi neticesinde, bu din geniş kitlelere yayılma alanı bulmamıştır. Bu nedenle Yahudilik bugün ki İsrail topraklarında yaşayan bir din olarak nüfuzunu sürdürmektedir.⁵⁷

Devlet kanunu İsrail’e vaadilmiş topraklar olduğuna inanılan ve daha yüce bir kanunun hakimiyetini ortaya koyan hareketler, günümüzde artan devinimler seyrinde devam etmektedir. Şeriatın kutsallığı, farklı yorumlamalar nedeniyle İslamcı köktenciligi oluştururken, Yahudi köktenciligi ‘Halacha’nın Kutsallığı’ ile öne sürülmüştür.⁵⁸ Suriyeli bilim insanı Sadık el-Azm, 2000 yılındaki bir denemesinde; Filistin, Allah tarafından İslam ümmetine vadedildiğini bir şahıs veya devlet tarafından devredilemez ve tahrif edilemez inancına sahipti. Bu inanç Yahudi köktendincilerinin İsrail toprakları konusundaki inançları ile örtüşmektedir.⁵⁹

Genel anlamda fundamentalist eylemlerin temelinde din, dinin temelinde ise sıkı sıkıya bağlanılmış kutsal olduğuna inanılan hedef gözlemlenmektedir. Bu hedef, bir dine vaad edildiğine inanılan toprak olabileceği gibi gerçekleşmesi istenilen düzen de olabilir. Bu nedenle kutsaliyet esası dinin yaşanışını da temelden etkilemektedir.

---

⁵⁵ M.Ali Kirman, a.g.m. SS.277.

⁵⁶ Salime Leyla Gürkan, ‘Yahudilik’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2013, Cilt: 43, SS: 187.

⁵⁷ Baki Adam, a.g.e. ‘‘Yahudilik’’ Diyanet İşleri Başkanlığı (Ed.). Şinasi Gündüz, SS.205-211.

⁵⁸ Domonico Losurdo, a.g.e. S.10.

⁵⁹ İsrail Shahak, Norton Mezvinsky, a.g.e. SS.11-12.

Dini temelli düşüncelerde kutsaliyeti koruma ideali, vahye dayalı dinlerin de temel özelliklerini oluşturduğu görülmektedir. Bu koruma ve geliştirme güdüsü dinin tahribi ve yayılan aşırıcılığın sonucu ile fundamentalist yapının oluşmasına zemin oluşturmaktadır.

İslamiyet: İslam, belli özelliklere sahip bir dinin ve dinin belli gelenekler ile meydana getirilen bir adın bütünüdür. İslamiyet çerçevesinde din, “Allah’ın koyduğu ve mensuplarını dünya ve ahiret kurtuluşuna götüren inanış ve davranışlardan meydana gelen bir kurumdur.”⁶⁰

İslamiyet dininin bütünleştirici özelliğinin bulunması bağımsızlığını yeni kazanan Türk Cumhuriyetlerindeki toplumların millileşme ekseninde kimliklerine olan ihtiyaçların önemli bir kısmını İslamiyet’in bu özelliği ile kapatabilmektedirler. Kazakistan’ın dinin bu özelliğini kullanış şekli ve yaptırımları ilerleyen bölümlerde detaylı şekilde verilecek olup Kazakistan’ı, fundamentalizm gerçeği ile karşı karşıya getiren olayın radikal İslamcılık olması nedeniyle, aslında İslam’ın doğru şekilde yorumlanmaması sürecinden geçtiği bilinmelidir. temel özellikleri ezeli ve ebedi tek bir yaratıcıya teslimiyettir.

İslam, hem belli özellikleri bünyesinde taşıyan bir dinin hemde bu dinin tarih içerisinde meydana getirdiği bir medeniyeti temsil etmektedir.⁶¹ Yaratıcının insan için gerçekleştirdiği mutlak düzene, maddelerin son hali ile bütün hesapların görüldüğü sonsuz gelecek ve ahiret inancına sahip olmasıdır.

İslam, günümüzde dünyanın hemen her tarafında yaşayan yaklaşık 1.5 milyar insanı bünyesinde barındıran bir din olmuştur. Terim anlamıyla Allah’a yönelmek, tevhit inancına bağlı ve Allah’a teslim olmak anlamını taşıyan İslam, hala dünyanın hızla yayılan inanç sistemlerinden birini oluşturmaktadır. Genellikle İslam tarihi, Hz. Muhammed ile başladığı varsayılsa da İslam’ın kutsal kitabı olan Kur’an- Kerim, İslam dinini ilk insan Hz. Adem ile başladığını bildirmektedir. Bu bildiri ile İslamiyet’in vahye dayalı diğer dinleri bünyesinde birleştirici özelliği dikkat çekmektedir. Bu bildiri, İslam toplumlarında İslam’a uygun olmayan amaç dışı faaliyetler için yorumlama farkı gözlemlenmiştir.⁶² Bakara Suresi 190. Ayet “Sizinle savaşınlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah, aşırı gidenleri sevmez” şeklinde yorumlanmıştır.

⁶⁰ Seyfettin Erşahin, a.g.m. 182.

⁶¹ Alparslan Açıkgenç, “İslam Medeniyetinde Bilgi ve Bilim” İstanbul 2006, SS.11.

⁶² Şinasi Gündüz, “İslam” a.g.e. SS.35-74.

Bu ayet İslam toplumlarında, fundamentalist örgütler tarafından yanlış ve hatalı yorumlanarak temel öğretilerden saptırılıp kendinden olmayanları İslam düşmanları olarak görmeye başlanarak, örgütsel strateji geliştirmişlerdir.

İslamiyet; Hristiyanlığın ırk, aile ve aşirete dayalı üstünlük iddialarını reddetmiş ve bu iddiaları sürdüren Yahudilik'ten ayrılmıştır. Yahudilikte aşırı teşbihler Tanrı'nın antropomorfik tasvirine, Hristiyanlıkta aşırı sevgi ile insan olan İsa'nın tanrılaştırılması, dolayısıyla tevhidden teslise dönüşmesine neden olmuştur. İslam ise bu noktada tevhid anlayışında zamanla oluşan bulanıklığı gidermiştir.⁶³

İslamiyet, başlangıcından günümüze kadar birçok tefsirinin gerçekleştiği, mezheplerin oluştuğu, dini örgütlenmelerin hız kazandığı ve hak din olması nedeniyle oldukça farklı yönleriyle açıklanmaya çalışılan bir din olmuştur. Bunun bir diğer nedeni ise İslamiyeti yaşayan ülke toplumları ile yakından ilgilidir. Örneğin, İslam dini çerçevesince bakıldığında İslam dinine inanan Orta Doğu ve Orta Asya toplumlarının iman ettikleri din aynı olsa da özümstedikleri ve yaşadıkları dini ritüeller farklılık göstermektedir. Bu durum, Kutsal Kitab'ın tefsiri ve dini tarihi olayların üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. İslam dininin temel öğretisi olan Kuran, bireyler üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Bunun temel nedeni olarak bireylerin inandıkları doğruların, yaratıcı tarafından yol gösterici nitelikte olması ile yakından ilgilidir. Vahye dayalı dinlerde dinin temel anlayışındaki yorumlamalar, din temsilcilerinde de farklı görüş ve dini hareketlerin oluşmasına neden olmaktadır.

İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed aracılığıyla bireylere iletilen ilahi bir mesajdır. Kur'an-Kerim, Hz. Muhammed'e 23 yıl boyunca indirilen ayetler bütününden oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim 610 yılında Mekke'de Hz. Muhammed'e nazil olmuş ve İslam dininin temel öğretilerini, dünya ve ahiret hayatları ile ilgili haberdar etmiş ve İslam mensubu bireyin nasıl yaşaması gerektiğini belirtmiştir. 632 yılında vefat eden Hz. Muhammed'den sonra Dört Halife dönemine geçilmiştir. Sırasıyla; Hz. Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali. Hz. Ali dönemde ciddi hilafet tartışmaları başlamıştır. Hz. Aişe ve Hz. Ali arasındaki siyasi anlaşmazlıklar, Hz. Ali ve Muaviye taraftarları ile Müslümanlar arasında şiddet baş göstermiş ve İslam'da ayrışma gözlemlenmeye erken dönemde başlamıştır.⁶⁴

---

⁶³ Ömer Faruk Harman, “İslam” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara 2001, Cilt: 23, SS. 2-5.

⁶⁴ Şinasi Gündüz, a.g.e. SS.37-53.

Müslüman toplumların birbiri ile savaşmalarında ilahi güç olarak kullanılan mezheplerin ayrışması ve bu ayrışmalar ile gerçekleşen savaşların başlangıcı, Hz. Muhammed'in vefatı ile gerçekleşmiştir. Bunun en temel nedeni, Müslüman bireyin bir konu ile ilgili İslam hükmü merakını Hz. Muhammed'e sorarak giderebiliyor olmasıydı. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra merak edilen hususlar, Kur'an'da direkt yazılmadıysa Peygamberin hal ve hareketleri esas alınmış ve Kur'an ihtiyaçlara göre farklı yaklaşımlar ile yorumlanmaya başlanmıştır.

İslam liderliği sorunsalı da mezhepsel ayrışmanın temelinde yatan nedenlerdendir. Bu keskin ayrışmalar ve aşırılıkçı hareketler sonunda, İslam ve aşırıcılık terimi bazı olaylar örnek gösterilerek tek potada birleştirilmeye başlandı. Daha öncede bahsi geçtiği üzere özellikle 1950 yılı ile başlayan yükseliş, 2000'li yıllarda hızla İslam dinini fundamentalizm ile anılmasına neden olmuştur. İslamcılığın radikalizme kayan nedenlerinden olan mezhepsel bölünmelere geçmeden önce İslam'ın yayılış alanlarına ve taraftarlarının coğrafi nüfuzuna bakılmalıdır.

İslam'ın en hızlı yayılış dönemi Emeviler döneminde gerçekleşmiş, bu dönemde Türkistan'dan Fransa içlerine, Kafkaslardan Hindistan'a kadar genişlediği gözlemlenmiştir.⁶⁵ Coğrafi anlamda yayılan İslam dini, beraberinde nüfusunu da hızla arttırmış farklı medeniyet, kültürler ve yaşam şekillerine ortak olmuştur. Bu farklılıklar beraberinde İslam'ın yorum ve kıyasa açık konuları dönem, coğrafya ve kültürel ihtiyaçlara göre yorumlanması hız kazanmıştır. Bu dönemde zaten varolan mezhepler, farklı coğrafyalara hakim olmaya başlamıştır.

Mezhep; gidilen ve izlenen yol, yöntem olarak bilinmektedir. Dini öğretileri anlama ve yorumlama açısından ulema sınıfının oluşturduğu epistemolojik kavramı karşılamaktadır. İslam düşüncesi tarihinde mezhep ayrımında iki farklı boyutla karşılaşırız. Bunlardan biri İtikati-Kelami; Harici, Şii, Mutezile, Eşari ve Maturidilik diğeri ise Fıkhi-Ameli; Hanefi, Maliki, Hanbeli, Şafiilik olarak geçmektedir.⁶⁶ Bahsi geçen fıkhi mezhepler, Müslümanların evlilikten alışverişe, vergiden kamu düzenine kadar geniş bir alanı temsilen hukuki düzenlemeleri de beraberinde içeren norm ve yasa koyma işlevini yerine getiren mezhepler olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer ayrım kelami mezhepler olup teolojinin Allah-İnsan ve Allah-Varlık ilişkisini belirleyen, bu konudaki ilkeleri içeren ve normları oluşturan mezhepleri

⁶⁵ Şinasi Gündüz, a.g.e. SS.50-51.

⁶⁶ Hilmi Demir , "Sünniler Nedir? Sünniler Kimdir?" 21. Yüzyıl Enstitüsü, <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/teostrateji-arastirmalari-merkezi/sunnilik-nedir-sunniler-kimdir> SGT:01.02.2017.

tanımlamaktadır. Günümüzde yanlış bilinenin aksine Müslüman toplumlar, mezhepler üzerinden kurumsallaşmış ve yapılanma⁶⁷ göstermiştir. 8.yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan itikadi İslam mezhepleri, iman esaslarının tespit edilmesi ve yorumlanmasında genelde Kur'an'ı esas almıştır. İnsanlar arası bazı hukuki işlemler ve birçok sosyal siyasi husus peygamberin sözlü ve fiili sünnetiyle açıklanır.⁶⁸

İslam tarihinin erken döneminden itibaren çeşitli mezhepsel ayrışma hareketleri ortaya çıkmıştır. Hz. Ali'nin hilafeti döneminde meydana gelen Şii ve Harici temayüller, gerek meydana geliş sebepleri gerekse sergiledikleri tavır itibarıyla, siyasi fırka olarak kabul görmüştür. Şia, halifeliği Hz. Ali'nin soyundan olması gerektiğini savunmuş, Hariciler ise halifelik için dini erdemlerin tamamıyla takvadan başka hiçbir şart ileri sunmamışlardır.⁶⁹

Mezhepsel ayrışma, İslam ile ilk kez karşılaşanların eleştirilerine karşı verilen cevaplar ile daha da gün yüzüne çıkmıştır. Eleştirileri Mutezile düşünürleri cevaplamaya çalışmış ve bu eleştirileri akli istidlale dayandırmışlardır. Kelamcılar da ağırlıklı olarak eleştirilere akla önem vererek yanıtlamışlardır. Buna karşılık dönemin muhafazakar alimleri, Kur'an'da sık sık vurgulandığı gibi Ehl-i kitabın fikir ayrılığına düşmesi nedeniyle, dinin tahrife maruz kalması durumundan endişelenerek İslam'ı eleştirenlerden ziyade, Mutezile kelamcılarına karşı cephe almışlardır. Daha sonra Selefiyye diye adlandırılan bu grup, sünnete uyma ve bid'attan uzak kalmayı telkin eden birçok rivayeti nakletmiştir. X. yüzyıl ile Mutezile'nin aşırılığa kaçan akılcılığı ve Selefiyye'nin yorumlama kapasitesi ile ihtiyaca cevap vermeyen ağır muhafazakarlığı arasında ılımlı bir yöntem benimseyen Sünni kelim ekolleri, İslam dünyasında etkinlik kazanmaya başlamıştır.⁷⁰

İslam, son yüzyıllarda Batı'dan gelen askeri, siyasi, iktisadi ve kültürel tehditlere karşı öncelikle savunma geliştirilen düşünce ve faaliyetler çerçevesinde cereyan etmeye başladığı gözlemlenmiştir. Konuyla alakalı ilk gelişme Arabistan'da 18. yüzyılın sonlarında sadece modern değerlere değil Osmanlılar'ın temsil ettiği geleneksel İslam'a karşı da tavır alan Vehhabi hareketi olmuştur. Vehhabiler, İslam'ın ilk dönemlerindeki azameti tekrar gerçekleştirilebilmenin yolunu, Kur'an ve Sünnet dışında her şeyin terki gibi sınırları belli

---

⁶⁷ Hilmi Demir, a.g.m.

⁶⁸ Ömer Faruk Harman, a.g.e. SS.2-5.

⁶⁹ Şinasi Gündüz, a.g.e. SS.53.

⁷⁰ Ömer Faruk Harman a.g.e. SS: 2-5.

olmayan bir tavırda görmüşler ve başta tasavvuf, felsefe ve kelam olmak üzere bütün fikri birikim ve tecrübelerin reddi düşünceleriyle kısa zamanda siyasi bir varlık göstermeyi başarmıştır.⁷¹ Çeşitlenen ve yaygınlaşan mezhepler değişime uğrasa da başladıkları noktaya dönme gayreti göstermektedirler. Vehhabilik-Selefilik bunlara örnek olmalarıyla birlikte İslami erklerin temeline dönerken geliştirmiş oldukları strateji ile günümüzde İslamcı fundamentalizmin de örgütsel bağlamda temelini oluşturmuşlardır.

2.2.2. Toplum ve Lider Faktörü

Fundamentalizm kavramı geçmişten günümüze farklı yorumlamalara maruz kalmıştır. Bunun başlıca nedenleri olarak fundamentalizmin evrimleşmesine ve tanımının gerçekleşmesini sağlayan toplum ve lider faktörleri gösterilebilir.

Fundamentalizm kavramı, zaman, birey, lider ve toplum üzerinde çeşitli algı mekanizmalarının oluşmasındaki itici güce sahiptir. Bunun en birincil kaynağı lider, birey, toplum, siyasi ve dini anlamda Ne istiyor? Neye yöneliyor? Sorularını var etmektedir. Bu sorular dinlerin ve medeniyetlerin var olduğu süreçten günümüze kadar gelmiş ve çeşitli siyasi ve dinler ile farklı cevapları meydana getirmiştir.

Fundamentalist hareketlerin genel yapısına bakıldığında, amaç olarak toplumsal düzeni yeniden şekillendirme⁷² düşüncesine sahiptir. Bu ekseninde toplumları bir amaç için harekete geçirmek isteyen liderler, toplumlar için kutsal değerleri öne sürecek ve siyasi-toplumsal yönelimi bazen başarıyla bazen de yenilgiyle sonuçlandıracaktır. Bu nedenle fundamentalist yönelimlerin gerçekleşmesi birey, toplum ve liderlerin inandıkları dinde neyi kutsal kabul ederek gerçekleştirecekleri eylemlerin boyutu ile paralellik göstermektedir.

Fundamentalizmde sosyal ve siyasi eylemler, kutsal metinlere atfedilerek gerçekleştirilmiş olabileceği düşüncesi hakimdir. Aynı zamanda karizmatik liderlerin tutumları bu kavramın yönelimini toplumsal düzeyde etkilemektedir. Önemli olan toplumların ve liderin fundamentalizmi sosyo-politik anlamda nasıl yorumladıklarıdır. Fundamentalizmin, birey, toplum ve liderleri siyasi ve sosyal alandaki etkileme gücünün, tek taraflı bir iletişim ile gerçekleşmesi mümkün değildir.

---

⁷¹ Ömer Faruk Harman a.g.e. SS: 2-5.

⁷² Gülay Ercins, a.g.m. S.660.

Fundamentalizmin liderler tarafından birey ve toplumları dinin gereklilikleri ve ebedi mutluluk çerçevesinde yönlendirmesi oldukça etkin bir yöntemdir. Din, inanan insanlar varolduğu sürece birey ve toplumları, etkileyici yönünün maksimum seviyede olan bir olguyu işaret etmektedir. Çünkü Tanrı'nın varlığına inanan birey, kutsal olduğunu kabul ettikleri değerler adına yaşamayı misyon edinmiş bir varlıktır.

Birey ve toplumların kutsal metin ve Tanrı adına gerçekleştirilmesi beklenen hareketlenme özellikle vahye dayalı dinlerde sıkça görülmektedir. Vahye dayalı yaşayan dünya dinleri olan Hristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet tarihlerinde bu dinlere mensup liderler ve toplumlar tarafından fundamentalist yönelimleri görmüş ve bu toplumsal olaylar zamanla fundamentalizm terimine yeni anlamlar yüklemeye devam etmiştir.

Fundamentalizmin terimsel manada ilk ortaya çıkışı ise İslam toplumu ile ilgisi görülmemektedir. Ancak fundamentalizm hareketli ve değişimsel özellikleri olan bir olgu olması nedeniyle günümüzde fundamentalizm kavramı fundamentalist toplumsal olayların gerçekleşmesi ile tanımı değişkenlik göstermiştir.⁷³ Fundamentalizm kavramı, tanım ve eylem boyutunda zaman içerisinde Hristiyanlık dinine özgü olmaktan çıkarak herhangi bir dinsel inancın vahiyle gelen halinin korunması anlamında yer etmeye başlamıştır.⁷⁴

Pratik hayatta varolan fundamentalist gruplar, liderleri tarafından Tanrı adına taraftar faaliyetlere yönlendirilmek amacıyla siyasi hayatta olması gereken mücadeleyi sosyal hayata şiddet ile taşımışlardır. Siyasi eylemleri kutsal metinlere dayandıran ve dünyevi kuralları reddeden⁷⁵ yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı bireylerin, liderler tarafından topluma atfedilen fundamentalist görev serüvenini oluşturmaktadır. Taraftarları ile dini bir liderin cemaat oluşturması ve bu cemaatin öğretilerinin dayandırıldığı kutsal kitap tefsirlerini yayması aynı zamanda cemaati genişletmesi muteber bir durumun göstergesidir. Aynı zamanda dini kurucu liderin, vefatı grubun yapısını da değiştirebilmektedir. Lidere yakın olanlar, gruba önderlik etmeye devam etse de onların ölümü de grubun tümünü ilgilendiren maddi unsurlara yani dinin teorisine, yeni dinin inanç esaslarına, ibadet ve tören şekillerine daha sonra da örgüt çeşitlerine dayanmaya başlar.⁷⁶

⁷³ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan, Erol Göka, a.g.m. SS.357.

⁷⁴ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan, Erol Göka, a.g.e. SS 355-356.

⁷⁵ Domonico Losurdo, a.g.e. SS.9.

⁷⁶ Niyazi Akyüz, a.g.e. SS.267.

Dini örgütlenmelerin yaygınlık kazanması ile bu örgütlerin öğretilerinde de farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu farklılaşma, çoğalan örgütlerin kendi içinde de nüfuz mücadelesinde bulunmalarına ve etki alanlarını genişletmeleri için çeşitli eylemlere başvurmalarına sebebiyet vermektedir. Bu durum özellikle vahye dahil dinlerde sıklıkla gözlemlenmektedir.

Hristiyan toplumlarında teorik açıdan ilk anlamını kazanan fundamentalizm, öncesinde bu toplumlarda dinsel hücumlar gözlemlenmiştir. Orta Doğu'ya yapılan meşhur Haçlı Seferleri'nin temelinde ekonomik çıkar vardır. Ama zamanın şartları gereği bu savaşlar din ile meşrulaştırılmıştır.⁷⁷ İsrail toplumunda Yahudi köktenciliği ise varlığını İslamcı köktenciliğin yayılması ile meşru göstermektedir. İslamcılarda kendilerini bu açıdan meşrulaştırmaktadırlar.⁷⁸

Özellikle fundamentalizm, 2000'lerin başında, Taliban rejiminin, 11 Eylül ve ardından gelen El-Kaide saldırılarının da etkisiyle Batı literatüründe hızla radikal İslam'ı tanımlayan bir kavram haline⁷⁹ dönüşmesi ile vahye dayalı dinlerde fundamentalizm hızla İslamiyet ile anılmaya başlanmıştır. Bunun temel sebebi özellikle sosyo ekonomik eşitsizliklerin, egemenlik boşluğunun ve toplumun sosyal gerçekliklerine hakim olmayan lider faktörünün gözarda edilmiş olmasıdır. Örneğin; Orta Asya ülkelerinde yaşanan ekonomik sorunlar ve egemenlik boşluğu sorunsalının çözümlenememesi gibi faktörlerin bu bölgelerde hızla toplumun 'kurtuluşu' için çeşitli örgütlenmelere gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle din kurallarının toplumsal faydayı gözeterek yaşanması açısından liderin tutumu oldukça önemlidir.

Din kuralları insanların sosyal açıdan uygun bulunmayan davranışlarını yasaklayarak, bireylerin sosyal kurallar çerçevesince belli kurallara uymasını ve toplumsal düzeni sağlayabilmesini beklemektedir.⁸⁰ Dini kurallar bütününcü toplumsal düzende liderin önemini ise bu iki kavramı (din-toplum) ne yönde birleştirip ne yönde ayrıştıracağı sorunsalı oluşturmaktadır. Bireylerin sadakatle bağlı oldukları liderlerin dini konular çeperince vereceği tepkimeler, toplumsal düzeyde karşılık bulması nedeniyle bu konuda lider faktörünün önemini gözler önüne sermektedir.

---

⁷⁷ Ensar Çetin, "Hristiyan Fundamentalizmi ve Ortadoğu'da Tanrıyı Kıyamete Zorlama Stratejisi", Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, http://sbedergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/1051111517_1.pdf SGT: 02.10.2017. SS.2.

⁷⁸ İsrail Shahak, Norton Mezvinsky, a.g.e. SS.12.

⁷⁹ Gülay Ercins, a.g.m. SS.656.

⁸⁰ Özden Özbay, "Üniversite Öğrencileri Arasında Din ve Sosyal Sapma", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 31, No.1, 2007, SS.1-3.

2.3. ORTA ASYA'DA FUNDAMENTALİZMİN İSLAM KARŞISINDAKİ KONUMU

İslam'ın gereklilikleri adı altında gerçekleştirilen fundamentalist eylemler, aslında İslam'ın değil ona inanan taraftarları aracılığıyla, İslam öğretilerinin tefsirinde yaşanan yanlış yorumlamalar veyahut bilinçli aksettirilen yanlış yönelimler nedeniyle gerçekleşme oranı oldukça yüksektir. İslam'ın farklı yorumlanması ve İslam'ı koruma düşüncesi altında gerçekleştirilen aşırılıkçı militalist örgütlenmeler, İslamcı fundamentalizm perspektifinden bakılmasına neden olmuştur. Peki bu nedeni hazırlayan koşullar nelerdir?

Yüzyıllardır Orta Doğu bölgesine ve İslam dünyasında varlığını sürdüren İslam Devletleri⁸¹ ile Osmanlı'nın zayıflamasıyla Batılı güçler, İslam coğrafyasında kontrolü eline almayı başarmışlardır.⁸² Britanya Mısır, Filistin, Irak, Körfez ülkeleri, Hindistan ve Malezya'da, Fransa Fas, Tunus, Cezayir ve Suriye'de, Rusya ise Orta Asya bölgesinde egemenlik kurmuşlardır. Batılı güçler egemenlik kurdukları ülkelerde sömürgeci maksatlarla daha uzun kalmak ve egemenliklerini pekiştirmek adına ülkelere özgü sistemsel yapılarını, egemenliklerine aldıkları ülkelerde geçerli olan İslam hukukunda⁸³ bulunan değerlerde değişimler görülmeye başlanmıştır. Bu değişimlerden duyulan rahatsızlık sonucu kurtuluşu İslam'da arayan İslamcılar, bu durumu değiştirmek ve dinin saf haline dönülmesi adına çeşitli stratejilerin üretilmesine neden olmuşlardır.

İslamcı köktencilik olgusu, 1960'lı yıllardan itibaren yükselişe geçmiş, 1970'lerde petrol fiyatlarındaki ani yükselme ve 1979'da gerçekleşen İran Devrimi ile İslamcı fundamentalizm önemli ölçüde hızını arttırmıştır. İslamcı fundamentalizm, demokratik yapıya insan hak ve özgürlüklerine, bilimsel gelişime, Amerika'ya ve Batı'ya karşı düşmanlık gösterimi olarak algılanmaktadır.⁸⁴ İslamcı fundamentalizm; modern toplumsal hayata, kültürel değişimlere, seküler ekonomik ve siyasallaşmaya karşı ortaya çıkmıştır. İslamcı fundamentalizm, diğer dini fundamentalist hareketler ile benzerlik göstermektedir.

---

⁸¹ William L. Cleveland, "Modern Ortadoğu Tarihi", Çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008, SS.25.

⁸² Selim Kurt, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Orta Doğu Politikası", http://www.johschool.com/Makaleler/1888164411_SEL%C4%B0M%20KURT.pdf SGT:15.12.2016

⁸³ Gülay Ercins, a.g.m. SS.666.

⁸⁴ Gülay Ercins, a.g.m. SS.665.

Fundamentalizmin Gereğesi ve Amacı bölümünde de geçtiğı üzere moderniteye karşı dini zafer şiarı, diğeri fundamentalistler içinde de geçerliliğı bulunan algıdır. Ancak İslamcı fundamentalizm moderniteyi ve Batı yanlı kültürel etmenleri dinsel olumsuzluklar yönünde sorumlu tutmaktadır.

İslam aleminin gelişimi için tek yol olacağına inanan İslamcılar, yeni ve İslami hükümetler için umutlanmaya başladılar. Bu umut sonucunda “siyasal İslam” kavramı şekillenerek görünürlüğü artırılmıştır. İslam dünyasında belirginleşen fundamentalist hareketler, dini öğretilerden kaynaklanmayıp, Batı emperyalizmine karşı duruşu temsil eden hareketler konumundadır. İslam dinini Hz. Muhammed (Asr-ı Saadet) dönemindeki saf ve orjinal haline döndürme çabasında olduğu belirtilen İslamcı fundamentalizm Batılılaşma, modernleşme ve sekülerleşmeye karşı tavır takınmaktadır. Bunu da İslam’ı yabancı kültürel etkilerden arındırma düşüncesiyle gerçekleştirmektedir.⁸⁵

Orta Doğu coğrafyasıyla birlikte İslam dini, fundamentalizm kavramında merkezi bir konum olarak görülmesi ve bu konunun Batı çevreleri tarafından sürdürülmesi fundamentalizmin batı emperyalizmine karşı görülen İslamcı hareketler olarak işlevselleştirmiştir. Fundamentalist hareketlerin gerçekleşmesinde rol oynayan İslamcı gruplar, her ne kadar bu hareketleri Asr-ı Saadet dönemine dönmek için yaptıklarını belirtseler de şiddet ve aşırılıkçı eylemleri ile İslam’dan uzak bir yol çizdikleri görülmektedir.

Nüfuzunu ve coğrafi alanını genişleten İslamcı fundamentalizm, yüzyıllardır Müslümanların yaşadıkları bir coğrafya olan Orta Asya’ya yayılmıştır. Bu bölgede hem güçlü radikal örgütlenmeler meydana gelmiş hemde bu örgütler ciddi taraftar nüfuzuna sahip yapılar oluşturmuşlardır. Bölgede varolan fundamentalizm etkisi Afganistan ve Pakistan gibi ülkeler dışında aslında Orta Asya toplumlarının İslam anlayışı ve benimsedikleri mezhepsel inanışları ile benzerlik göstermemektedir. Özellikle fundamentalist eylemler Orta Doğu, Afganistan ve Pakistan gibi ülkelerdeki radikal örgütlerin öğretileri ile sürdürülmektedir. Bu öğretilere inanma gereksinimi duyan Orta Asya ülke vatandaşları, genellikle bu örgütlere katılımcı statüsünde olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanında bölge ülkelerinin kendi oluşturmuş olduğu çeşitli radikal örgütlerde mevcudiyetini korumaktadır.

---

⁸⁵ Gülay Ercins, a.g.m. SS.665-667.

2.3.1. Orta Asya'da İslam Anlayışı

Orta Asya'da Sovyetlerin etkisi henüz bulunmadığı dönemlerde, bölge halkı tarım ekonomisiyle geçimini sağlayan kabile, boy, köy ve şehir unsurlarına sahip hayat tarzını benimsemekteydiler. Göçebe unsurlarına sahip Orta Asya Türklerini birbirine bağlayan unsuru İslam dini oluşturmaktaydı. Bu konuyla alakalı örnek veren Barthold'un sözleri şu şekildedir: "Bir Türkistanlıya kimliğini sorsanız, o önce bir Müslüman olduğunu, daha sonra hangi şehirden veyahut köyden olduğunu, eğer bir göçebe ise kabilesini söyler."⁸⁶

Sovyetlerin Gorbaçov'un etkisi altındaki diğer bölgelerine göre çoğunluk desteğinden mahrum kalsa da Orta Asya'da baş gösteren milliyetçi düşünce ve hareketler, Moskova'dan otonomi isteği ile meydana gelmeye başlamıştır. Orta Asya'da, "milli hissiyat" Sovyet yönetimiyle birlikte sistemli bir şekilde zayıflatılmış olsa da belli bir kültüre aidiyet anlamında varlığını sürdürmeyi başarmıştır.⁸⁷ Sovyetlerin yıkılmasının ardından, Orta Asya halkı büyük bir sevinç ve hevesle cami ve medreselerin yapımına başlamıştır. Dini ritüelleri; namaz, oruç ve hac gibi ibadetler hızla yaygınlık göstermiş, bu olaya bazı bürokratlar ve devlet başkanları da dahil olmuştur. İslam dini ve ibadetleri ile bölge halkı, kültürünü ve tarihini tekrardan benimseyerek millileşmeye başlamışlardır.⁸⁸

İslam dini, Orta Asya'nın kültürel yapısında Sovyet rejiminin ateistik din politikası yanında varlığını korumayı başarmıştır. İslam dini, Orta Asya'da farklı şekillerde varlığını sürdürmektedir. Bu şekillerden en yaygını, Hanefi öğretileriyle şekillenen geleneksel sünni İslam olarak bölgede varlığını sürdürmektedir. Liberal din anlayışının olmasında katkıda bulunan bu gelenek inanca pratikten daha fazla önem vermektedir.⁸⁹

Dini ritüellerde, özsel bağlılığa değer veren ekol olan Hanefi öğretileri, dini ritüellerin Arapça'dan başka dilde yaşanabileceği şeklinde imkan sunmaktadır. Bu imkan neticesinde Orta Asya Türk Müslüman toplumları, inandıkları dinleri kendi milli temel göstergeleri ile tezat düşmeyecek şekilde yaşamaya çalışmışlardır.

⁸⁶ Seyfettin Erşahin, a.g.m. SS.185.

⁸⁷ Oliver Roy, "Yeni Orta Asya Ya da Ulusların İmal Edilişi" Çev. Mehmet Moralı, Metis Yayınları, İstanbul 2009, SS.242.

⁸⁸ Seyfettin Erşahin, a.g.m. S.185.

⁸⁹ Hüsnü Ezber Bodur, "Orta Asya'da Militan İslamcı Hareketler ve Vahhabilik", Dini Araştırmalar, Cilt.7, S.20, SS.198.

Hanefiliğin, medeni ve ceza hukuku ile ilgili hadiselerde daha hoşgörülü bir anlayışının bulunması ve kadın haklarına yer vermesi dinin temelinde yanılma olarak görülmemekte bu durumun fikri zenginlik olarak kabul edilmektedir.⁹⁰ Hanefiliğin, bu nedenle Orta Asya'da nüfuz yoğunluğunun fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Orta Asya toplumlarının tarih sahnesinde yerlerini almalarıyla birlikte inandıkları ve adet edindikleri geleneğin İslam dini ile yakınlık göstermesi, Orta Asya Türk halklarının, İslam dinini milli öğretiler eşliğinde yaşamasına neden olmuştur. Özellikle Kazakistan yönetimi, Sovyetlerden bağımsızlığını kazandıklarında İslam'ı kabul etmekte ancak Müslümanlıklarını milli değerlerden uzaklaştırmadan yaşamayı tercih etmişlerdir.

Kazakistan'da İslam'ın Sovyet sonrası yönelimi, daha çok ulusal kimlikle bağdaşacak şekilde gerçekleşmektedir. Milli değerlerden uzak dini ritüeller özellikle Kazakistan hükümeti tarafından benimsenmeyen ve gerekli koşullar altında bu ritüellerin tedbir amaçlı kontrol altına alındığı gözlemlenmektedir. Bu tür eylemlerin gerçekleşmesinde coğrafi konum gereği radikal örgütlerin çoğul yapısı ve etnik yapının çeşitli olması, Kazakistan'da aşırılıkçı herhangi bir eylemsel faaliyeti adına tedbirinin alınmasına öncülük etmektedir.

Bölge hakkında ulusallaşma süreciyle birlikte geleneksel dini arayışa yönelme de başlamıştır. Örneğin Özbekistan, bağımsızlığından sonra dini yönelmeleri biraz ihmal etse de son yıllarda İmam Maturidi ve Maturidilik ile ilgili bilimsel çalışmaları hem ulusal hem uluslararası toplantılar ile gerçekleştirmeye devam etmektedir. Bu konuda kitaplar ve makaleler yayınlanmış ve bu anlayışın Özbek halkı için önemi vurgulanmıştır. Diğer yandan ise tasavvuf anlayışı ön plana çıkarılmıştır. Özellikle Yesevilik düşüncesi Kazakistan'da, Nakşibendilik Özbekistan'da etkinlik kazanmıştır.⁹¹

Bağımsızlığını kazanan Müslüman Türk toplumlar, klasik İslami edebiyat ürünlerinin yeniden neşredilmesiyle birlikte dini eğitim kurumları aracılığıyla düşünce ve bilgi kaynaklı İslami açılıma adım atmış bulunmaktadır.⁹² Bu açılım sayesinde bölgede Sovyetlerden kalma inançsal alışkanlıkların değişerek bu alışkanlıkların İslam'a yönelmesinde belirli katkıları da meydana getirmiştir.

---

⁹⁰ Hüsnü Ezber Bodur, a.g.m. SS.198.

⁹¹ Seyfettin Erşahin, a.g.m. S.185.

⁹² Seyfettin Erşahin, a.g.m. S.185.

Kazakistan’da meydana gelen fundamentalist tehlikelerin genel hatlarıyla dış kökenli olduğu bilinmektedir. Kazakistan’a çeşitli yönleriyle tehdit oluşturan fundamentalist örgütlerin varlığı Kazakistan’ın bu tehdidi kontrol altına alma seçeneğini meydana getirmektedir. Bu nedenle bölge ülkelerinin İslami tutumları, örgütlenmeleri ve inanç sistemlerinin anlaşılması, Kazakistan’daki fundamentalizm tehlikesinin özelliklerini belirlemede son derece önemlidir.

Orta Asya’da İslam dininin ayırıcı özelliklerinden biri de sufiilik geleneğidir. Orta Asya’da kültürel mirası koruma çerçevesinde, bu coğrafyada etkin sufi şeyhlerinin mezarları, bölgedeki Müslümanlar için önem arz eden ziyaret yerlerinden birini oluşturmaktadır. Sufiilik geleneği, bölgenin İslamlaşması yanında Şamanist özellikleri de sürdürmektedir.⁹³

Orta Asya’nın önemli değeri olan, bir zamanlar İslam’ın ve uygarlığın merkezi görülen Buhara, Semerkant, Balasagun, Özgön ve Oş şehirleri bu bölgelerde yer almaktadır. Bu yerler bölge halkının özellikle Sovyet etkisinde olduğu dönemlerde İslam etkisinin kaybolmamasını sağlayan önemli dayanaklardan birini oluşturmuştur. İslam dini Orta Asya’da en az on iki yüzyıldır varlığını korumakta ve kültürel mirasa ortak olmaktadır. Bölgede dini inanç ve uygulamaların komünist dönemde yasaklanması, yukarıda bahsi geçen yerlere yapılan ziyaretlerin, haccın denkleştirici fonksiyonu görülmesi, İslami alışkanlıklarının popüler İslam aracılığıyla varlığını sürdürmesinde etkili olmuştur. Bölgede öteden beri varlığını sürdüren farklı toplumlar farklı zamanlarda İslam dinini kabul etmiş olmaları, Orta Asya İslam tarihine farklı bir zenginlik getirmiştir.⁹⁴ Bu farklılıklar bölgede farklı İslam geleneklerinin oluşmasına neden olmuştur.

Sovyetlerden önce İslami geleneklerin Sovyetler döneminin dini baskıları çerperinde korumaya çalışan bölge Müslümanları, İslami geleneklerini yaşam şartlarına uygun evrimleştirmiştir. Bölge Sovyetlerden sonra camii ve medreselerinin yapımında yaygınlık göstermiş, İslam düşünürlerinin öğretilerinin yayılmasına olanak sağlanmış ve en önemlisi Türk kültürü çerçevesinde İslami değerlerin yaşanmasına yol açmıştır. Bölgenin tarihi ve Sovyetlerin etkisi ile değişim gösteren İslam anlayışı Orta Asya’da kendine özgü İslam tarihini oluşturduğu gözlemlenmiştir.

---

⁹³ Hüsnü Ezber Bodur, a.g.m. SS.198.

⁹⁴ Kubangazy Bugubaev, ‘‘İslam’ın Orta Asya ve Kırgızistan’daki Dinamikleri’’, USBED, <https://docplayer.biz.tr/113527-Islam-in-orta-asya-ve-kirgizistan-daki-dinamikleri-yazar-kubangazy-bugubaev.html> SGT:10.02.2017 SS.2.

Çoğunluğu sünni anlayışa sahip Orta Asya Müslüman toplumlarında bu dini anlayışın zamanla değişime uğradığı gözlemlenmiştir. Örnek olarak 20. yüzyıla gelindiğinde Vehhabilik ismi Selefilik kavramına dönüşmüştür. İslam'ı, İhyacı- Entelektüel Selefilik adı altında gelişen akımların bu düşünce ile şekillenmesi ve mezhepler anlayışının terkedilmesi sonucu, Sünnilik anlamını yitirmeye başlaması gösterilebilir. Fıkhi mezhepler ise, yöntem olarak terkedilerek sadece ibadet alanlarıyla sınırlandırılmıştır.⁹⁵ Özellikle Orta Doğu kökenli Selefistlerin Orta Asya'ya yönelimi, bu bölgede özellikle bağımsızlık sonrası oluşan dini hassasiyeti etkilemiştir.

19. yüzyıldan günümüze kadar gelen süreçte İslamcı fundamentalizmin, düşünce sistemlerindeki mezhepsel oluşum ve örgütlerin taraflar arasındaki çatışma nedenleri, İslami düşünce farklılıklarının da etkisini göstermektedir. Sadece Sünni taraftarların oluşturduğu İslamcı fundamentalizm düşünülmesi oldukça yanlıştır. Örneğin 1979 İran Devrimi, Şii mezhebi çerçevesinde şekillenmiştir.⁹⁶

İslamcı fundamentalizm, sömürgecilğe, seküleriteye, moderniteye ve Batı emperyalizmine karşı yürütülen ve taraftarları arasında kutsaliyet barındıran ebedi mutluluğun getirisi olarak görülen yolu temsil ettiği hatırlatılarak, taraftarlarını da bu minvalde yönlendirdiği gözlemlenmektedir.

İslamcı fundamentalizmin özellikle eylem aşamasında belirginleşmesi, fundamentalist yayılmaların Orta Doğu, Orta Asya ve Uzak Asya'da görülmeye başlaması ile gerçekleşmiştir. Mısır'da meydana gelen Müslüman Kardeşler Cemiyeti ki bu cemiyet, Arap dünyasının en köklü tarihine sahip, en etkili ve en büyük İslami hareketi olan bir yapıdır. Bununla birlikte birçok Arap ülkesindeki en geniş siyasi muhalif örgütü konumundadır.⁹⁷ Bu tür örgütlenmelerin çoğalması Müslüman nüfusunun yoğunlukta olduğu Orta Asya ülkelerinde de çeşitli dini yönelimleri de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle bölgede varolan geleneksel İslam'da zaman zaman anlayış ve yönelim farklılıklarının gözlemlenmesine neden olmuştur. Bölgedeki İslam anlayışındaki çözümler, güç kazanan fundamentalist örgütlenmelere katılımcı temin edilmesine neden olabilmektedir.

⁹⁵ Hilmi Demir, "İŞİD Kimdir ve Neden Sünni Değildir?" 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/teostrateji-arastirmalari-merkezi/isid-kimdir-ve-neden-sunni-degildir> SGT:01.10.2017.

⁹⁶ Amir Ahmad Fekri, "Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi" Mızrak Yayınları, İstanbul 2011, SS.165.

⁹⁷ Evan Hill, "The Muslim Brotherhood in Flux" Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com/indepth/2010/11/2010111681527837704.html> SGT:03.02.2017

2.3.2. Genel Olarak Orta Asya'da Fundamentalizmin Durumu

Orta Asya'daki fundamentalizmin etkileri, bölge ülkelerinin bağımsızlığını kazanmadan önceki durumlarını temsil eder durumdadır. Sovyet döneminde Stalin ile zirveye ulaşmış bölge halklarına yönelik ayrışan halklar ve farklılaşan kimlikler siyaseti, bölgeye önemli etkileri olmuştur. Yüzyıllar boyunca Türkistan ismiyle ve ortak bir kimlikle yaşayabilmiş toplumlar, belirlenen yeni sınırlar, değişime uğramış kimlik ve dil yapıları ile birbirlerin uzaklaştırılmaya çalışılmıştır.⁹⁸

1989 yılında Sovyet ordusunun Afganistan'dan çekilmesi, Bin Ladin'in bölgeye yerleşip akabinde Taliban'ın ortaya çıkması, uluslararası düzeyde tanınırlığa ulaşan Afganistan merkezli İslamcı taraftarlarının Pakistan ve ABD desteğini alması, bölgenin sosyo-ekonomik koşulların yetersizliği, hükümetin baskıcı tutumu ve dönem içinde bölgede var olan Tacikistan İç Savaşı gibi nedenler, Orta Asya'da radikal söylemlerin ve aşırı grupların varlığını destekleyen koşulları oluşturmuştur.

Orta Asya'da, Sovyet baskısının ortadan kalkması ile İslam dininin olması gerektiği ölçüde yaşanırken, bazı kesimlerde ise dinin radikal ölçüleri ile yaşanmaya başlandığı gözlemlenmiştir. 1990'lı yıllarda İslam dininin temsilcileri olduklarını iddia eden grup ve örgütler meydana çıkmaya başlamış ve bu örgütlenmeler buldukları bölgelerdeki ülkelerin siyasi tabanına yönelik kısıtlı etkilerinin oluştuğu görülmüştür. İslam'ın sufizm yoluyla kabul gördüğü ve yayıldığı düşüncesi, Orta Asya'daki bölge halklarında din anlayışı yaşam şekillerindeki bir geleneğin parçası olarak kalması sağlanmıştır. Bu nedenle İslam ve sufizm inancı Orta Asya halklarının kültürel değerleri ile bitişik olduğu söylenebilir.⁹⁹ Bu inancın bölgede yaşatılmaya devam edilmesi, radikal örgütlerin eylem potansiyeline de etkisi olduğunu göstermiştir.

Dünya genelinde Orta Asya'daki terör eylemlerinin sayısı oldukça düşüktür. Küresel terörizm veri tabanında 1992-2011 yılları arasında gerçekleşen terör eylemleri sayısı Ortadoğu'da 15.567, Güney Asya'da 15.600, Doğu Asya'da 383 ve Orta Asya'da 238'dir.¹⁰⁰

⁹⁸ Kürşad Zorlu, "Orta Asya'da Terörizm: Sufizmden Fundamentalizme Geçiş" 2023 Dergisi, Atılım Yayıncılık, S.166, Ankara 2015.

⁹⁹ Kürşad Zorlu, a.g.m.

¹⁰⁰ Kürşad Zorlu, a.g.m.

1979'da gerçekleşen İran Devrimi'nin¹⁰¹ amaçsal düşüncede fundamentalist hareketlerin gerekçeleri görülmüş ve fundamentalizm, İslam ve Orta Doğu ile bütünleşmeye başlamıştır. O dönemde İran'ın başında İran Şahı Rıza Pehlevi bulunmaktaydı ve devrim, Humeyli liderliği ve Humeyni taraftarları olan fundamentalist mollalar tarafından özellikle din kurumlarını siyasi örgütlenme yoluyla gerçekleştirmişlerdir. Fundamentalizmin temelinde olan kutsal sembollere sığınma gerçeği, Humeyni ve taraftarlarının da temel argümanını oluşturmaktaydı. Şii fundamentalistlerine göre Şah, yezid olarak gösterilmekte ve bu yolda Kerbala'da şehid edilen Hüseyin'in görevi devrim yanlılarının¹⁰² üstelendiği gözlemlenmiştir.

Devrim sonrası İran'ın daha radikal bir çizgiye kaydığı¹⁰³ gözlemlense de İran İslam Cumhuriyeti, 1979 yılında sürgündeki Humeyni'nin İran'a dönüşüyle birlikte kurulmuş olup, tarihler 1 Nisan 1979'u göstermekteydi. Şeriat ile yönetilen İran'daki idari yapı, teokratik anayasaya dayanmaktadır. İran'da cumhurbaşkanının yetkileri üzerinde daima dini liderin otoritesi bulunmaktadır.¹⁰⁴ Dönemin İran İstihbarat bakanının günümüz İran İslam Cumhuriyeti'ni, dört temele bağlamıştır; İslam, Şeriat, Ahlak ve Kanun.¹⁰⁵

ABD ve Batı kamuoyunda fundamentalizmi, İslam dini ile topyekün kaynaştıran olay dizini ise; Taliban rejimi, 11 Eylül ve ardından gelen El-Kaide saldırıları olmuştur. 11 Eylül 2001 tarihinde, New York'ta tarihinin en büyük terörist eylemi gerçekleşmiş ve bu eylemin aktörü olan Usame Bin Ladin, Afgan topraklarında savaşan, bu alandaki 'mücahitlere' destek vermesi ile tanınmaktadır. Ladin, 1988 yılında El-Kaide Örgütü'nü kurarak¹⁰⁶ Batı ve özellikle ABD için tehdit olarak algılanmaya neden olan süreci başlatmıştır. 11 Eylül Saldırısı ile Batı literatüründe fundamentalizmi hızla radikal İslam'ı tanımlayan bir kavram haline getirmiştir.¹⁰⁷

---

¹⁰¹ F. Halliday, D. Skocpol, E. Ahmad N.R. Keddie, V. Moghadem. M. Muaddel, Der: Serpil Sancar, Belge Yayınları, İstanbul 1992 SS.7.

¹⁰² F. Halliday, D. Skocpol, E. Ahmad N.R. Keddie, V. Moghadem, M. Muaddel, a.g.e. SS.7.

¹⁰³ Ozan Örmeci, "Siyasal Sistemler: İran İslam Cumhuriyeti" Uluslararası Politika Akademisi, <http://politikaakademisi.org/2014/12/24/siyasal-sistemler-iran-islam-cumhuriyeti/> SGT:31.12.2016

¹⁰⁴ ParsToday, "İran İstihbarat Bakanı: İran İslam Cumhuriyeti İstihbarat Kurumu, İslam, Şeriat, Ahlak ve Kanun Temeline Kuruludur" http://parstoday.com/tr/news/iran-i60575%C4%B0ran_%C4%B0stihbarat_bakan%C4%B1_%C4%B0ran_%C4%B0slam_cumhuriyeti_%C4%B0stihbarat_kurumu_%C4%B0slam_%C5%9Eeriat_ahlak_ve_kanun_temeline_kuruludur SGT:14.03.2017

¹⁰⁵ Pars Today, a.g.h.

¹⁰⁶ Milana Abdybaeva, "Hukuki Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı" AÜ SBE Uİ ABD, Ankara 2005. SS.28.

¹⁰⁷ Murat Beyazyüz, F. Sevinç Göral Alkan, Erol Göka, a.g.m. SS.354.

Kurulduğu tarihten günümüze kadar dini terörizmi temsil eden bir diğer örgüt olan DAEŞ, varlığı ve yayılma alanını İslam dini adı altında ve genellikle sünni düşünce sistemindeki taraftarları ile gerçekleştirmektedir. Örgütün çalışma kapsamında ki önemi Orta Asya’da fundamentalist hareketlerin diğer Müslüman ülkelere göre daha seyrek yaşandığı Kazakistan’da etkinliğini kurmaya başlaması varsayımı olmuştur. Kazakistan ülke politikalarında önemli kararların alınmasında rol oynayan DAEŞ’in kuruluşu ve stratejik eylemleri, Kazakistan’a yönelimi konusu açısından son derece kritik rolü bulunmaktadır.

DAEŞ’in ortaya çıkararak geçirdiği devinimsel süreçler ise; 2004’de El-Kaide’ye bağlılığını ilan eden Zerkavi’nin¹⁰⁸ Irak’ta El-Kaide’nin (IEK) kurucusu¹⁰⁹ olarak karşımıza çıkmasıyla başlamıştır. IEK örgütü ile El-Kaide Örgütü arasındaki stratejik hedef farklılıkları ve merkezi liderliğin etkisiyle IEK ve beş örgütün birleşmesi ile Mücahitler Şura Konseyi (MŞK) birleşerek, 2006’da öldürülen Zerkavi’den sonra başa geçen Ebu Ömer El Bağdadi, 2006’da Irak İslam Devleti’ni (İİD) kurdu. 2010’da öldürülen Ömer El Bağdadi yerini Ebu Bekir El Bağdadi’ye bırakmış oldu. Bağdadi, Nusret Cephesi ile birleşerek Irak ve Şam İslam Devleti’nin kurulduğunu ilan etti.¹¹⁰ Bağdadi’de Zerkavi gibi El-Kaide’nin emirlerine uymadı ve Orta Doğu’da fundamentalizmi, Müslümanlar arasındaki Şii-Sünni çatışmasına sürükleyerek gerçekleştirmiş oldu. Bağdadi bu durumu; “Ben onun emirleriyle çakışan emirler yerine, Allah’ın emrini dinlerim” diyerek özetledi. Daha sonra El Kaide örgütü’de DAEŞ ile işbirliğini reddetti. Kuzey ve Doğu Suriye’de bulunan küçük köy ve kasabalara savaşçıları yerleştiren Bağdadi, Nusra Cephesi militanlarını da kontrol altına aldı ve Rakka ile DAEŞ, Suriye’de ilk karargahını kurdu.¹¹¹

DAEŞ, hakim oldukları bölgedeki okullara “Bunlar dinsizlerin kitapları” diyerek okulları yakıyor, Şii grupları kafir ilan ediyor, Şiilerin buldukları camii ve ibadet alanlarını bombalıyor ve bunu inandıkları din için yaptıklarını savunuyorlardı. Bu esnada yüzlerce öksüz, yetim ve genç askerleri kamplara alıyor silah ve intihar kamyonlarını kullanmayı öğretiyorlardı. DAEŞ, Suriye’ye girişinden birkaç ay sonra binlerce taraftarı oluşmuş aynı zamanda El- Nusra Cephesi ve Laik Özgür Suriye Ordusu gibi rakip isyancılardan taraftar toplamayı başarmıştır.

---

¹⁰⁸ Serhat Ahmet Erkmen, a.g.m.

¹⁰⁹ Joby Warrick, a.g.e. SS.9

¹¹⁰ Serhat Ahmet Erkmen, a.g.m.

¹¹¹ Joby Warrick, a.g.e. S.354-356.

DAEŞ'in sosyal medya hesaplarında Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Avrupa'dan gelen yabancı katılımcılardan cihadın dünya ve ahirette faydalarının ıgırtkanlığını yapıyorlardı.¹¹² Örgütün bu tür yaklaşımları, Müslüman çoğunluğun olduğu bölgeler için önemli tehditleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle yeni bağımsızlığını kazanan Orta Asya ülkelerinin mevcut sorunlarına ek yeni tehditlerin oluşmasına da neden olmuştur.

Sosyal medya hesaplarından taraftar toplamak için infaz videoları yayınlayan DAEŞ, Bağdadi'nin küresel güç olma ve halifeliği altında tüm ona inananları birleştirme amacını, örgütlerine taraftar toplamak adına en iyi şekilde kullandığı kutsaliyet faktörünü şu sözleri ile açıkladı; "Kuran'ın ne demek istediğini anlayarak ezberlemeye gayret gösterin. Öğrettiklerini uygulayın. Bu tavsiyelerimi tutarsanız, Roma'yı fetheder ve dünyanın sahibi oluruz."¹¹³ Söylemleri ile bölgesel ve küresel boyutta ciddi sık sık yenileyerek küresel yayılmaya

Böylesine katı kurallar ve eylemler eşliğinde faaliyetlerini sürdüren örgütün hedefi dünyaya hakim olmak adına izlediği yol gereği, Müslümanların yoğunlukta olduğu bölgeleri fundamentalist yapılanmaların ilk hedefleri olarak görmektedir. DAEŞ gibi örgütler; coğrafi sınır yakınlığının ve etnik çeşitliliklerinin beraberinde getirdiği dini farklılıklar, Orta Asya bölgesini Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan sonra ilk hedeflerini oluşturmakta oldukları gözlemlenmiştir. Özellikle Orta Doğu merkezli fundamentalist hareketler yayılma alanlarını Orta Asya'ya yöneltmektedir. Bunu El Kaide ve DAEŞ gibi radikal örgütler örneğinde gözlemleyebilmekteyiz. Orta Asya ülkelerinin radikal örgütlere karşı tutumları Kazakistan'ın da bu alandaki politikalarını etkilemesi açısından önemli sonuçları meydana getirmektedir. Bu nedenle fundamentalizm adına bölge ülkelerinin verdiği işbirliğinden uzak eylemler, etkin sonuçlardan uzak görülmektedir. Bölge ülkelerinin fundamentalizme karşı vereceği mücadele, hem sınır ülkelerini hemde fundamentalizmin eylemsel boyutunu etkilemektedir.

Bölgede en çok İslamcı radikal örgüt ağı olan Özbekistan için alınan önleyici tedbirler, Kırgızistan ve Kazakistan'ı da etkisi altına almıştır. Bu nedenle 1998 yılında imzalanan terör gibi tehditsel süreçlerin birlikte yürütülmesi adına, Türk Dili Konuşan Ülkeler Liderler Zirvesi ve Şanghay İşbirliği Örgütü gibi uluslararası kuruluş ve işbirliği zemini oluşturuldu.¹¹⁴

---

¹¹² Joby Warrick, a.g.e. SS.375-376.

¹¹³ Joby Warrick, a.g.e. SS.378.

¹¹⁴ Kürşad Zorlu, a.g.m.

Orta Asya'nın Sovyetlerden bağımsızlığını kazanmasıyla din özgürlüğünü kısıtlayıcı uygulamalara karşı politikalar; Pantürkist, Panislam hatta İslamcı köktencilik ile anılmasına neden olmuştur. Bu konu Rusya başta olmak üzere birçok çevreler ulusal, bölgesel ve hatta küresel güvenlik ağlarını tehdit eden kavramlar olarak nitelmiş Pantürkizm, Panislamizm veya İslam köktenciliklerinin yeniden ortaya çıkması olarak görerek gerekli önlemlerin alınması adına mücadele edilmesini savunmuşlardır.¹¹⁵

Orta Asya tarihinde milli ve dini benlik arasında geleneksel iletişimin varlığı; milli canlanma ile siyasal İslam'ın hareketlenmesinde bir kıstas oluşturacağını söylemek mümkündür. Bu nedenle günümüz Orta Asya'sında İslam dini ile ilgili en dikkat çekici husus, radikal İslamcı grupların rolü ve bunlara karşı hükümetlerin reaksiyonlarıdır.¹¹⁶ Uluslararası basında yer alan genel kanı: Türkistan Türklerinin İslami köktencilik tehdidi ile karşı karşıya olduğudur. Bazı batılı yetkili ve basın; İslamcı köktendinci tehlikesinin Türkistan cumhuriyetlerinde hızla yaygınlık göstermekte olduğunu avunmaktadır. Sovyet döneminde, komünizm ile mücadele için yeşil kuşak teorisiyle İslami faaliyetlere destek veren NATO, günümüzde yakın tehlike gördüğü kominizmden yönünü İslamcı köktencilikine çevirmiştir.¹¹⁷

Siyasal İslam'ın çok yönlülüğünün olmasına rağmen olayların Kur'an ve Sünnet'e dönerek, İslam devleti kurma düşünce ve eylemleri bu hareketlerin ortak özelliğini oluşturmaktadır. İslam dinini kendi kendine yetebilen geniş kapsamlı bir sistem olarak kabul eden İslamcı fundamentalizm, kendi özüne dönerek geçmişin güç ve refahını yeniden gerçekleştiren geleneklerin yeniden canlanıp oluşmasını istemektedir.¹¹⁸

Sovyet döneminde de bölgede İslam'a karşı yürütülen engelleyici mücadeleye karşın, Sovyetler Birliği'nin de dağılma sürecine tekabül eden 1980-90 yıllarında Orta Asya bölgesinde İslami diriliş olarak tanımlanan ciddi bir dinsel patlama yaşanmıştır. Bu süreç, Orta Asya toplumunun İslamiyet'e dönüş sürecini de temsil etmektedir.¹¹⁹ Sovyetler döneminde yaşanan değişimler eşliğinde bölgenin birbiri arasındaki iletişimini İslam dinine olan bağlılığın devam etmesi gerçekleştirmiştir.

---

¹¹⁵ Seyfettin Erşahin, a.g.m. SS.186.

¹¹⁶ Hüsnü Ezber Bodur, a.g.m SS.199.

¹¹⁷ Seyfettin Erşahin, a.g.m. SS.186.

¹¹⁸ Hüsnü Ezber Bodur, a.g.m. SS.199.

¹¹⁹ Sergey N. Aşaşın, "Orta Asya Köktendinciliğinin Kökenleri Hakkında Birkaç Söz." Avrasya Dosyası, Cilt 6, S.4, SS.272-282.

Bağımsızlık sürecindeki bölge toplumlarındaki ilk tepkimelerinden birini din kavramı oluşturmuş ve İslam dini ile ilgili hareketlenmelere yeni ivmeler kazandırmıştır. Orta Asya bölgesi, 19. yüzyıl ortalarında Ruslar tarafından İslam'ın köktendinci tanımlamaları, bölgenin sömürgecilik karşıtı milliyetçilik öğelerine oranla konumlandırılmaktaydı. Bu durumun örneğini 1898 yılındaki Dukçi-işan¹²⁰ ayaklanması oluşturmaktadır.

Bu olayların tümü, 1920-30'lu yıllarda bölge toplumlarının dini eylemlerine karşı olan tavırlar ve devam eden baskıcı tutumların, Rusların bu coğrafyaya egemenlik kurmasından önce de varlığını göstermektedir. Bu durum, Orta Asya'da İslam dinini "köktendinci" bir tavırla meydana geldiği¹²¹ düşüncesi, bölge halkı dışındakilerinin söylemlerine neden olmuştur.

20. yüzyıl sonları ve 21. yüzyıl başlarında denilebilir ki; Orta Asya bölgesinde gerçekleşen radikal eylemler baz alınarak, İslam dinini artık fundamentalizm virüsüne bulaşmış olduğu gösterilmektedir. Bölgede zaten meydana gelen köktendincilik hareketlenmeleri ile dış etkenler, İslam'ın bu şeklini bölgeye ithal etmekten ziyade, fundamentalist hareketlenmelerin kaçınılmaz yükselişinde katalizör rolünü üstlenmiştir. Hatta Orta Asya'ya inşa edilen suni herhangi bir düşünce ki bunlara İran merkezli Şiilik ve Türkiye merkezli elit-milliyetçi ideoloji de eklenebilir, bölgede varolan ve gelişim gösteren iç sosyal değişimler fundamentalist bir olayın gerçekleşmesine bölge yerelinde zemin oluşturmuş ve köktendinci özellikler kazanılmasına neden olmuştur. Genel anlamda Rus bilim insanları ve siyasetçileri radikal hareketlerin genişlemesi nedenlerini 1980-1990'lı yıllarında gerçekleşen eski Sovyetler Birliği devletlerini saran sosyo-ekonomik krize dayandırmaktadırlar. Bu sebepler ışığında denilebilir ki; Orta Asya'da gerçekleşen modern İslam "Rönesans"ı, geriye dönüşü gerçekleştirmekten ziyade, kaynağını yakın tarihte aranması ile anlaşılacak olan ve yeniden gelişen sosyal ilişkiler, yeni İslam'ın doğuşuyla bağlantılıdır.¹²²

Orta Asya bölgesinde taraf olarak alınan; Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan ve dolaylı olarak Afganistan ve Pakistan'da meydana gelen ve birbirini etkileyen bazı kitlelerin aşırılıkçı tutumları, İslam'ın fundamentalist eğilimine yön vermektedir.

---

¹²⁰ Ebubekir Güngör, "1898 Fergana Olayları ve II. Abdulhamid Han", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, S.2, 2018, SS.506.

¹²¹ Sergey N. Abaşin, a.g.m., S.272-282.

¹²² Sergey N. Abaşin, a.g.m. S.272-282.

Orta Asya bölgesinde özellikle yeni devlet inşasında meydana gelen sorunlar toplumun kalbini oluşturan dini de yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle sosyo-ekonomik alanda yaşanan egemenlik boşluğu, zararlı inanç sistemlerine ev sahipliği yapmaktadır.

Dini anlayış ve uygulama alanında insanlar genellikle üç tutum sergilemektedirler. Bu tutumlardan ilki seküler düşünceyle dini uygulamada ilgisiz olan grubu oluşturmakta olup azınlık konumundadırlar. İkinci tutum ise kabul edilen dinin genel yapısı çerçevesince yaşanan ‘Halk Müslümanlığı’ olarak nitelendirilen davranış biçimidir. Sonuncusu ise, dininin emir ve yasaklarını, geleneksel anlayışın dışında tanımlayarak, kendine özgü düşüncelerine göre gerçekçi dini hayatın varlığına inandıkları anlayışla karşılamaktadırlar. Bu tutumda olanlar marjinal veya radikal olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir algılama biçimi, farklı seçenekler arasında dini sunum yapan belli kimselerin yönlendirmesiyle de gerçekleşir. İnanan kimselerin çoğu ikinci tutum içindedir. Bunun başlıca etkeni kitleleri yönlendiren kimsenin dini algılayışı ve sunuşu ile yakından alakalıdır. Bu nedenle ikinci tutum, olumlu veya olumsuz sonuçları doğurabilmektedir.¹²³ Bu da din ve fundamentalizm argümanlarından biri olarak belirtilen karizmatik liderin, dini algılayış ve yaşayış felsefesi ile yakından alakalıdır.

Orta Asya bölgesinde bulunan Türk toplumlarının İslam dinini kabul edip bu bölgede yaygınlaşmasında önemli rolü olan Ahmet Yesevi ve beraberinde getirmiş olduğu Yesevilik tasavvuf düşüncesi, bölgeye İslam dini çerçevesince önemli katkıları bulunmaktadır. Günümüzde Orta Asya’da liderlerin önemi, dini öğretilerinin ne yönde olması ile yakından ilgilidir. Ahmet Yesevi önderliğinde ki hareket, Yesevi’nin karizmatik liderliği eşliğinde, İslam dini adına oldukça etkin bir bölgede olumlu sonuçlar doğururken, farklı liderlerin bu bölgede olumsuz radikal İslam politikası, bölgedeki İslam anlayışını değiştirebilmektedir.

İslam dini çerçevesinde mezhepler hakkında doğru değerlendirmenin gerçekleştirilmesi demek, mensup olunan dinin temel öğretileri ve kaynağı üzerine doğru yaklaşımlar gerçekleştirilerek sağlanabilmektedir. Fakat bu anlamda ortaya çıkan sorunsal ise bazı dini taraftarların kendi inançlarının dinin kaynağına daha yatkın ve uygun olduğunu düşüncesini savunmalarıdır.

---

¹²³ Ramazan Biçer, “Dini Temalı Radikalizm ve Türk Cumhuriyetleri” Kelam Araştırmaları, file:///C:/Users/Asus/Downloads/290-952-1-PB.pdf SGT:31.12.2016, SS:1-2

Müslümanlar genelinde kabulü gerçekleşmemiş olan ve dini radikallikle açıklanan bazı hareketlerde kendi inançlarını dinin kaynağına daha yakın ve uygun olarak nitelendirmektedirler. Günümüzde bazı terör eylemlerine katılan bireylerin bu durumu; dinin öz kaynağına dönülmesi gerektiğini, dindeki yeni anlayış ve oluşumlardan dini arındırma gereksinimlerinin doğması ile bu hareketi Selefi-Vehhabi¹²⁴ felsefesi başlığı ile ele alındığı bilinmektedir.

Sovyetler Birliği'nden önce Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri, Hanefi-Matüridi inanç esaslarına bağlılık göstermekteydi ve Sovyetler döneminde bölge halkı dini çölleşmeye maruz kalmışlardı. Bu problemin çözüm odağı anlayışında farklı yönelmeleri de beraberinde getirmiştir. Bunlardan birincisi ABD başkanı G. Bush'un da belirttiği gibi bölgeye Hristiyan misyonerlerinin gelmesidir. Bu misyonerler, ABD ve Batı'nın maddi manevi desteklerini de arkalarında getirmişlerdir. Bu destekler eşliğinde bölgede yoğun ve kapsamlı eylemlere girişmişlerdir.¹²⁵ Diğer bir durum ise, Orta Doğu kaynaklı radikal İslami akımlara mensup bireylerin bu bölgelere akın ettiği görülmektedir. Bu akımın getirdiği ideolojilerden genelini Selefi-Vehhabi oluşturmaktadır.¹²⁶

Özellikle yeni Türk devletlerinde enerjisi yükselen dini duyguların doğurduğu oluşum ve gelişmeler din, terör, radikalizm, Selefi-Vehhabi söylemlerle sıkıştırılmaya çalışılmaktadır.¹²⁷ Bu sürkülasyonun ötesinde Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra Orta Doğu merkezli dini eylemler, bölgedeki Türk Cumhuriyetlerinde önemli faaliyetlere başlamışlardır. Orta Asya Müslüman toplumlarının merkezinde bulunan ve bölgenin geneline hakim fundamentalist örgüt ve düşünceler mevcudiyetini korumaktadır. Orta Asya Müslüman ülkelerinin, varolan fundamentalist örgütlere karşı katılımcı konumunun dışında zaman zaman kendi fundamentalist örgütlenmelerini de kendi tabanında oluşturabildiği görülmektedir. Bunun sebebi daha öncede belirtildiği üzere, bölgenin Sovyetlerden kalma din, dil, kültür, ekonomik, sosyal ve siyasi alanda gerçekleşmiş olan değişim ile yakından alakalıdır. Bir diğer sebep ise bölgenin İslamcı fundamentalist örgütlerin bulunduğu merkezlere coğrafi yakınlığı gösterilmektedir.

---

¹²⁴ Ramazan Bıçer, a.g.m. SS.4.

¹²⁵ Ramazan Bıçer, a.g.m. SS.6.

¹²⁶ Ramazan Bıçer, a.g.m. SS.4.

¹²⁷ Ramazan Bıçer, a.g.m. SS.8.

Orta Asya Devletlerinin radikal dini akımlar ile ilişkisinin bir diğer boyutunu da Şii inancı oluşturmaktadır. Şiilik özellikle İran'da 1979 yılında gerçekleşen İslam devrimi, kapitalizm ve sosyalizmi reddeden 'üçüncü yolun' ortaya çıkışı bölge üzerinde etki yaratmıştır.¹²⁸ Orta Asya'da Sovyet baskısının kalkmasıyla, özellikle aşırı Şii mezheplerinden olan ve Tacikistan Bedaşan ve Fergana Vadisi'nde yerleşik düzeni bulunan Şii İsmaili mezhebi, kendi öğretilerini bölgede ihraç etme gayretinde¹²⁹ olduğu görülmektedir.

Özbekistan'da aktif köktendinci hareketlenmelerinin görülmesi bağımsızlığı öncesi ve sonrasında yaşamış olduğu egemenlik boşluğu ile yakından alakalıdır. Bölgenin maruz kaldığı sosyal ve siyasi olumsuzluklar ülke halkını çeşitli seçeneklere yönelmesine neden olmuştur. Bu seçeneklerden birini hiç kuşkusuz radikal örgütlere olan inancın artması gözlemlenmektedir. Özellikle bölgede radikal örgütlerin hücresel ağlarının bulunduğu, rejim karşıtı köktendinci hareketlerin teşkilatlı yapısı Fergana Vadisi'ndeki Vehhabi hareketidir. Özbekistan, radikal İslamcı muhalefetin meydana getirdiği rejim karşıtı tehditi ile Tacikistan'ın ardından bölgede en fazla tehdit altında olan ülkedir. Özbekistan'ın siyasal İslam alanında bölgede ciddi olayların yeraldığı merkezi işaret etmektedir. Bunun sebebi İslam hukukçularının bu bölgedeki güçlü konumu ve dini bürokrasisinin bölgede önemli nüfuza sahip olmasıdır.¹³⁰ Ayrıca Afganistan ve Taliban rejimine olan sınır yakınlığı bölge ülkeleri içinde radikal İslam'ın temsil boyutuna ulaşmasına neden olmaktadır.

Özbekistan'da 2016 yılına kadar devleti yöneten İslam Kerimov'un UDP radikal militanlara karşı kitle desteğini gerçekleştirememiştir. Özbekistan hükümetinin ekonomik sorunları çözüme kavuşturacak ve militanların eylemlerini engelleyecek stratejisi de bulunmamaktadır. Özbekistan'da gelişim gösteren; Hizb-ut Tahrir, Özbek İslam Hareketi, gerçekleşen Andican olayı,¹³¹ DAESH militanlarının Özbekistan'daki eylemleri ve DAESH'in Orta Asya kökenli toplumlar için özel birliklerinin kurulması¹³² ülkede egemenlik boşluğunu oluşturan nedenleri temsil etmektedir.

---

¹²⁸ Sergey N. Abaşın, a.g.e. S.272-282.

¹²⁹ Ramazan Biçer, a.g.m. SS.8.

¹³⁰ Haluk Alkan, "Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar" USAK, SS.132-139.

¹³¹ Aljazeera Turk, "Ülke profili: Özbekistan", <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-ozbekistan> SGT:04.03.2017

¹³² QHA Kırım Haber Ajansı, "DAESH'in Ortadoğu'nun ardından yeni hedefi: Türkistan toprakları" <http://qha.com.ua/tr/siyaset/daes-in-ortadogu-nun-ardindan-yeni-hedefi-turkistan-topraklari/152108/> SGT:10.03.2017

Hizb-ut Tahrir hareketi; 1953'de Kudüs'te Nebhani önderliğinde kurulmuş ve şeriat kurallarıyla Müslümanları birleştirmek ve İslami hilafet devletini kurmayı amaç edinmişlerdir. Parti, şiddet ile gerçekleşen bir eylem yapmamış ve şiddete karşıdır. Parti çalışmalarını siyasi ve fikri yönde olduğunu belirtmektedir.¹³³

Özbek İslam Hareketi, Hizb-ut Tahrir örgütünden farklı olarak, hedeflerine ulaşmak adına şiddeti meşru görmektedirler.¹³⁴ Resmi işlemlerini 1998'de tamamlayan örgüt, lider ve silahlı kadrosunu 1979-1989 yılları arasında Afganistan'da Ruslara karşı savaşan isimlerden oluşmaktadır. Örgütün amacı SSCB yıkıldıktan sonra Orta Asya bölgesinde bağımsız bir İslam devletini kurmaktır. Örgüt, Kerimov yönetimindeki hükümete karşı cihad ilan etmiş durumdaydı. Özbekistan İslam Hareketi (ÖİH), Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkelerde şiddete dayalı eylemler gerçekleştirmiş ve örgüt, son yıllarda eylemlerini Taliban rejimiyle birlikte Afganistan ve Pakistan'da gerçekleştirmektedir. Örgüt birçok devlet tarafından terör örgütü olarak kabul edilmektedir.¹³⁵ Yukarıda bahsi geçen örgütler, ilerleyen bölümlerde Kazakistan kıstası ekseninde bilgilendirilecek olup, bölüm kapsamını tamamlayıcı tanımları oluşturulmuştur.

1990 yılından sonrası İslamcı teşkilatların birleşmesiyle 1996 yılında oluşan ve Taliban tarafından da desteklenen ÖİH, 2001 yılına kadar hem Özbekistan'da hem Tacikistan'da çok sayıda eylem gerçekleştirmiştir. Özbekistan, bölgede radikal İslamın en önemli temsilcisi konumundadır. Bölgede en etkin İslamcı eylemler Vahhabiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bölgede faaliyette olan Vahhabiler, Kırgızistan'daki Tövbe Hareketi, İslamcı örgütler, Adalet Birliği'yle birlikte Fergana'da kurulan İslam Ordusu gibi örgütler çeşitli ülkelere yayılmış durumdadırlar. Orta Asya'da Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında yer alan Fergana Vadisi bölgedeki İslamcı hareketler için her anlamda önem teşkil etmektedir. Bu nedenle burada faaliyet gösteren İslamcı hareketler, birbirleriyle de sık sık çatışmaktadırlar.¹³⁶ Bu çatışmalar, Orta Asya bölgesini hızla radikalizmin önlenemez yükselişine neden oluşturmaktadır.

---

¹³³ Star, "Hizb-ut Tahrir kimdir? Hizb-ut Tahrir nedir?" <http://www.star.com.tr/guncel/hizbut-tahrir-nedir-hizbut-tahrir-kimdir-haber-1193773/> SGT:15.03.2017.

¹³⁴ Bukatcha Akimjan Kyzy, "Yeni Dini Akımların Orta Asya Gençliği Üzerindeki Etkileri ve Din Eğitiminin Rolü" Gelecek Vizyonlar Dergisi, http://www.futurevisionsjournal.com/Makaleler/2127376741_fvj%20c2s4%2004.pdf SGT:15.03.2017. SS. 32.

¹³⁵ Aljazeera Turk, a.g.h. SGT:10.03.2017.

¹³⁶ Mustafa K.Erdemol, "Orta Asya: Cihatçı Merkezi" <http://www.birgun.net/haber-detay/orta-asya-cihatci-merkezi-142028.html> SGT:22.01.2017.

Orta Asya’da etkinliği bulunan bir diğer radikal örgüt olan DAESĐ ve yayın organı olan El-Bayan Radyosu’nun haberine göre; ÖİH, DAESĐ’e bağlılık bildirdiğini belirtmişlerdir.¹³⁷ Daha sonra Afganistan’da faaliyet gösteren Cundullah ve Tahircan grubu olarak da bilinen ÖİH, DAESĐ’e biat etmeleri noktalarında hata yaptıklarını ve şimdilerde ise İslami yapılanmalar ile ortaklaşa çalışmak istediklerini duyuran bildiri yayınladılar.¹³⁸

Dolayısıyla, bölgede pek çok Rus gözlemcinin gerçekleştirdiği inceleme ile Özbekistan’da ve diğer Orta Asya ülkelerinde olası sarsıntıların alternatiflerinin de olduğunu belirtmek gerekir. Bu seçeneği Tacikistan örneği göstermiştir.¹³⁹ Tacikistan, kuzeyinde bulunan Özbekler ve eski komünistlere yakın iken köktendinci yönelmelere karşıydı. Tacikistan’da yaşanan yoksulluk, ülkede radikal İslam’ı tetiklemiş ve yaygınlaştırmıştır. Ülkede faaliyet gösteren İYDP, Sovyet döneminden diğer bölge ülkelerinde hiç olmadığı kadar etkin ve güçlü illegal İslam geleneği geliştirdi. Hindistan kökenli partinin siyasallaşması ise 1990 yılında gerçekleşti.¹⁴⁰

Tacikistan için ciddi İslam propagandası gerçekleştiren İYDP, SSCB’nin resmen yıkılmasıyla Tacik yetkililer tarafından resmen tanındı. Bu tanıma sonrasında ise İYDP’yi tüm Orta Asya coğrafyasına yayma ve tanıma idealleri gelişti ve bu idealler ışığında eylemler gerçekleştirildi. Sovyetler döneminde, SSCB’ye bağlı 15 cumhuriyet içinden kişi başına düşen gelirin en düşük olduğu yer olan Tacikistan, bölgenin en yoksul ülkesi konumundaydı.¹⁴¹ Ülkedeki yoksulluk, bölgedeki istikrarsızlık, yeni devlet inşası, eğitim ve sağlık sorunları ve egemenlik boşluğunun oluşması, bölgede bulunan devletlerin birbiri ile olan iletişimlerini sekteye uğratmış ve iç sorunları ile mücadele etmelerine neden olmuştur. Bu sorunlar ve modernleşmenin etkisiyle ülkede radikal İslam ayyuka çıkmıştır. Bu nedenle Tacikistan’da etkinliği bulunan radikal örgütlenmeler, bölgedeki radikal örgütler ile işbirliğini arttırarak ülke içinde varolan sorunlara yeni sorunlar eklemektedir.

---

¹³⁷ Sputnik, ‘Özbekistan İslami Hareketi İşİD’e Biad Etti’
<https://tr.sputniknews.com/asya/201508071017008206/> SGT:25.02.2017.

¹³⁸ Küresel Analiz, ‘‘Afganistan’da Özbekistan İslam Hareketi: İşİD’e biat ederken hata yaptık’’
<http://kureselanaliz.com/2016/06/afganistanda-ozbekistan-islam-hareketi-iside-biat-ederken-hata-yaptik-tam-metin/> SGT:20.03.2017.

¹³⁹ Sergey N. Abaşın, a.g.e. S.282.

¹⁴⁰ Aljazeera Turk, ‘‘Ülke profili: Tacikistan’’ <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-tacikistan>
SGT:20.03.2017

¹⁴¹ Aljazeera Turk, a.g.h.

Tacikistan İslami Rönesans Partisi, Taliban'dan maddi ve lojistik anlamda desteğini alarak, kanlı gerçekleşen Tacikistan iç savaşında taraflardan birini oluşturmuştur.¹⁴² Tacikistan İslami Rönesans Partisi, ülkede şiddetli çatışmalarda başrol olmayı üstlenmiştir. Parti, 1997 yılında yasal bir parti olarak etkinlik gösterirken, ülkede az oya sahip olsa da Tacik hükümetinde siyasal anlamda yer bile almıştır.¹⁴³

Tacikistan İslami Rönesans Partisi, Ağustos 2015'te Adalet Bakanlığı kararıyla kapatıldı.¹⁴⁴ 2016 yılının başına kadar Tacikistan'dan DAEŞ'e geçen Tacikistanlıların sayısı 400'e yükseldi. Almanya'nın Orta Asya uzmanı olan Eschment'in bu konu hakkında ki uyarıları ise; Tacikistan'ın karışması ile birlikte ülke giderek Afganistan'a benzemesi ihtimalinin artması¹⁴⁵ üzerinedir. Diğer Orta Asya ülkelerindeki çoğunluk gibi Sünni-Hanefi İslami inanç anlayışının bir parçası olmayı sağlayan Kırgızistan din kültürü,¹⁴⁶ bu inançlar çerçevesince gelişmiş ve gelişimini sürdürmektedir.

Sovyet yönetiminin etkisiyle, Kırgızistan'da farklı dinlere karşı katı bir tutum sergilenmeye başlanmıştır. Kırgızistan'daki Sovyet yönetiminin ateist baskıları dini ritüelleri yaşama alanında önemli ölçüde etkileri olsa da, Kırgızların mevcut dini kültürlerinin, onların dini kimliklerini korumalarında önemli etkiye sahiptir. Kırgızistan'ın bağımsızlık döneminin ilk Cumhurbaşkanı olan Askar Akaev, İslam dini ve ritüelleri ile ilgili söylemi şu şekildedir; İslam'ın Kırgız toplumundaki etkisi gittikçe artmaktadır. Devletin düzenli ve belirli çerçeveler içerisinde yapılan İslami faaliyetlere destek verecektir.¹⁴⁷ Söyleminde bulunmuştur. Bahsi geçen bu söylem, Sovyet etkisinden tamamen kurtulamamış Kırgızistan'ın, ülke içinde ve dışında gelişen İslami faaliyetlere olan yönetsel seviyedeki tavrını betimlemektedir. Aynı zamanda İslami faaliyetlerde devletin tutum ve davranışlarının özellikle sosyal ve siyasi hayatta ne yönde olacağı ile ilgili ipucu vermektedir.

---

¹⁴² Hüsnü Ezber Bodur, a.g.m. SS.200.

¹⁴³ Birgün, a.g.h.

¹⁴⁴ Aljazeera Turk, "Tacikistan'da muhalif olmak: İslami Rönesans Partisi Bilmecesi" <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/tacikistanda-muhalif-olmak-islami-ronesans-partisi-bilmecesi> SGT:20.03.2017.

¹⁴⁵ Deutsche Welle, "Tacikistan'da Esrarengiz Başkaldırı" <http://www.dw.com/tr/tacikistanda-esrarengiz-ba%C5%9Fkald%C4%B1r%C4%B1/a-18706547> SGT:15.12.2016.

¹⁴⁶ Suat Cebeci, "Kırgızistan'da Dini Durum ve Sovyet Sonrası Dini Gelişmeyi Besleyen Etkenler" Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, http://journals.manas.edu.kg/mjsr/archives/Y2016_V05_I03/438d5a25a6b06235d9b4e043cc90a7df.pdf SGT:02.02.2017

¹⁴⁷ Suat Cebeci a.g.m. SS.107-108.

Kırgızistan'da gözlemlenen radikal örgütler ve eylemselliğin temelinde bulunan Selefi ve Hizbut- Tahrir hareketleri, ülkede hücrel çalışmaları gerçekleştirmektedir. Merkezi kaynağı ülke dışında olmakla beraber, ülkedeki mensuplarının tamamı yerli olan Tebliğ Cemaati, Kırgızistan'daki radikal grupların en etkilisidir.

Kırgız halkı Kazaklar gibi farklı dönemlerde kitleler halinde İslamiyeti kabul etmişlerdir. Kırgız halkı Orta Asya'da yerleşik topluluklar içinde İslamiyet'i kabul eden en son etnik topluluk olduğu görülmektedir. Bundan kaynaklı Kırgız halkının bölgede diğer etnik toplumlara İslamiyet öncesi dini ritüeller ile birleşik daha çok heterodoks bir İslam anlayışı benimsemiştir. Kırgızistan'da faaliyet gösteren ve kaynağı Pakistan olan Tebliğ Cemaati, ülkenin en etkin ve yaygın dini cemaati olarak faaliyet göstermektedir. Kırgızistan halkının yüzde 86,3'ünü, Müslümanlar oluşturmaktadır.¹⁴⁸ Kırgızistan'da Sovyet yönetimi sonrası İslami hareketlenmelerin hızla çoğalmasına tanıklık edilmektedir.¹⁴⁹ Özellikle Güney Kırgızistan'da bulunan ezilen azınlık pozisyonuna düşen Özbekler, demokratik olmayan eylemler ve ekonomik olarak sorun yaşayan Kırgızistan'da, radikal İslami bir kurtuluş olarak özümsemişlerdir.

Bölgede ve Kırgızistan'da çok sayıda bulunan Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri kaynaklı Selefi-Vehhabi hareketler, Deobandiler ve Taliban gibi örgütlenmelerin yanı sıra; Afganistan, Hindistan ve Pakistan, kaynaklı gruplara ek Türkiye'den bölgeye gelen cemaatler ve etkisi az olan İran Şiiliği¹⁵⁰ bölgenin İslami hareketlenmeler üzerine etkisini şekillendirmektedir. Bu gruplar görüldüğü üzere bölge dışından gelen kitleler ve bölge halkınında taraftarlığı ile oluşmakta ve bölgenin geleneksel dini kültürü ile birleşerek, radikal İslam'ın temellerini bölgede spesifik olarak şekillendirmektedir.

ABD, Rusya, İngiltere ve Batılı ülkeler, bölgede fundamentalist tanımlamasını, El Kaide terör örgütüne destek vermekle suçlanan eylemlerin gerçekleşmesi, Taliban ile ortaklaşa eylemlerin yürütülmesi, aynı çevrelerce ılımlı İslam'ın Orta Asya'daki varlığını temsil eden grupların yaşam alanını oluşturmaları¹⁵¹ olarak tanımlandığı gözlemlenmektedir.

---

¹⁴⁸ İzzet Ahmet Bozbey "Quo Vadis Kırgızistan?: Sovyet Sonrası Kırgızistan'da İslami Hareketler" Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları <https://docplayer.biz.tr/10637311-Quo-vadis-kirgizistan-sovyet-sonrasi-kirgizistan-da-islami-hareketler-ozet.html> SGT:03.04.2017 SS.20.

¹⁴⁹ Suat Cebeci, a.g.m. SS. 107.

¹⁵⁰ İzzet Ahmet Bozbey, a.g.m. SS.24.

¹⁵¹ İzzet Ahmet Bozbey, a.g.m. SS.24.

Kırgızistan’da aktif radikal örgütlerin faaliyetlerini yürüten kitleler varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Kırgızistan’da aktif fundamentalist faaliyetlerde bulunan gruplar ise;

A.Hizbu’t-Tahrir

B.Özbekistan İslami Hareketi

C.Tebliğ-i Cemaat

Daha önce de Orta Asya ülkelerinde varlığı bilinen, Hizbu’t-Tahrir, Kırgızistan’da da faaliyet alanı oluşturmuş görülmektedir. Diğer Selefi gruplar gibi Hizbu’t-Tahrir de Amerikan, Siyonist, Şiilik ve İsrail karşıtı ideolojisine sahip olup Afganistan’da gerçekleşen NATO operasyonları, ÖİH’yi zayıflatmış bunun sonucunda da Hizbu’t-Tahrir Kırgızistan’da varlığını Özbek asıllı Kırgız vatandaşları ile korumuştur. Örgüt üye sayısı ise 2008 yılında Kırgız Müftülüğü 15.000 olarak açıklamıştır.¹⁵² Bölgenin iç içe olan etnik yapısı bir ülkeye ait ideolojilerin yayılım alanlarında ve taraftar toplanmasında önemli etkileri meydana getirmiştir.

Özbekistan menşeli ÖİH, Güney Kırgızistan’daki Özbek nüfusa hitap ederek, Kabil’de açıkladığı 1998 yılındaki deklarasyonda örgütün amaçlarını; Özbek ve Kırgız devletlerine karşı yürütülecek cihad, seküler devlet yapısını ortadan kaldırarak, İslami anlayışı tesis etmek olarak belirtmişlerdir. Kırgızistan’da faaliyet gösteren başka bir grup ise Tebliğ-i Cemaati’dir. Örgütün modernleşme ekseninde, İslam inancının temel köklerine dönüşünü savunan ve Selefi anlayışla oluşan Deobandi hareketinin bir parçasıdır. Bu cemaat bugün Türkmenistan haricinde bütün Orta Asya devletlerinde etkinliği bulunmaktadır. Tebliğ’in bu coğrafyada genellikle Kırgızistan’da olmak üzere 10.000 taraftarının olduğu varsayılmaktadır.¹⁵³

Kırgızistan hükümeti İslami tutumlara olan tavrı bu coğrafyanın devletlerine göre daha hoşgörülüdür. Bu nedenle Kırgızistan’da varolan dini hoşgörü ortamı, Batı medyasında bu hoşgörünün İslamcı terörizm adına yayımlacı etkisinin olacağı savunulmakta ve hassas olan Kırgız demokrasisine önemli sorunlarında beraberinde geleceği¹⁵⁴ varsayılmaktadır. Bu varsayımlar ışığında Kırgızistan’da tehdit olarak öngörülen radikal örgütlerin birçoğu hükümet tarafından faaliyetlerinin tümünün yasaklandığı bilinmektedir.

---

¹⁵² İzzet Ahmet Bozbey a.g.m. SS.24-28.

¹⁵³ İzzet Ahmet Bozbey a.g.m. SS.12-14.

¹⁵⁴ İzzet Ahmet Bozbey a.g.m. SS.12-14.

Orta Asya'da faaliyet alanı oluşturmuş bazı grupların, Taliban ve El-Kaide benzeri terör örgütleri ile önemli işbirliği ve bağlantıları mevcuttur. Günümüzde 30'dan fazla terör örgütü, Kırgızistan'da varlığını sürdürmektedir. Hizbu't-Tahrir, Özbekistan İslami Hareketi ve Tebliğ-i Cemaat'i ardından geriye kalan ve Orta Asya'yı etkisi altına alan örgütlerin sıralanması şu şekildedir;

- Ç. Taliban Hareketi**
- D. Orta Asya İslam Hareketi**
- E. Cihat Hareketi**
- F. Hizb un-Nusrat**
- G. Ceşullah**
- Ğ. Laşkare Tayiba**
- H. Esbat-el-Ensar Cemaati**
- I. Nursiler Cemaati**
- İ. Orta Asya Maccahed Cemaati**

Yukarıda sıralanan radikal örgütlenmeler, Kırgızistan'da, Kırgızistan Mahkemesi tarafından faaliyet göstermeleri yasaklanmıştır. İçlerinden yalnız Nursiler Cemaati baskısız eylemleri söz konusudur.¹⁵⁵

Orta Asya bölgesinin radikalizmden ne yönde etkilendiği ve bu etkilerin diğer ülke politikalarına göre benzer ve farklı yönlerini ortaya çıkarmak son derece önemli konuları işaret etmektedir.

Bölge bünyesinde bulunan ve bölge ülkeleri kapsamında belirtilen gruplar, genelde aynı örgütleri veya türevlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle bölgedeki Kazakistan'ın fundamentalist örgütlere vereceği tepkimeler, bölge kapsamında incelenmesi gerekmektedir. Bölgede yaşanan dini terör olayları, Kazakistan'ın ve bölge ülkelerinin uluslararası alandaki faaliyetlerine ek diplomatik ilişkilerini de yakından ilgilendirmektedir.

---

¹⁵⁵ Kubangazy Bugubaev, a.g.m. SS.5-7.

Bu nedenle bölge kapsamında faaliyet sürdüren fundamentalist örgütlerin amaç ve yayılım alanlarının saptanması yine Kazakistan hükümetinin bu örgütler adına gerçekleştireceği manevralar ve bölge ülkeleri arasındaki radikalizme karşı tutumu açısından dikkat edilmesi gereken hususların başında gelmektedir. Kazakistan üzerinden yapılacak analizlere geçmeden önce radikalizm üzerine incelenmesi gereken son ülke olarak Türkmenistan bulunmaktadır.

Türkmenistan, Orta Asya'nın en yoksul ülkesinden biri konumundadır. Dini temellendirmelerin, devlet yönetiminde etkinleştirmek adına, Türkmenistan'ın eski cumhurbaşkanı olan Niyazov, Tanrı ile konuşarak yazdığı iddiasında bulunduğu 'Ruhname' kitabını yönetsel güç olarak şekillendirmiştir. Niyazov'un vefatından sonra Türkmenistan, günümüze kadar Cumhurbaşkanı Gurbangulu Berdimuhammedov tarafından yönetilmektedir.¹⁵⁶

Orta Asya devletlerinin birlikte hareket etmelerinin temelinde önemli rol oynayan etki; Taliban sorunudur. Taliban rejimi 1996'da Kabil'i ele geçirince Rusya ve Orta Asya devletleri harekete geçmiş ve olağanüstü danışma toplantısı düzenlenmişti. Bu süreçte Türkmenistan'ın tavrı ise tarafsız kalmış ve gerçekleştirilen toplantıya katılmayan tek Orta Asya devleti olmuştur. Bölgedeki bu işleyişin haricinde Taliban rejimini Türkmenistan, resmi olarak tanıyan dört devletten biri olmuştur. Bu olaylara karşı radikalleşme sürecinde sufi İslam'ın yaygın olduğu Türkmenistan'da, Taliban gücünün sınırlı kalacağı ve ülkeyi Taliban'ın bir üssüne çevirilemeyeceği varsayılmaktadır. Gerekçe ise, Rusya'nın Türkmenistan üzerinde uyguladığı politika, genel anlamda Orta Asya bölgesi ilişkileriyle şekillenmekte ve Türkmenistan bu konuda daha çok aykırı ve pasif statüsünde bulunması ile ilgili olmasıdır.¹⁵⁷

Türkmenistan, günümüz Orta Asya'nın haber değerindeki yazımlarda genel hava çerçevesince kendi iç ve sınır sorunları ile ilgilenen ülke konumundadır. Türkmenistan, Pakistan'a olan sınır komşuluğu, Taliban'ın Orta Asya üzerinden Batı'ya yayılma olasılığının varlığı ile ülke coğrafyasının stratejik önemini korumaktadır. Bunun yanında varolan bölgesel sorunlar, etnik, sınır, kaçakçılık ve radikal örgütlerin eylemleri gibi bölgenin ülkeler arasındaki ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır.

---

¹⁵⁶ Al Jazeera, "Ülke Profili: Türkmenistan" <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-turkmenistan> SGT:03.03.2017.

¹⁵⁷ Elnur Sultan, "Türkmenistan ve Rusya: Gaz Üzerinde Kurulan İlişkiler" Avrasya Dosyası, Cilt.7, S.2, SS.184-205.

Kazakistan ölçüsünde etkileri gözlemlenecek olan İslamcı fundamentalizminin, netice ve nitelik kapsamlarına geçmeden önce Orta Asya'da yayılan, gelişen ve çeşitlenen fundamentalizmin bölgeye olan etkilerinin son olarak belirlenmesi gerekmektedir. Orta Asya devletleri kültürel inançları ve kimlikleri ile İslamiyet ile özdeşmiş bulunmaktadır. Bölgenin yaşayış tarzı ve geleceği, Sovyet etkisi ve radikal İslam kavramlarının varlığı ile geleceğini inşa etmeye çalışmaktadır.

Bölgeyi İslam anlayışı ile özümsemişimizde ise; Orta Asya devletlerinde hakim olan mezhep, Hanefi-Maturidi inancı olduğu görülmektedir. Bölgede İslam köktenciliklerinin var olduğu belirlenen konumlarda kültürel, tarihi, siyasi-sosyal yapısında milli özellik taşımayan; bölgenin yönetim unsurlarını, ulusal güvenliğini ve yine bölgenin birliğini önemli ölçüde zarar veren Vehhabilik hareketi ve örgüt örneğinde Hizbu't-Tahrir ile Özbekistan İslam Partisi gibi oluşumların kendi içinde zayıflaması¹⁵⁸ yine bölge halkının kendi alanlarında gerçekleştireceği işbirliği ortamı ile sağlanabilmektedir.

Orta Asya bölgesinde faaliyet alanı bulan siyasi İslami hareketlerin görünürlük şiddetinin yaygın olduğu tarih 1999 yılını işaret etmektedir. Bu tarihte Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan, belli ölçüde Kazakistan, Afganistan'daki Taliban rejim tehlikesinin ilk tepkimesiyle karşılaşan tarafları olmuş ve bu ülkelere Taliban rejiminden gelen terörist sızmaları gerçekleşmiştir. Bu nedenle devlet adamlarının fundamentalist hareketlere yön veren ideolojilere karşı tutumları son derece önemli bir konuyu işaret etmektedir.

Örneğin Kırgızistan'da 1996'da dini kurumlar ile alakalı çıkacak olan kanun ile ilgili görüşmelerde Ç. Arabayev "Bütün dinler Allah der, kötü yöne gitmemeyi tavsiye eder" düşüncesiyle ülkede faaliyet bulunan Hristiyan misyonerlere karşı radikal örgütleri, 'denge unsuru' olarak belirledikleri gözlemlenmiştir.¹⁵⁹ Orta Asya'da modernleşme kriziyle birlikte gelişen fundamentalizm, bölge halklarının İslam dinine olan bakış açısının değişimine neden olmuştur. Bu değişim aynı zamanda ulusal ve bölgesel anlamda İslam'a olan tavrın çeşitli yönelimler ile gerçekleştiği görülmektedir. Bu yönelim bölgede potansiyeli yüksek olan fundamentalizmin durumuna ilişkin tespitleri ortaya çıkardığı gözlemlenmiştir.

---

¹⁵⁸ Seyfettin Erşahin, a.g.m. SS. 186.

¹⁵⁹ Seyfettin Erşahin, a.g.m. SS.192.

BÖLÜM III

3. BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN'DA İSLAM'IN YÖNELİMİ

Türk dünyasının İslam dini ile tanışıp İslam'ı benimsemesi, ilk olarak Orta Asya topraklarında gerçekleşen tarihi bir olaya işaret etmektedir. Bağımsızlık sonrası Kazakistan'da İslam dininin halk, hükümet ve lider seviyesindeki yönelimine geçmeden önce Kazakistan coğrafyasının İslam inancı ile ilk temasına ve sonuçlarına değinilecektir.

3.1. BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN'DA DİN ALGISI

751 yılında Çin ordusu, İslam ordularıyla Talas nehri kıyısında gerçekleştirdiği savaşta İslam ordularına Karluklar, yardım ederek savaş sonrası Batı Türkistan'da sarsılan Türk nüfuzu yeniden kurmayı başarmışlardır. Türk-Arap mücadelesi Talas Savaşı'ndan sonra yerini, dostluğa ve iş birliğine bırakmış, sağlanan barış ortamında İslamiyet, Türkler arasında hızla yayılmıştır.¹⁶⁰ Günümüzde Talas nehri, Kırgızistan sınırından Kazakistan sınırına akmakta olup, Kazakistan ve Kırgızistan havzası arasında bir bölgede yer almaktadır. Bu nedenle Kazakistan, İslamiyet ile kısa sürede tanışmış ve hızla bu coğrafyada yayılmıştır.

Orta Asya bölgesi, çalışmanın *Orta Asya'da İslam Anlayışı* bölümünde de değinildiği üzere Hanefi-Maturidi İslam anlayışına dayalı dini hayatı benimsemişler ve milli kültürel öğelerini bu öğretiler ile birleştirerek, bölgede din algısının özünü anlamak için önemli ipuçlarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle Sovyet döneminde büyük ölçüde ilmi-felsefi düşünce geleneğini kaybeden Orta Asya Müslümanları, Çarlık rejiminin Hristiyanlaştırma politikalarına karşı direniş göstererek, İslam dinini ulusal kültürde yaşamaya devam etmişlerdir. Bir yandan da tasavvuf kültürünü öne çıkararak çalışmanın önceki bölümlerinden de hatırlanacağı üzere; Nakşibendilik düşüncesi Özbekistan'da benimsenirken, Yesevilik düşüncesi ise Kazakistan'da yaygınlık göstermiştir. Bu düşünceler ile İslam bölge için bir yönüyle de küreselleşmenin, dünya ile buluşmanın bir aracı ve merkezi olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu yolla Türkistanlılar dünyada her dört kişiden biri ile aynı dine mensup olarak 1.5 milyarlık İslam dünyasının bir parçası haline gelmişlerdir.¹⁶¹

¹⁶⁰ Ahmet Taşağıl, "Talas Savaşı" TDV İslam Araştırmaları Merkezi, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 39, 2010, SS. 501.

¹⁶¹ Seyfettin Erşahin, a.g.m. SS.185-186.

Çalışmanın temel konularından birini oluşturan Kazakistan Cumhuriyeti'nde din¹⁶² kavramının algılanışı ve fundamentalizm gerçeği, Kazakistan'da hangi kavramları etkilediğine bakılmasını öngörmektedir. Bağımsızlık öncesi Kazakistan'ı etkileyen unsurlar bağımsızlık sonrasında da etkisi devam etmekte ve bu etkinin önemli dinamiklerinden birini oluşturduğu gözlemlenmektedir.

Kazakistan, Türkistan milletleri arasında gerek Rusya¹⁶³ gerekse ÇHC'ye yakınlığı nedeniyle kültürel etkileşime en çok maruz kalmış olan ülke konumundadır. Buna bağımsızlığı öncesi ve sonrasında Rusya'nın dil, din ve kültürel politikaları da etkilenince Kazakistan çok uluslu bir yapıya dönüşmüştür. Kazakistan'da Rus nüfusunun yanında hatırı sayılır Çin ve Alman nüfusu mevcuttur. Bu durum dinsel çeşitliliği de beraberinde getirmiştir.

Bağımsızlık sonrası Kazakistan'da sosyal aile kurumları da dahil olmak üzere dini baskı görülmemektedir. Herkes dini yaşamını gerçekleştirmekte özgür tutulmuştur.¹⁶⁴ Dine ve din adamlarına büyük saygı duyan Kazaklar, bilhassa "Müslümanız" diyen din adamlarına inanıyorlar ve söylemlerini yerine getiriyorlar.¹⁶⁵ Son yıllarda Kazakistan'daki İslami gelenek toplumda olumlu yapıyı meydana getirdiği söylenmektedir. 1990 yılına kadar ateizmin varlığı Kazakistan'ı İslam dini ölçüsünde olumsuz etkilese de tarihi, gelenek görenek ve inanç sistemi bu olumsuzluğu bağımsızlık sonrası güçlü şekilde gidermeye çalışmaktadır.¹⁶⁶

Kazakistan Anayasası'nda resmi din belirtilmemiş olup, bunun yanında güncel veriler ise Kazakistan'da 2018'in ikinci altı ayı itibariyle ülkenin nüfusu, 18 milyon 253.3 bin kişiye ulaşmıştır.¹⁶⁷ 2016 yılına bakıldığında Kazakistan'da nüfusun %70'ini Müslümanlar %26'sını Hristiyanlar oluşturmaktadır. %4 oranında ki kesim ise Budizme ve Yahudiliğe inanırken bazı kesim ise hiçbir dine inanmamaktadırlar.¹⁶⁸

---

¹⁶² Kayyum Kesici, "Dün Bugün ve Hedefteki Kazakistan", IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Baskı, 2003 İstanbul, SS.233.

¹⁶³ Baymirza Hayit, "Sovyetlerde Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri" Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2. Baskı İstanbul 2006, SS.192.

¹⁶⁴ Akademik Perspektif, "Kazakistan'da Din Algısı (Gezi Notları 2)" <http://akademikperspektif.com/2014/03/19/kazakistanda-din-algisi-gezi-notlari-2/> SGT:15.02.2017.

¹⁶⁵ Ahmet Şimşek, "Kazakistan'da Geçmişten Bugüne Dini Hayat" <http://www.yenikonya.com.tr/koseyazisi-106-Kazakistanda-Gecmisten-Bugune-Dini-Hayat.html> SGT:15.02.2017.

¹⁶⁶ Askhat Dautov, Kazakistan İstanbul Başkonsolosluğu, a.g.e. SS.12.

¹⁶⁷ KABAR, "Kazakistan nüfusu 18.25 milyona ulaştı" <http://kabar.kg/tur/news/kazakistan-nufusu-18-25-milyon-ki-iye-ula-t/> SGT:07.02.2019.

¹⁶⁸ Gezimanya, "Kazakistan'da Din ve İnanç" <https://gezimanya.com/asya/kazakistanda-din-ve-inanc> SGT:19.02.2017.

Kazakistan bağımsızlığından sonra dini kurum ve örgütlenmelerde önemli gelişim göstermiştir. Kazak halkının çoğunluğu İslam dinine mensup olup inanç mezhebi olarak sünniliği, fıkıh mezhebi olarak da ekseriyetle Hanefi mezhebini benimsemektedir. Devlet, silahlı mücadeleyi dinsel faaliyetlerde engellemek adına tedbirler almaktadır. Kazakistan’da dini eğitim, Kazakistan Müslümanları Dini İdaresinin, eğitim kurumları tarafından verilmektedir. İlahiyatçı yetiştirmek adına üniversitelerde ilgili bölümler mevcuttur.¹⁶⁹

Kazakistan Anayasası, Kazakistan’ın bütünlüğünün herşeyden üstün olduğunu vurgulamakta ve bu vurguyu gerektirecek olgulardan birini de din kavramı üzerinden oluşturmaktadır. Genel anlamda eşitlikçi yapıya sahip Kazakistan, din konusunda da kontrolü yasalar ile sağlamaktadır. Kazakistan Anayasası’nda din kavramı ile ilgili bazı maddeler devletin din algısını anlamamızda esas oluşturacaktır.

Kazakistan Anayasası’nın 5. maddesinin üçüncü fıkrasında “Anayasal düzeni zorla değiştirmeye, cumhuriyetin toprak bütünlüğünü ihlal etmeye yönelik amaç ve faaliyetler izleyen, devlet güvenliğini zayıflatan, sosyal, ırki, milli, dini, sınıfsal ve köken ayrımcılığını teşvik eden, toplumsal birliklerin kuruluşu ve faaliyeti, ayrıca izinsiz yarı askeri birimlerin kurulması yasaktır.” Kazakistan Anayasası’nın 5. maddenin beşinci fıkrasında “Ülke sınırları içinde yabancı dini birliklerin faaliyeti, ayrıca yabancı dini merkezler tarafından ülkedeki dini birliklerin yöneticilerinin atanması, ülkenin ilgili devlet organıyla işbirliği içinde gerçekleştirilir.”¹⁷⁰ Kazakistan yönetimi bu maddeler ile dinsel çalışmalarını kontrol altında tutmaktadır. Maddelerden anlaşılacağı üzere dini inanç farklılıklarının bulunduğu ülkede dini yaptırımlarda eşitlik anayasa ile güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Bu tür yaptırımlar Kazakistan’ın mevcut temel göstergelerinin sonucunda meydana geldiği görülmektedir. Özellikle dini ritüellerin toplumda aşırılığa kaçmayacak şekilde yaşanmasını sağlayan etkenler, Kazakistan hükümetinin bu konuda almış olduğu tedbirlerle bağımlı olduğu gözlemlenmiştir. Ülkede var olan zıt kutupların fundamentalizm ekseninde ki mevcut bölge potansiyeli de göz önüne alındığında, Kazakistan ülke birliğini ulusallık boyutunda gerçekleştirme seçeneğini kullanmaktadır.

¹⁶⁹ Zhalgas Sandbayev, “Günümüz Kazakistan’da İslam”, Kastamonu Eğitim Dergisi, <http://docplayer.biz.tr/10637198-Gunumuzde-kazakistan-da-islam.html> SGT:01.01.2017. SS.215.

¹⁷⁰ TURKPA, Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, <http://www.turk-pa.org/documents/turk-t.pdf> SGT:01.02.2017.

Din, Kazak halkının manevi ihtiyaçlarına temel oluşturmanın yanı sıra özellikle bağımsızlıkları sonrasında ulusal kimlik konusunda da birleştirici rol oynamaktadır.¹⁷¹ Bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın¹⁷² din algısının evrimleşmesinde, 28 yıl devlet yönetiminden sonra 19.03.2019 tarihinde istifasını veren Nazarbayev'in etkisi oldukça önemlidir. Kazakistan'da Nursultan Nazarbayev'in dini yönelimsel anlayışı, Nur Otan Partisi'nin 16.11.2012 tarihli Gençlik Kongresi'nde belirttiği gibidir. Konuşmanın bir kısmı şu şekildedir:

‘Bizim kızlarımız nasıl giyineceğini bilir, Araplardan öğrenecek değiliz. Biz İslam'ı resmi din olarak kabul ediyoruz ve bundan gurur duyuyoruz. Fakat Müslümanlığımızı konu ederek bir yerlere gelemeyiz. Diğer Müslüman devletlere ve İslami yaşama biçimlerine saygımız sonsuz; fakat biz Arap değiliz. Biz göçebe ve Türki bir halkız; Araplar gibi kızlarımızı, dini, kültürel ve toplumsal baskılarla kapatıp, bunu Müslüman devlet imajı olarak kullanamayız. Onları arşaflara bryerek, eve hapsetmek, bizim yolumuz değildir. Tekrarlıyorum! Herkese saygımız sonsuz, fakat giyim kuşam insanların kendi zelindedir. Biz Kazak'ız; halkımız göçebe hayatı süresince, at üzerinde bugünlere kadar kadın-erkek ayrımı yapmadan geldi. Kadınlarımız, erlerinin yanında veya ardında değil, aksine önünde yürürdü. İslam ncesi dönemlerde, kadınlarımız nasıl isterlerse öyle giyinirlerdi ve toplumu rahatsız etmek gibi bir amaçları da hiç olmadı. Bugün ise bir sorun olması, bizim halkımız için mümkün değil. Müslüman ve Sünni bir halk olmamız, insanların hayatlarına karışmamız için sebep değildir.’’¹⁷³

Kazakistan'da din kavramı, etnik yapısı ve tarihine bağlı nedenler ile çeşitlilik göstermektedir. Bu eşitliliği korumak ve güvence altına almak günümüz Kazakistan Anayasası ve devlet başkanının tutumları ile sağlanılmaya çalışılmaktadır. Ülkenin fundamentalizm tehlikesi ile mücadele kararlılığında oluşacak sekte, ülkenin manevi bütünlüğüne vereceği zararı gözlemlenebilir kılacaktır. Bu tür sorunsalların engellenmesi veyahut ortadan kalkması, anayasal düzende alınacak gerekli tedbirler ile mümkün olacaktır.

¹⁷¹ Svetlana Kovalskaya, ‘‘Kazakistan'da Ceditçilik’’ <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=356332> SGT:31.12.2016

¹⁷² Kazakhstan (2010), Country Profile, OSCE and Kazakhstan, Ministry of foreign affairs of the Kazakhstan republic, Astana 2010.

¹⁷³ Mevlt Uluğtekin Yılmaz, ‘‘Nursultan Nazarbayev ve Kadın...’’ , Yeniçağ Gazatesi, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/nursultan-nazarbayev-ve-kadin-35209yy.htm> SGT: 03.01.2017.

3.2. KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NDE İSLAM ANLAYIŞI VE YÖNELİMİ

Kazakistan'da, özellikle son yıllarda varlığını belirginleştiren İslamcı fundamentalizm tehlikesi ve bu tehditler kapsamında meydana gelen önleyici politikalar, Kazakistan'ın din ve İslam anlayışı ile paralellik göstermektedir. Geçtiğimiz bölümlerde Kazakistan'ın din anlayışı belirtilmiş olup, genelde Orta Asya, özelde Kazakistan'ın İslam anlayışı, gelen etkileşimlere verilecek olan tepkimeler doğrultusunda şekillenmeye devam etmektedir. Bu nedenle bölgenin ve özellikle Kazakistan için İslam'ın neyi ifade ettiği son derece önemli bir konuyu temsil etmektedir.

İslam dini, Kazak halkının genel onayına göre tarihi, kültürel ve geleneksel dini olarak görülmektedir. İslam, Kazakların gelenek- görenek ve yaşam alışkanlıkları ile büyük bir uyum göstermektedir. Kazakların milli özellikleri ile İslam dininin emirlerinden olan hoşgörü gösterimi, kanaat, affetme ve vicdan gibi değerler birbirleri ile uyumluluk göstermektedir. Kazakistan'da İslam dinine inananlar eskiden beri inanç düşünce sistemi olarak sünniligi, fıkıh mezhebi olarak ise Hanefi mezhebini benimsemektedir.¹⁷⁴

Kazakistan'da İslam, Talas Savaşı'ndan sonra inananlarının oluşturduğu ve varlığını sürdürerek devam ettirdiği bir dindir. Hz. Muhammed'in vefatından hemen sonra başlayan mezhepsel ayrılıklar, ilerleyen aşamada meydana gelen tarikat ve cemaatlerden oluşan akımlar, Kazakistan'da da kendine yer edinmiştir. Özellikle son yüzyılda kuvvetini arttıran İslamcı fundamentalizm temelli aksiyonlar, Kazakistan'da görünürlüğü artmasıyla eşgüdümlü olarak, Kazakistan'ın bölgesel ve küresel gelişmelerine de yönlendirici etkisini duyurmuştur.

İslam dini adı altında gerçekleştirilen, özünde İslam dininin öğretileri ile ilgisi bulunmayan hem devlet yönetimini hem de Kazak halkını endişe ve korkuya yönelten örgütler ve cemaatler şu şekilde sıralanabilmektedir; Selefilik, Ahmediye Cemaati, Hizbu't-Tahrir, Bahailer ve Kuraniler.¹⁷⁵ Kazakistan'da mevcudiyetini koruyan bu gruplar, Kazak halkı bünyesinde oluşmamaktadır. Bu akımlar, Orta Doğu temelli olup, dış kaynaklı olduğu bilinmektedir. Özellikle Kazakistan halkının fundamentalist örgülenmelere karşı bu örgütlenmelerin kurucu unsuru olmaktan çok örgütlenmelere katılımcı statüsünde olduğu görülmektedir.

¹⁷⁴ Zhalgas Sandbayev, a.g.m. SS. 216-2017.

¹⁷⁵ Zhalgas Sandbayev, a.g.m. SS. 2017.

Kazakistan Cumhuriyeti, özellikle son yıllarda dini faaliyetlerin hızlanması ile inançsal bağlamda oluşan etkileşimler, devlet yapısını kuvvetlendirmektedir. Ülkede ana dinler olarak İslam ve Hristiyanlık dini görülmektedir. Kazakistan devleti %85'i kayıtlı olmak üzere, 3500'den fazla dini organizasyon, varlığına devam etmektedir. İbadet alanları olarak ülkede; 2302 tapınak, 1587 tane cami, 228 tane Ortodoks kilisesi, 69 tane Katolik kilisesi, 40 tanesi Protestan kilisesi, 10 tanesi sinagog ve 7 tane de diğer dini mekanlar faaliyet sürdürmektedir.¹⁷⁶ Orta Asya'da, Sovyetlerin dağılması sonrasında gelişen İslam anlayışı, Kazakistan'da da etkisini göstermiştir. Kazakistan bağımsızlığından sonra süregelen yıllarda dini faaliyetlerin sayısı geçmişe oranla beş kat artmış ve 30 yeni din ve mezhep ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁷⁷

Kazakistan'da mevcut bazı milletlerde bu inanç sistemini benimsemektedirler. Örneğin; Özbekler, Başkurlar, Tatarlar, Dügenler, Uygurlar, Karakalpaklar. Kazakistan'da yaşayan Çeçen ve Unguş halkları ise genellikle Şafii mezhebine tabi olmaktadır.¹⁷⁸ Kazakistan'da, varolan zararlı cemaatlerin oluşumunun hızını ve yayılış alanını engellemek aynı zamanda bu duruma eşgüdümlü olarak doğru İslam'ın anlatılması adına önemli yaptırımlar gerçekleştirilmeye devam edilmektedir.

Kazakistan'da faaliyet gösteren ibadethanelerde Hanefi mezhebine göre dini ritüeller gerçekleştirilmektedir.¹⁷⁹ İmamlar, geleneksel İslam dinine aynı zamanda Hanefi mezhebine göre eğitim almış Müslümanlar arasından seçilmektedir. Kazakistan'da yayınlanan dini yayınlar son derece detaylı kontrollerden sonra satışa çıkmaktadır.¹⁸⁰ Özellikle Müslüman Kazakların İslam dinine yöneliminde, Kazakistan hükümetinin etkisinin olduğu gözlemlenmiştir.

Din ve etnik yapısının mozaik olduğu bilinen Kazakistan'da, fundamentalist tehditlere karşı mücadele aynı zamanda sosyal önlemleri de oluşturmaktadır. Bu tür önlemlerin pozitif sonuçlara ulaşılması adına ilerleyen bölümlerde detaylı verilecek olan yaptırımlar, ülkenin yasa ve kanunlarınca güvence altına alınmaktadır.

---

¹⁷⁶ Kazakistan Başkonsolosluğu, "Kazakhstan Hakkında" <http://www.mfa.gov.kz/tr/istanbul/content-view/informatsiya-o-kazakhstane> SGT:03.10.2017

¹⁷⁷ Kazakistan Başkonsolosluğu, a.g.m.

¹⁷⁸ Zhalgas Sandbayev, a.g.m. SS. 216.

¹⁷⁹ Haber Vaktim, "Kazakistan İslam'a Koşuyor" <http://www.habervaktim.com/haber/316951/kazakistan-islama-kosuyor.html> SGT:02.01.2017

¹⁸⁰ Zhalgas Sandbayev, a.g.m. SS. 218.

Kazakistan'da gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi muhtemel olan dini yönelimler, geleneksel İslam'ı tanıtıcı ve öğretici olması gerekmektedir. Bunun başlıca nedeni ise ülkede zararlı cemaatlerin yayılış ve kapsamını azaltmak ve yok etmek olarak görülmektedir. Kazakistan'da İslam, ülkenin bağımsızlık öncesi yaşadığı geleneksel İslam'a dönüşün sağlanması, Sovyet mirasının ortadan kaldırılması ve dış kaynaklı fundamentalist hareketlerin sonlandırılması amacını taşımaktadır. Bu nedenle İslam'ın yönelimini ülke dinamikleri ile uyumlu şekilde yönetilmesi adına çeşitli dini merkezlerin açılması gereksinimi duyulmuştur.

Kazakistan'da dönemin devlet başkanı Nursultan Nazarbayev'in teklifi ile 2009 yılında "İslam Kültürü ve İlmını Destekleme Merkezi" faaliyete açılarak merkez, İslam eğitimini destekleme ve bu yolda ilerleyen öğrencilere burs vermeyi sağlamaktadır. Bu merkez, faaliyet alanı ile İslam medeniyetinin hoşgörüyeye dayalı tutumu, medeniyetin ilim ve irfanını, bu olgulara ek olarak barış kaynaklı öğretilerini, halka iletme amacıyla faaliyet göstermektedir. Bu rolü ise dini yayın ve dini kurumlar üstlenmektedir. Kazakistan'da dini yayın gerçekleştiren birimlerin, içerik özelliklerinin bilgilendirme amaçlı olması gerekmektedir. Satışa sunulan dini kitapların incelenmesi görevini, Kazakistan Müslümanları Dini İdaresi ve KC Din İşleri Ajansı üstlenmektedir. 2011 yılındaki resmi kayıtlarda ülkedeki dini literatürün kaynağı olan yayınevlerinin sayısı 30'u geçmiş durumdadır. 2014 yılında Kazakistan Cumhuriyeti'nde, geleneksel anlamda İslam eğitimini sağlayan 1 İslam Enstitüsü, 1 Üniversite ve 9 medrese bulunmaktadır. Dini eserleri camiden halka ulaştırmak adına incelemeyen geçiren birim Din İşleri Ajansı olup, bu görevlendirmelere ek faaliyette olan www.sunna.kz ve www.muslima.kz Kazakistan gibi dini yayın gerçekleştiren internet siteleri de mevcuttur.¹⁸¹

Kazakistan Cumhuriyeti çeşitli dinlerin ve etnik kökenlerin birlikte yaşadığı bir ülke konumunda olduğu daha öncede belirtilen konuların başında gelmektedir. Bunun yanında halkın çeşitli dinlerin varlığı ile hoşgörü ortamında yaşaması adına, ülkede ortak paydayı ve çoğunluğun memnuniyetini karşılama statüsünde uygulanan politikalar içermektedir. Gerçekleştirilen bu politikalar, Kazakistan anayasasında ülkedeki ortak paydayı bir arada tutmaya yönelik hazırlandığı öngörülmektedir.

---

¹⁸¹ Zhalgas Sandbayev, a.g.m. SS. 219-220.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra anayasaya uygun şekilde İslam dinini daha rahat yaşamaya başlayan Kazak halkı, Sovyet döneminde yaşadıkları sorunlara eşgüdümlü olarak, inandıkları dinden kopmamayı başardıkları gözlemlenebilmektedir. Bunun başlıca nedeni, karizmatik dini önder olarak benimsenen, sadece Türkistan'da değil tüm Türk İslam aleminde İslam tasavvufunu yaygınlaştıran ve Türk İslam alimi olarak bilinen Hoca Ahmet Yesevi'nin etkisinin büyük olmasıdır. Kazakistan'da, Türkistan'da bulunan Yesevi türbesinden büyük bir türbe yoktur. Bu duruma neden olarak Kazak halkının Yesevi'ye olan saygı ve sevgisi gösterilebilir. Yesevi'nin öğretileri, küçük yaşta başlayarak Kazak çocuklarına aşılana dini öğretilerin başında gelmektedir.

Türkistan'ın büyük velisi olarak görülen Hoca Ahmed Yesevi'nin öğretileri ile Anadolu'yu İslam'a hazırlamada önderlik edenler eşgüdümünde, Kazakistan ve Türkiye halkının meşrebi ve mezhebinin benzer olduğu sonucuna varılmaktadır. Yüzyıllar önce Orta Asya'dan İslam, Anadolu'ya yayılmışsa da özellikle bağımsızlık sonrası bu durumun tam tersine dönüşüm gösterdiği gözlemlenebilen konulardan biridir. Bu dönüşümün sonucu olarak İslam dini, yaşayış ve algılayış biçimi ile Anadolu'dan Orta Asya'ya nüfuz etmiştir.¹⁸² Kazak halkının dini, kültürel ve sosyal hayatını etkileyen bir diğer isim ise; Abay Qunanbayev'dir. Kazak folklorunda, din ve kültür alanında öze dönüş anlamında sarfettiği çabalar ile Abay Qunanbayev, Kazakların "ruhani gözü" konumundadır. Kazak halkı için kaleme aldığı "Qara Sözder" kaynağını Kuran-ı Kerim'den almaktadır.¹⁸³

Kazakistan bağımsızlığını yeni kazanan bir ülke olması, çeşitli folklor ve dinleri barındırması, ortak dinden kaynaklı çeşitli mezheplerin oluşması, uzak ve yakın geçmişin izleri bölgesel sorunlarıyla birlikte büyümeyi başaran bir ülke olmuştur.

Nazarbayev, İslam'ı temelde Kazak kültür geleneklerine göre yaşanmasını açıkça vurgulayan ve bu düşünce ile dini yaşayış temellerini, merkezi bir sistem ile yönlendiren hatta ülke içindeki dini ritüellerin ve yayınların birbir kontrolü amaçlı ilişkiler sürdüren lider konumunda olduğu bilinmekteydi. Farklı dinlere karşı hoşgörülü ve oldukça temkinli izlenen yol Kazakistan'ın, İslam'a ve diğer dinlere olan bakış açısını özetlemektedir.

---

¹⁸² Haber Vaktim, a.g.h.

¹⁸³ Akademik Perspektif, "Kazakistan Gezi Notları", <http://akademikperspektif.com/2014/03/19/kazakistanda-din-algisi-gezi-notlari-2/> SGT:03.04.2017.

Kazakistan'da, özellikle ortak yaşam alanlarında gerçekleştirilmesi hedeflenen istikrar ortamı, çeşitli eğitim programları ile sağlanmaktadır. Ülkede Müslümanlara, İslam dininin tahriksiz öğretilmesi adına ilahiyatçılara duyulan gereksinim söz konusu olmuştur. Bağımsızlığını yeni kazanmış bir ülkede, yeni meslek olarak görülen 'ilahiyatçılar' yetiştirmek kolay olmayacaktır. Bu durumun nedenleri ise kaliteli ders kitabı yetersizliği ve kalifiyeli öğretmenlerin bulunmayışı gösterilebilir.¹⁸⁴ Bu yetersizlik bilinciyle Kazakistan, ülke Müslümanları için gerekli dış ilişkileri de sağlamaya devam etmektedir. Bu konuya güncel örnek olarak; 2015 yılı dönemin Kazakistan Atrav Eyaleti Din İşleri Başkanı Erkinbeg Şohayev'in, TDV'ye gerçekleştirdiği ziyaret gösterilebilir. Ziyarete Şohayev'in, "*Türkiye'nin dini alandaki tecrübelerinden yararlanmak istiyoruz. Din görevlileri yetiştirme ve yayınlar konusunda destek bekliyoruz.*"¹⁸⁵ Mesajı, Kazakistan'ın İslam alanında güvenilir kaynak arayışında olduğunu göstermektedir. Kazakistan için bu kaynağın, zamanında Yesevi öğretilerinin kalıcı olarak nüfuz ettiği ve sayesinde Anadolu'nun Müslümanlaşmasına yardımcı oldukları Türkiye'de bulmaları, İslam'ın doğru algılanışı adına gerçekleştirilecek adımlarda sahih kaynakların önemi vurgulanmıştır. Kazakistan'da bağımsızlık öncesi ve sonrasında yaşanan İslam yaşam ve algılayışındaki farklılık nedeniyle, bozulmamış ve tahrif edilmemiş dini kaynaklar adına Türkiye, Kazakistan için en güvenilir ortak olarak görülmüştür. Kazakistan'da bağımsızlık sonrası dini eğitim ve ibadethanelerin hızla arttığı gözlemlenerek, Sovyetler döneminde oldukça kısıtlı olan camilerin sayısı günümüzde 3 bine yaklaşmış ve açılan cami eşrafını özellikle Kazak gençlerin oluşturduğu gözlemlenmiştir.¹⁸⁶

Türkiye'ye, Kazakistan'dan eğitim görmek için gelen Aitcan Yunusov'un yapmış olduğu röportajda, Kazakistan'da özellikle gençlerin saygı duyduğu, İslami konferans düzenleyip, aynı zamanda imamlık görevleri de bulunan isimlerin sıralamasını şu şekilde belirtmiştir; Kabilbek Alippaiuli, Abduğappar Smanov, Arman Kuanışbaev, Ersin Amre Abu Yusuf.¹⁸⁷

---

¹⁸⁴ Zhalgas Sandbayev, a.g.m. SS. 220.

¹⁸⁵ Türkiye Diyanet Vakfı, "Kazakistan Heyetinden Diyanet Vakfına Ziyaret." <http://diyanetvakfi.org.tr/tr-TR/site/haberler/kazakistan-heyetinden-diyanet-vakfi-na-ziyaret-1412> SGT:03.09.2017.

¹⁸⁶ TRT Diyanet, "Kazakistan'da İslam'ın Yükselişi" <http://www.diyanet.tv/kazakistan-da-islam-in-yukselisi/> SGT:15.01.2017.

¹⁸⁷ Dünya Bizim, "Kazakistan'da İmamlar 4 Senelik Bir Medrese Eğitiminden Geçer"

<http://www.dunyabizim.com/soylesi/24262/kazakistanda-imamlar-4-senelik-bir-medrese-egitiminden-gecer> SGT:25.12.2016.

Kazak halkı, bahsi geçen isimleri, Müslümanların dini yönelimini etkileyen liderler olarak görmektedirler. Gerçekleşen röportajda Kazakistan'da İslami anlamda yayın yapan TV kanallarından en bilineni Asyl Arna olarak öngörülmektedir. Yayın yapan gazetelerde ise Türkçe tercümesi ile "İslam ve Medeniyet" isimli gazete İslami kesimin takip ettiği gazete olma özelliğini taşımaktadır.¹⁸⁸

Nazarbayev, bağımsızlık öncesi Sovyetlerin gerçekleştirdiği ibadet yasaklarını kaldırmış ve Kazakistan'a ibadet etme özgürlüğünü getirmiştir. Bu duruma önemli etkisinin yansıdığı durum ise; Nazarbayev'in Müslüman olması ile yakından ilgilidir. Kazakistan'da, cumhurbaşkanının Kazak olma zorunluluğunun olması, mevcut devlet başkanından sonra gelecek kişinin de Müslüman olması durumunu sağlamaktadır.¹⁸⁹ Kazakistan'da yönlendirici etkisi bulunan Kazak devlet başkanı kararları, birçok etkiyi de beraberinde getirmiştir. Bu durumun en dikkat çekici olaylarından biri de İslam'ın Kazakistan'da yaşanmış perspektifine olumlu etkisini meydana getirmiş olmasıdır.

Kazakistan'da İslam anlayışı, yakın geçmişine bakıldığında İslam'ı daha derin öğrenen ve bu yönde yol katetmeye çalışan bir toplum olarak görmekteyiz. Bu toplum hem İslam'ı derinlemesine öğrenerek İslam'a daha fazla yönelmeyi sağlamakta, hemde zararlı dini radikal eylemlere inançları doğrultusunda önleyici kalkan oluşturmaktadır. Kazakistan'da İslami ilimlerin geneline bakıldığında devlet eli ile gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Bu da biraz önce öne sürülen savı destekler niteliktedir. Nitekim zararlı dini örgütlenmelerin engeli bu sayede kolaylaştırılmış olacaktır.

Kazakistan'da İslami çalışmaları vakıflar yerine genellikle cami kurumları gerçekleştirmektedir. Öte yandan, Kuran kurslarının gerçekleştirdiği faaliyetler vakıf ve derneklerin faaliyetlerini de yerine getirmiş olmaktadır. Kazakistan'da İslami bilgi ve Kuran eğitimini camiler ve medreseler gerçekleştirmektedir. Ülkede, ilgili dört yıllık eğitimden sonra imam olunabilmektedir. İslami eğitim veren, El-Ezher'le bağlantılı Nur Mübarek Üniversitesi bulunmaktadır. Bahsi geçen bu eğitim kurumları aynı zamanda ülkede ilmi çalışmaları da gerçekleştirme¹⁹⁰ sorumluluklarını üstlenmişlerdir.

---

¹⁸⁸ Dünya Bizim, a.g.h.

¹⁸⁹ Dünya Bizim, a.g.h.

¹⁹⁰ Dünya Bizim, a.g.h.

Kazakistan'ın küçük köylerinde dahi camiler bulunmakta ve ülkede yapılan büyük camilerin açılışına bizzat cumhurbaşkanı katılarak, açılan camilerde ilk namaz da beraberinde kılınmaktadır. Din ve din adamlarına büyük saygı gösteren Kazaklar, Müslüman din adamlarının sözlerine büyük değer vermektedirler.¹⁹¹ Aynı zamanda İslami faaliyetleri hükümet tekelinden kontrol edilmekte ve önemli teftişleri bu kontrol ile sağlanmaktadır.

Kazakistan'da dinin farklı şekilde ve devlet kontrolünden çok uzakta faal göstermesi mümkün görülmemektedir. Bu yargıya örnek olarak; Kazakistan'da hükümete bağlı faaliyet gösteren Müslümanlar Dini İdaresi, ülkede bağımsız olarak faaliyet gösteren “Müslüman Birliği” isimli hareketi resmi duyuru ile tanımadıklarını açıklaması gösterilebilir. Açıklamanın devamında ise, Kazakistan'da İslam dininin ve Kazak halkının manevi varlığı tek temsilcisi olarak Müslümanlar Dini İdaresi'nin olduğu belirtilmiş, bahsi geçen hareketin resmi dayanağının olmadığını bundan kaynaklı Müslümanların ve İslam dininin ülkede temsil edecekleri bir durumun olmadığını belirtmişlerdir. Bu açıklamalarının öncesinde ise bu hareketin önderi konumunda bulunan Murat Telibekov, Kazakistan'da yaşayan Müslümanların talebi doğrultusunda cumhurbaşkanlığı görevine aday olacağını açıklamış, bu açıklama sonrasında Kazakistan Adalet Bakanlığı listelerinde böyle bir yapının bulunmadığı açıklaması gerçekleştirilmiştir.¹⁹²

Kazakistan'da İslami görev üstlenen bir diğer kurum olan İslami Gıda Güvenliği Kurumu'nun amaçladığı imkanlar; Müslüman ülkeler arasında makul fiyatlar ölçütünde taşımacılık ve gıda temini sağlamasıdır. Oluşturulan bu kurum Astana'da, İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde gerçekleşen gıda güvenliği ve tarımsal kalkınma Bakanlar Konferansı ile karara bağlanmıştır. Kazakistan bahsi geçen bu kurumun aynı zamanda Genel Meclisi Başkanlığını'da üstlenmiş bulunmaktadır.¹⁹³

Kazakistan'da halkın dini yönelimindeki tavrında devlet kontrolünün görünürlüğü söz konusudur. Özellikle SSCB'den bağımsızlığını kazandıktan sonra ülkede din konusunda belirli sistematik hiyerarşinin de oluşması adına çalışmalar sürdürdüğü gözlemlenmektedir.

---

¹⁹¹ Ahmet Şimşek, a.g.h.

¹⁹² Dünya Bülteni, “Kazakistan'da İslami Kurumlar Arasında Tartışma”
<http://www.dunyabulteni.net/haber/324812/kazakistan-da-islami-kurumlar-arasinda-tartisma> SGT:14.02.2017.

¹⁹³ Haksöz Haber, “Kazakistan ‘İslami Gıda Güvenliği Kurumu’ Oluşturuldu”
<http://www.haksozhaber.net/kazakistan-islami-gida-guvenligi-kurumu-olusturuldu-75884h.htm> SGT:19.11.2016.

Kazakistan'da hiyerarşik açıdan müftülükler, konseye, camiler ise müftülüklere bağlı faaliyet göstermektedir. Ülkede İslam'ın temel ilkeleri ile Kuran'ı Kerim dersleri camilerde öğretilmektedir. Evlerde gerçekleştirilen dini eğitim herhangi bir şikayet esnasında tahkikata uğrayabilmektedir.¹⁹⁴

Kazakistan'da yeni devlet modeli inşa edilirken, yeni modelde Orta Asya Türk devletlerinin laikliği esas alarak gelişim gösterdikleri gözlemlenmiştir. Kazakistan'da İslam resmi din olarak anayasada geçmediği daha öncede bahsedildiği üzere neden olarak, Kazak ile Ruslar diğer yandan Kazakistan'da yaşayan dindar Özbeklerin arasında gerginliğin oluşmamasını sağlamaya yönelik olmasıdır. Bölgede siyasal İslam'ı destekleyen dernek ve partilerin kurulması ve faaliyet göstermesi hukuksal açıdan yasaktır.¹⁹⁵

Kazakistan'ın gerçekleştirmiş olduğu İslami faaliyetler, temelde Sovyetler egemenliğindeki İslami politikaları değiştirme ve Kazak Müslümanlarının tarihi gerçeklerden oluşan geleneksel İslam anlayışının temellerini oluşturmaya yöneliktir. Bu iddianın önemli dayanağı olarak, başta devlet erkani olmak üzere gerçekleştirilen İslami etkinlikler, Müslüman halkın dini ihtiyaçlarına ve suistimal edilmeye açık dini konuları kontrol etme sistemi ile sağlanmaktadır.

Küresel ve bölgesel gelişmeleri, gerçekçi bakış açısıyla gözlemleyen Kazakistan, Müslüman halkın dini inanç esaslarına, gelenek ve törelerine ve gelişen dünya sisteminde meydana gelen değişikliklerin tepkimelerine sağladıkları adaptasyon ile ülke halkının maddi ve manevi değerlerini karşılama yolunda adımlar atılmaktadır. Bu adımların temeli daha önce de bahsi geçmiş olan temel ihtiyaçların sosyal gerçeklik çerçevesince giderilmesi ve yeni devlet inşası adına sağlanacak tutarlı müdahalelerden geçmektedir.

Kazakistan'ın İslam dini adına gerçekleştirdiği eylemler, geçmişten gelen ve gelecekte de tehdit algısı oluşturması beklenen sorunların çözümüne odaklı olmasıdır. Bazı bölge ülkelerin devlet tabanlı fundamentalist örgütler ile işbirliği sağlandığı ortamda, Kazakistan ilerleyen bölümlerde detaylı açıklanacağı gibi fundemantalizm tehdidine engelleyici müdahaleyi savunmaktadır.

---

¹⁹⁴ İrfan Kaya Ülger, "Orta Asya'da Radikalizm Tehdidi; Gerçek Mi? Efsane Mi?" II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-178-2014070120sosbilkongre34.pdf> SGT:04.04.2017. SS.447.

¹⁹⁵ İrfan Kaya Ülger, a.g.m. SS.448.

BÖLÜM IV

4. KAZAKİSTAN'DA FUNDAMENTALİZM TEHLİKESİNİN DURUMU VE BUNA KARŞIN YÜRÜTÜLEN POLİTİKALAR

Kazakistan'da bağımsızlık sonrası fundamentalizm tehdidinin baş gösterdiği ve bu tehditlerin Kazakistan hükümetini alarma geçirecek kadar belirginleştiği bilinen bir gerçektir. Özellikle Kazakistan'da, fundamentalist faaliyetlerin artmasıyla, Kazakistan politikalarında bu alanı ilgilendiren kararlar alınmaya başlandı. Bu analizler gerçekte varolan eylemlerin kapsamını oluşturmaktadır. Bu eylemlerin neden gerçekleşmekte görünürlük kazandığı, fundamentalizmin temelde ne olduğu ve İslam ile nasıl bağdaştırıldığı, Orta Asya bölgesine sızan bu hareketlerin nasıl zafere ulaştığı ve bu bölgedeki hükümetlerin tepkimelerinin neler olduğunun bilinmesi, temel aldığımız Kazakistan ülkesinin fundamentalist eylemlere vereceği tepkimelerin çözüm yatağını oluşturmaktadır. Bunun yanında fundamentalist örgütlenmelere verdiği tepkimeler ile Kazakistan birçok konuda olduğu gibi bu konuda da bölge devletlerinden farklı mekanizmalar öne sürmektedir. Bunun temel nedeni, Kazakistan halkının ve devlet başkanı görev sorumluluğunun bölgesel ve küresel gelişmelere odaklı gerçekleştirilen mücadele esaslarıdır.

Fundamentalist eylem ve örgütlenmelerin terimsel bütününe baktığımızda Amerika kıtasından başlayarak Avrupa, Orta Doğu ve Merkez Asya'ya sıçramış ve çoğu zaman eş zamanlı yaşanmıştır. Bu nedenle Kazakistan'da meydana gelen fundamentalist hareketlenme temelinde dış kaynaklı olduğu ve ülke içinde sosyal gerçekler ile yorumlanarak şekil değiştirdiği görülmektedir. Buradan çıkarılacak eylem planları tümevarımsal bir sonuca ulaşılmasını sağlamaktadır. Dış etkenli olduğu gözlemlenen fundamentalist hareketlerin, hareket mekanizmalarının baş aktörü olan örgütleri, geliştiren ve gelişim süreci tamamlandıktan sonra etkileyicisine tehdit oluşturan bir kavram olarak mücadele edilmesi, elzem olan konuyu işaret etmektedir.

Kazakistan, fundamentalizm gibi önemli etkileyiciyi tüm unsurları ile kontrol altına alması, ülkenin istikrar tablosunu pozitif yönde ilerletmektedir. Kazakistan'ı etkileyen fundamentalizm ile mücadele, diğer ülkelerin politik hamlelerini de etkileyecek olması açısından bölge istikrarı ve güvenliği kapsamında oldukça önemlidir.

Orta Asya'da 1920-30'lu yıllarda halkın dini faaliyetlere karşı olan baskıların, Rusların bölgeye iştirakından önce varolması, Orta Asya'da İslam'ın "köktendinci" şekliyle ortaya çıkışını göstermiştir.¹⁹⁶ Orta Asya'da özellikle Kazakistan'da, fundamentalist yayılımların dönüm noktaları bazı küresel önem arz eden dinsel sıçrayışlar ile beraberinde gerçekleşmiştir. Yaklaşık on yıldır Orta Asya bölgesi, radikal İslam ile eş zamanlı telaffuz edilmektedir. Bu tarihlere ilk büyük örnek olarak 1979 İran Devrimi gösterilebilmektedir. Devrim sonrası fundamentalizmin yükselişine sebep olacak tarihi 11 Eylül Saldırısı¹⁹⁷ fundamentalizmin coğrafi yayılışına örnek teşkil etmiştir.

İran'daki devrim mesajı Orta Asya'yı hedef alsada bu devrim haberciliği medeniyet, gelenek ve görenek açıdan Orta Asya'da vücut bulmamıştır. Ancak 11 Eylül Saldırısı Taliban'ın bölge halklarına olan yakın nüfuzu ve ABD'nin Taliban'a gerçekleştireceği müdahalelerin kapılarını, Orta Asya ülkelerinden geçerek bölgeyi hızla fundamentalizmle kaynaştırırken, hemde uluslararası mecrada ününü siyasal İslam ile bağdaştırmıştır.

Kazakistan'da Müslümanlık kazanımı, Kazak olarak doğmakla gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle Kazak doğan birey, İslam ile doğduğu andan tanışmış olacaktır. İslam ile tanışan birey diğer bölgelere nazaran Kazakistan'da İslam'ı ne şekilde yaşaması gerektiği, İslam'ın hangi mezhebine mensup olunması ve hangi kanallar yoluyla İslam'ı öğrenmesine Kazakistan Hükümeti'nin önemli yönlendirmesi söz konusudur.

Bölge genelinde İslam anlayışı ile ters düşen, Sovyet öncesi alışkanlıkların devam edildiği bilinmektedir. Bunlara örnek olarak; domuz eti yememe özeninin bulunmaması, alkol kullanma gibi yaşam şekillerinin devam etmesi gösterilebilir. Kırsal bölgelerde yaygın olan 'örtünme' dini hassasiyetten kaynaklanmamakta olup, gelenek olarak varlığını korumaktadır. 1990 yılında bağımsızlık öncesinde Kazakistan Komünist Partisi Genel Sekreterliğini yürüten Nazarbayev tarafından kurulan Kazakistan Ulusal Müftülüğü, faaliyet hayatına başlamıştır. İslam dininin önündeki tüm engellerin kaldırıldığı bildirilse de kısa süre sonrasında siyasal ve dini özgürlüklere belirli kısıtlamalar getirilmiştir.¹⁹⁸

---

¹⁹⁶ Sergey N. Abaşin, a.g.m.

¹⁹⁷ İrfan Kaya Ülger, a.g.m. SS. 442.

¹⁹⁸ İrfan Kaya Ülger, a.g.m. SS.447.

4.1. KAZAKİSTAN’DA FUNDAMENTALİZM TEHLİKESİNİN AMACI VE GELİŞİMİ

Günümüzde farklı nüanslar ile çeşitli kollara ayrılan, bölünen ve ayrı taraftarları oluşmaya başlayan fundamentalist gruplar çoğaldıkça, Kazakistan’da yeralan zararlı grupların listesi ve yasaklanan fundamentalist örgütlerin sayısı artacaktır. Bu iddianın temelini Kazakistan’ın gerçekleştirdiği yönetsel kararların etkisi oluşturmaktadır. Daha öncede belirtildiği üzere bölge kapsamına göre dini yaşamın belli standartlarda yaşandığı ve bölgede dindarlık seviyesinin sınırlı faaliyetler ile gerçekleştiği bilinen bir gerçektir. Kazakistan, ülke içinde İslam dini adına önemli adımların atıldığı ‘işte gerçek İslam’ yaşayışının gerçekleştirilmesi için mücadele ettiği gözlemlenmektedir. Bu mücadeleye Kazak halkının yönelimi oldukça önemli sonuçları meydana getirmektedir. Bu nedenle denilebilirki; Kazak halkı arasında fundamentalist aksiyon yönelimi yok denecek kadar azdır. Ancak Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasında Orta Asya bölgesinde Müslümanlaşma ile nüfusun yoğunluğunun arttığı yerler gibi Kazakistan’da da İslami faaliyetler hız kazanmıştır.¹⁹⁹

Kazakistan’da fundamentalist örgütlere karşı alınan tedbirlerin daha öncede belirtildiği üzere ülkenin temel göstergeleri adına mücadele edilmesi gereken konuyu teşkil etmektedir. Bu nedenle Kazakistan’daki muhtemel fundamentalizm tehlikesinin amaç ve gelişimi ülkenin temel göstergelerine odaklı gerçekleşecek olan eylemleri kapsayabilmektedir. Ülkenin dini ve etnik yapısı göz önüne alındığında fundamentalist yönelimin ilk amacı bu yapı üzerinden ilerleyerek gelişim sürecini temellendirmek olacaktır. Ülkede, Sovyet tutumunun kalkması ile oluşan dini yaşam tarzı, zamanla radikalizme dönerek, çeşitli çevrelerce Kazakistan için kurtuluş yolu olarak görülebilmektedir. Bu gerekçeye eşgüdümlü olarak aşırıcılığın hükümetin düzenlediği bazı dini ritüel yasaklarının kaldırılmasına yönelik eylemsel faaliyetler, fundamentalizmin Kazakistan içinde gelişim aşamasını somutlaştırabilmektedir.

Kazakistanda özellikle etnik ve din yapısı gözetilerek gerçekleştirilen anayasal düzenlemeler, ülkede radikalizmin amaç ve gelişimini engelleme adına mücadele edildiğinin temel göstergelerini oluşturmaktadır.

---

¹⁹⁹ Al Jazeera, “Ülke Profili: Kazakistan” <http://staff.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-kazakistan> SGT:04.04.2017.

4.2.KAZAKİSTAN'DA YASAKLI FUNDAMENTALİST ÖRGÜTLER

Kazakistan Milli Güvenlik Komitesi tarafından yasaklanan ve birbirleri ile çoğu zaman farklılık gösteren çeşitli fundamentalist, aşırılıkçı ve militalist örgütler mevcuttur. Yasaklanan bu örgütler;

- 1.Hizbu't-Tahrir
2. Esbat el-Ansar
3. Laşkarı Taiba
4. Orta Asya Mücahitler Cemaati
5. Doğu Türkistan İslam Partisi
6. Boz Gurd
7. Taliban
8. Özbekistan İslami Hareketi
9. Kürdistan Milli Kongresi
10. El-Kaide²⁰⁰
11. Aum Sinrike hareketleri,

12. Tekfir El Hicre²⁰¹ 2014'de yasaklanan örgüt, Müslüman Kardeşler'den ayrılarak kurulmuştur. DAES, El Kaide ve birçok radikal gruplarla bağlantılı olduğu savunulmaktadır.

13.Jund-al Halife'de Kazakistan'da yeni ortaya çıkan ve Kazakistan'ı hedef alan bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. 2011-2012 yıllarında Jund El Halife'nin, Kazakistan'ın farklı yerlerinde terör olaylarının gerçekleştirdiği görülmektedir.²⁰² Jund-al Halife örgütü Kazakistan'ı doğrudan hedef alan radikal örgüt olması nedeniyle ülke açısından ayrı bir öneme sahip olduğu bilinmektedir.

---

²⁰⁰ Zhalgas Sandybayev, a.g.m. SS. 218.

²⁰¹ Türkel Gazetesi, "Kazakistan'da Tekfir El- Hicre Örgütü Yasaklandı" <http://www.turkelpress.com/?tag=kazakistanda-tekfir-el-hicre-orgutu-yasaklandi> SGT:03.04..2017.

²⁰² Ahat Andican, "Orta Asya Türk Cumhuriyetleri 2023 Yılında Nerede Olacaklar?" TASAM, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/Ahad_ANDI%CC%87CAN.pdf_ba87e9b7-5054-4fdc-aaa6-b6f0c880d5cf.pdf SGT:03.04.2017 SS.8-9.

14. DAES, kuruluş aşamasından günümüze kadar kanlı eylemler eşliğinde, varlıklarının amaçlarını İslam'ın ilk yıllarına, yani öze dönüş anlayışını dikta ettiklerini savunan, özünde İslam dini ve öğretileri ile yakından uzaktan alakası olmayan günümüzün en popüler fundamentalist örgütlerinden biridir. DAES, Kazakistan'da zararlı örgütler çeperinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ülkede, İslami argümanlardan kaynaklı oluşan sekteler, bağımsızlığının ilk yıllarında ülkede gözlemlenebilir değer algısı oluşturmuştur.

Kazakistan'da, örgütlenme sürecinin öncesinde belirli ideoloji arayışları görülmektedir. Örneğin, Kazakistan'ı ve diğer Türk cumhuriyetlerini, amaç ve değer hususları ile ilgilendiren partilileşme hareketlenmeleri, özellikle bağımsızlık sonrasında hız kazanmıştır. Örneğin Kazakistan'da, Kazakistan'ın milliyetçi partilerini oluşturan Azat Partisi ve Alaş Partisi'nin amaçsal yönelimleri; Büyük Türkistan'ın kurulması, Türkiye'yle daha yakın ilişkilere girilmesi²⁰³ ve ılımlı siyasal İslami görüşlerine sahiptirler. Ancak 1991 yılının Aralık ayında, Alaş Partisi'nin bazı üyeleri, Kazakistan müftüsünü yolsuzluğa karıştığı suçlamaları üzerine parti mensupları tutuklanmış ve liderleri sürgün olarak Bakü'ye gönderilmiştir. Partinin gazetesi olan Hak Gazetesi ise kapatılmıştır.²⁰⁴ Özellikle bağımsızlık sonrası hız kazanan partileşme hareketleri, dönemin Kazakistan temel göstergelerine entegre olamamasından kaynaklı kısa süreli olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda Kazakistan hükümeti, ülke politikalarında alınan kararların din ve etnik yapı göz önüne alınarak yapıldığı gözlemlenmiştir.

Kazakistan hükümeti, İslam dininin sosyal hayatta aşırılıkçı değerlerle ön plana çıkması konusunda tedbirsiz yöntemlere başvurmuştur. Bu durumun nedeni olarak, ülkede bulunan Rusların varlığı, Kazakistan'da yaşayan dindar Özbekler arasında gerilim yaratacağı endişesi taşımaktadır. Bu sebeple yeni devlet inşasının oluşturulmasında öncelik, din değerleri üzerine değil ulusal temalara yönelik değerlerle gerçekleştirilmesidir.²⁰⁵ Bu yaptırımların sonuçları olarak Kazakistan'da, hükümetin varlığına yönelik tehdit oluşturan, ülkeyi kaos ve kargaşaya sürükleyecek güçlü fundamentalist örgüt yoktur. Ancak Kazakistan'ın fundamentalist eğilimlerin en düşük seviyelerde seyretmesine rağmen önemli ölçütlerde tedbirler almaktadır. Bunun sebebini ülkenin demografik ve stratejik konumu baz alınıp, etkin fundamentalist bir örgüt ile karşılaşıldığında, ülke içinde büyük kaosu yaşanacağı düşüncesi olarak belirtilmelidir.

---

²⁰³ Al Jazeera, a.g.h.

²⁰⁴ İrfan Kaya Ülger, a.g.m. SS. 447.

²⁰⁵ İrfan Kaya Ülger, a.g.m. SS. 448.

4.3. KAZAKİSTAN'DA ETKİLİ FUNDAMENTALİST ÖRGÜTLER VE KAZAKİSTAN'IN TUTUMU

Kazakistan'a göreceli olarak doğrudan ve genellikle dolaylı yollarla faaliyet gösteren, aynı zamanda hükümet kanalıyla varlıklarının ve türevlerinin yasaklanmış olduğu bilinen birçok fundamentalist örgüt mevcuttur. Bu örgütlenmelerin, ülke içinde yasaklanması için örgütsel varlığın Kazakistan'da doğrudan belirmesi beklenmemektedir. Mevcudiyetleri ile Kazakistan toplumuna zararlarının söz konusu olduğu tespit edilen fundamentalist örgütler, hükümet kanadı tarafından illegal yapılanma olarak saptanmaktadır. Bu rapora eşgüdümlü olarak, radikal örgütlere halkın katılımının engellenmesi ve çeşitli ülke politikaları ile örgütler nüfuzunun artmasının önü engellenmeye çalışılmıştır. Daha önce yasaklanan fundamentalist örgütlerin, ülkede gerçekleştirdikleri teşkilatlanma, yayılma ve ölümlü saldırıları Kazakistan'ın bu eylemlere karşı tutumu, sıralanan örgütlerin karşılığı ile verilecektir.

Hizbu't-Tahrir: Örgüt, genel kanı olarak Güney Kazakistan bölgesinde görünürlük kazandığı²⁰⁶ bilinmektedir. Merkezi Lübnan'da bulunan Hizbu't-Tahrir örgütü, daha öncede belirtildiği üzere şiddete ve kanlı eylemlere karşı olan ve bu yönü nedeniyle El Kaide terör örgütü tarafından eleştirildiği bilinmektedir. Dolayısıyla örgüt, Kazakistan'da şiddet ve kanlı eylemlerde aktör olmamıştır. Hizbu't Tahrir Türkiye Medya Bürosu Başkanı Mahmut Kar, kamuoyu bilgisinde Hizbu't Tahrir kanlı eylemlere ve silahlara karşı olsa da terör örgütü PKK ve YPG'yi olduğu gibi DAEŞ'i de işgalci olarak görmemektedir. Bunun müsebbibi olarak, Batı'nın Müslümanları kullanarak kanlı eylemlerin gerçekleştirildiği düşüncesi neden olmaktadır. DAEŞ ile herhangi bir organik bağlarının bulunmadığı, DAEŞ'in İslam ve Hilafet adına cinayet ve katliam işlediğini ve Hilafet'i karaladığını da belirtmektedirler.²⁰⁷ Kazakistan'da Hizbu't Tahrir ve DAEŞ faaliyetlerinin hükümet tarafından yasaklandığı bilinen örgütlerdir. Bu örgütlerin birbiri ile farklı yöntemlere sahip olması, Kazakistan'ı da fundamentalizm ile mücadele politikalarını şekillendirmiştir.

²⁰⁶ Emmanuel Karagiannis, START, "The Rise of Political Islam in Kazakhstan: Hizb ut-Tahrir al-Islami" <http://www.start.umd.edu/publication/rise-political-islam-kazakhstan-hizb-ut-tahrir-al-islami> SGT:06.03.2017.

²⁰⁷ Köklü Değişim, "Mahmut Kar: Buradan bir kez daha kamuoyuna önemle duyuruyorum" <https://www.kokludegisim.net/haberler/mahmut-kar-buradan-bir-kez-daha-kamuoyuna-onemle-duyuruyorum.html> SGT:15.03.2017.

Hizbu't Tahrir örgütü adına Kazakistan, örgütün çalışmalarını sadece illegal görüp yasaklamak ile sınırlandırmamaktadır. Almatı şehrinde gerçekleşen iki toplantıya katıldığı bilinen örgüt, şiddet yolu ile anayasal düzeni değiştirmeye çalışma suçlarıyla örgütün Almatı'daki lideri olan Mukhit Musahojanov, Onlasyn Duisenbai, Erbolat Ospanov, Ashat Sarsembayev ve Kuanish Botbaev örgüt mensuplarına 6- 7,5 yıl arasında hapis cezası verilmiştir. Ceza gerekçeleri olarak video kayıtları ve tanıkların ifadeleri gösterilmektedir. Almatı şehir mahkemesi, örgüt liderine 7 yıl, Botbaev, Ospanov, ve Sarsembayev'a altışar yıl hapis cezası vermiştir.²⁰⁸

Nisan 2016'da Kazakistan Radyo Özgürlüğü, Hizbu't-Tahrir üyesi bulunan Rafis Galiulin'in hapse mahkum edilmesi üzerine makale yayınlarken; 2010'da Galiulin, Hizbu't-Tahrir'in faaliyetlerine katıldığı için 7 yıl hapis cezası, 2013 yılında eşine ise aşırılıkçı tutumları iddiasıyla 5 yıl hapis cezası verilmiştir. Hatta Hizbu't-Tahrir'e üyesi reddetmesi adına baskıya maruz kaldığı²⁰⁹ iddiası makalesinde de yer verilmiştir. İdeallerine kavuşma bağlamında devam eden eylemlerinde silah figürüne karşı olan Hizbu't-Tahrir, Kazakistan için radikal İslam'ı savunan ve ülkenin sosyal gerçeklik anlamında geleneksel devlet yapısına tehdit oluşturma işlevine sahip etkin örgüt olarak görülmemektedir. Kazakistan için yöntem kadar bir grubun amacı ve ülkenin o gruba olan bakış açısı örgütsel mekanizmalar ile mücadele yolunu şekillendirmektedir.

Esbat el-Ansar: Bu isim farklı kaynaklarda Asbat el-Ansar,²¹⁰ olarak da geçmektedir. Esbat el-Ansar, Filistinliler başta olmak üzere El-Kaide gibi diğer aşırılıkçı taraftar grupları ve merkezi, Lübnan'da yaşayan Sünni radikal İslamcılardan oluşmaktadır. Tiyatro, alkol merkezleri ve gece klüplerine bombalı saldırılar düzenlemeleri ile bilinmektedirler. Örgüt, 2000 yılında Beyrut'ta bulunan Rus Büyükelçiliği'ne, roket bomba saldırısı düzenlemiştir.²¹¹

---

²⁰⁸ Dünya Bülteni, "Kazakistan'da Hizb-ut Tahrir davasında ceza yağdı" <http://www.dunyabulteni.net/hizbuttahrir/302805/kazakistanda-hizb-ut-tahrir-davasinda-ceza-yagdi> SGT:18.12.2016

²⁰⁹ TheKhilafet, "Hizb ut Tahrir Member Rafis Galiullin in Kazakhstan prison: 'Every day, they demand I forsake the party'" <http://www.khilafah.com/hizb-ut-tahrir-member-rafis-galiullin-in-kazakhstan-prison-every-day-they-demand-i-forsake-the-party/> SGT:19.12.2016

²¹⁰ UNSC, "Asbat Al Ansar"

https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/asbat-al-ansar SGT:10.03.2017

²¹¹ Stand With Us, "Background Information on Terrorist Groups" <https://www.standwithus.com/news/article.asp?id=1702> SGT:10.03.2017

Peki Kazakistan'a doğrudan eylem düzenlememiş bu örgütü Kazakistan neden illegal örgüt olarak tanımlamıştır? Sorunun cevabı niteliğinde ki örneklemeler ise; Rusya Federasyonu ile sürdürülen dış ilişkiler, Kazakistan nüfusunda %25' ine yakın Rus halkının bulunması ve bağımsızlık öncesi Rusya'ya bağlı bir devlet olarak ulusal ve uluslararası politik alışkanlıkları olarak gösterilmektedir.

Rusya için bir örgütün terör örgütü olarak kabul etmesi için uluslararası konjoktör ve kabul görmüş listelerin önemi bulunmamaktadır. Önemli olan bir örgütün doğrudan veya dolaylı yollarla Rusya'ya zarar verip vermediği konusudur. Asbat al-Ansar'ın Beyrut'ta Rusya'yı doğrudan hedef alması üzerine Rusya, örgütü terör örgütü listesine almıştır.²¹² Rusya ile organik bağının devam etmesi, Kazakistan için örgütün yasadışı örgüt olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda Beyrut'ta doğrudan Rusları hedef alan Asbat al-Ansar, Kazakistan'da yaşayan Ruslar için tehdit oluşturma ihtimali de yüksek orandadır. Kazakistan ve Rusya Federasyonun uluslararası alanda yürüttükleri ilişkiler ülke siyasetinde belirleyici rol aldığı gözlemlenmektedir. Dış politikadaki yönetsel anlayış, fundamentalizm ile mücadelede paralellik göstermektedir. Kazakistan'ın Rusya ile dış ilişkileri funamentalist bir örgüt için yönlendirme gücüne sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Fundamentalist örgütlenmeler, Kazakistan politikalarına sadece ülke sınırları perspektifinden bakılmasını engellemiştir. Bu örgütün yasadışı kabulü, ülke dinamiklerinin korunup dış tehditler için 'yem' olmasını engellemektedir. Ülkenin her alanda güvenliğinin sağlanması, ülkeyi oluşturan dinamiklerin geliştirilebilir gücününün kontrol edilmesi ile mümkün görülmektedir.

Kazakistan için radikal eylemlerin ülke de doğrudan veya dolaylı yollarla gerçekleşmesi, bu eylemlerin ülkede terör örgütleri listesinin kapsamına girmesi için yeterli nedenlerin başında gelmektedir. Dolaylı yollarla tehdit oluşturmaları muhtemel örgütler de Kazakistan'ın terör örgütleri listesinde yerini almaktadır. Bunun başlıca nedeni bölgenin terör saldırılarına ve fundamentalist örgütlere kişi katkısının fazla olma potansiyelidir. Aynı zamanda muhtemel tehditleri oluşturan örgütlerin Kazakistan'da terör örgütü listesinde bulunmasının bir diğer sebebi ise; mevcut uluslararası işbirlikleri gösterilebilir.

---

²¹² Stand With Us, a.g.h.

Laşkarı Taiba: Farklı kaynaklarda Lashkar-i Taiba²¹³ olarak geçen Kazakistan'da tehdit düzeyinde olan fundamentalist örgütlerden biridir

Laşkarı Taliba, Pakistan'da varlığını sürdüren İslamcı radikal bir örgütü temsil etmektedir. Örgüt, Jammu ve Keşmir üzerindeki Hint kontrolünü ele alan Pakistan merkezli olduğu bilinmektedir. Laşkarı Taiba, Hindistan kontrolündeki Keşmir'i hedef alarak Ehli Sünnet yorumunda, Selefizm ve Vahabizm inancını benimsemektedir. Örgüt, hem Ortadoğu'da hem de Hint alt bölgesinde yayılım alanı göstermektedir. Örgütün hedefleri arasında, gerçek İslami anlayışıyla yeni nesilleri eğitmek, Allah yolunda cihadı gerçekleştirmek ve gerçek dinin vaaz edilmesi olarak belirtilmektedir.²¹⁴ Bir diğer amacı, Hint alt kıtasında bulunan Müslümanların tek çatı altından egemenliğini kurmaya çalışmak²¹⁵ olarak gösterilmektedir.

Örgütün Kazakistan ile doğrudan organik bağı bulunmamaktadır. Ancak coğrafi yakınlık ve örgütün coğrafi ekseninde bulunan Müslümanların egemenliği projesi, Kazakistan'da örgütün potansiyel tehlike olarak yorumlanmasına neden olmaktadır. Bu nedenler ekseninde örgüt, Kazakistan hükümeti tarafından faaliyetlerinin tümüyle yasaklandığı radikal örgütler kapsamında bulunmaktadır.

Orta Asya Mücahitler Cemaati: Orta Asya Mücahitler Cemaati (OAMC), ve Mücahitlerin İslami Cihat ve Cemaati, bölgede hem Kazakistan'da hem Kırgızistan'da terör teşkilatı olarak görülmektedir.²¹⁶

Kazakistan'da faaliyetlerinin tümüyle yasaklandığı bilinen OAMC, ülkede şiddete varan herhangi bir faaliyet gösterdiği kayıtlarda bulunmamaktadır. Örgüt ayrıca aşılıklı tutumundan dolayı Özbekistan'da aranan hücre lideri yakalanmış ve örgüt liderinin verdiği ifade de İslami Cihat-Mücahitler Cemaati'ne üye kazandırmaya yönelik faaliyetlerinin olduğu kaydedilmiştir.²¹⁷ Örgüt, özellikle bölge havzasında radikal tehdit oluşturması nedeniyle Kazakistan'da kontrol edilmesi açısından belirli bir öneme sahip olduğu öngörülmektedir.

---

²¹³ Ahmet Sapmaz, "Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri" Savunma Bilimler Dergisi, Cilt.12, S.2, 2013 SS.10.

²¹⁴ Stanford University, "Lashkar-e-Taiba" <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/79> SGT:10.03.2017.

²¹⁵ Mary Sisson, "Lashkar-e-Taiba" <https://www.britannica.com/topic/Lashkar-e-Taiba> SGT:19.04.2017.

²¹⁶ Dünya Bülteni, "Orta Asya 'Bozkurtlar'a ve 'Nurcular'a terörist dedi!'" <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=76279> SGT:13.04.2017.

²¹⁷ ABC Gazetesi, "İslami Cihat-Mücahitler Cemaati'ne operasyon" <https://www.abcgazetesi.com/arsiv/islami-cihat-mucahitler-cemaatine-operasyon/haber-51645> SGT:27.04.2017.

Doğu Türkistan İslam Partisi: BM tarafından 2002 yılında Doğu Türkistan İslami Hareketi, terör listesine alınmış ve dolayısıyla BM'nin bu kararından dolayı Türkiye, partiyi terör örgütü olarak tanımıştır.²¹⁸ Doğu Türkistan Veziristan'da kurulan örgüt, ÇHC'nin etkisi altında olduğu bilinmektedir. ÇHC partiyi, Özbekistan İslam Hareketi'ne lanse etmek suretiyle Türkistan İslam Hareketi'ni, Doğu Türkistan İslami Hareketi ile yansıtmaktadır. Ancak, Türkistan İslam Partisi kendisini bu isim ile hiçbir zaman tanıtmamıştır.²¹⁹ Örgüt, Rusya'nın da terör örgütü listesinde Türkistan İslam Partisi²²⁰ olarak geçmektedir. Örgüt, Kazakistan'da bilinen eylemi bulunmamaktadır. Ana düşüncelerini Müslümanların üzerine cihadın farz olduğu ve farz kabul edilen cihadın gerekliliğinin yerine getirilmesi oluşturmaktadır. Partinin, Orta Asya'da ve Çin'de bağımsız devlet kurma eyleminde bulunmaları iddiası ile yasaklandığı belirtilmiştir.

Partinin ideolojik coğrafi havzasının Kazakistan için terörizmin geçiş güzergahında bulunması, ülkede örgüt faaliyetlerinin yasaklanması ve potansiyel tehlike olarak görülmesine neden olmaktadır. Doğu Türkistanlıların eylemsel aktiviteleri olmasa da Çin için tehdit oluşturduğu düşüncesi adına sistematik şekilde çeşitli yaptırımlara maruz kaldığı gerçeği de hala sürmektedir.

Boz Gurd: Kazakistan, Rusya ile birlikte Boz Gurt isimli teşkilatı terör örgütleri arasında göstermektedir. Bunun başlıca nedeni, örgüt üyelerinin Çeçen savaşına katıldıkları iddiasıdır. Rusların bu iddiası üzerine Çeçenistan'da gerçekleşen savaşta direnişçiler arasında çok sayıda Boz Gurt üyesi Çeçen mensubu bulunmaktadır.²²¹ Bu iddialar elbette Rusya için teşkilatın terör örgütü olarak belirlenmesi için yeterli görülmektedir. Kazakistan için terör listesinde bulunmasının önemli etkeni olarak, Rusya ile Kazakistan'ın dış politika ilişkileri gösterilebilmektedir. Bunun yanında Kafkaslarda faaliyet gösteren örgüt, Kazakistan'a yayılma potansiyelinin de göz önünde bulundurulması açısından Kazakistan'ın terör örgütleri listesinde yer almaktadır.

---

²¹⁸ Kürşad Zorlu, "Doğu Türkistan İslami Hareketi terör listesine mi alındı?" Vatan Gazetesi, SGT: 05.08.2017.

²¹⁹ Nevzat Çiçek, "Türkistan İslam Partisi mi yoksa Doğu Türkistan İslam Hareketi mi?", TIMETURK, <http://www.timeturk.com/turkistan-islam-partisi-mi-yoksa-dogu-turkistan-islam-hareketi-mi/yazar-36752> SGT:12.03.2017.

²²⁰ Ahmet Sapmaz, a.g.m. SS.1-35.

²²¹ Dünya Bülteni, a.g.h.

Taliban: Taliban rejimi; savaş beyleri, farklı aşiret, boy ve etnik gruplar arasında bölünmüş olan Afganistan'da 1994'te ortaya çıkmıştır. İslamcı bir devlet yapısı oluşturmak isteyen Taliban, hem Afganistan hem Pakistan'da yönetimi elinde bulundurduğu bölgelerde katı kurallar uygulaması nedeniyle Orta Asya ülkeleri, Afgan mültecilerin kendi ülkelerine girmek istemesinden endişe etmektedir.²²² Taliban sadece Orta Asya bölgesindeki Kazakistan için tehlike oluşturan fundamentalist örgüt olarak değil kurulduğu dönemden günümüze terör örgütleri listesinde baş sıralarda yer almaktadır.

Siyasal İslam'ı kurumsallaştırmak adına İslam dini ile ilgisi olmayan, katı ve akli düşünceler dışı uygulamalar ile varlığı tehditkar unsurları beraberinde getirmektedir. Taliban, kurulduğu günden bu yana faaliyetlerini kanlı eylemler ile gerçekleştirmiş ve taraftar oluşturma adına önemli bölgesel güç aktörlerine hücrel yayılmalar göstermiştir. Orta Asya'da büyüyen terörizmin İslam ile özdeşmesinde, 11 Eylül Saldırısı'nın gerçekleşmesi önemli rol oynamıştır. Saldırını gerçekleştiren El Kaide terör örgütüne, yardım ve yataklık yaptığı iddia edilen Taliban'ın, uluslararası alanda ve Kazakistan'da terör örgütü olarak kabul edilmesine neden olmuş ve Kazakistan'da, Taliban faaliyetleri tamamen yasaklanmıştır.

Taliban, sadece bulunduğu bölge ülkelerine tehdit oluşturmakla kalmayan bir teşkilatlanmadır. Aynı zamanda bölgesel mücadelenin, küresel mücadeleye dönüşümünde simge olmuştur. Örneğin, ABD açısından Afganistan'daki müdahalenin başarısı için Türkistan'a konuşlanmak ve buradan kaynaklanan istikrarsızlığın kontrol altına alınarak, özellikle enerji güvenliğine yönelik risklerin önlenmesi büyük önem taşımıştır.²²³

Orta Asya'daki coğrafi konum, örgütün yayılmasında önemli bir özelliğe sahiptir. Afganistan'dan yola çıktığınızda engebeli dağlar ile herhangi bir kontrole ve denetime tabi olmadan ilerleyebilir ve kolaylıkla Tacikistan'a oradan Özbekistan'a, Kırgızistan'a ve Kazakistan'a ulaşabilirsiniz. Orta Asya devletlerinde, radikal terörün kontrol altına alma gücü, Afganistan iç savaşının varlığı ile kıyaslanabilmektedir.²²⁴

---

²²² Al Jazeera Turk, "Taliban'ın ortaya çıkışı ve gelişimi" <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/talibanin-ortaya-cikisi-ve-gelisimi> SGT:06.02.2017

²²³ Kürşad Zorlu "11 Eylül sonrası Türkistan'ı okumak" Yeniçağ Gazetesi, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/11-eylul-sonrasi-turkistani-okumak-32473yy.htm> SGT:05.03.2017.

²²⁴ Ahat Andican, a.g.m. SS.10.

Kazakistan'ın uluslararası alanda aldığı kararlar radikal örgütlerin dikkatini çekmiş durumdadır. Kazakistan'ın NATO öncülüğünde süren Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'ne (ISAF) asker göndereceğini belirtmesinden sonra Taliban, Kazakistan'ı tehdit etmiştir.²²⁵ 2011 yılında gerçekleşen bu olay, Kazakistan Meclisi tarafından 4 subayı ISAF komutasında yer alması için görevlendirme kararı almıştır. Dönemin Kazakistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Askar Abdrahmanov, Kazakistan'ı tehdit eden Taliban'a karşı alınan kararlardan geri dönülmeyeceğini net bir dille ortaya koymuştur. Konuyla alakalı konuşan Abdrahmanov, “Bu tür tehditler Kazakistan'ı aldığı kararlardan vazgeçiremez” söyleminde bulunmuştur.²²⁶ Satpayev'in 2011 yılında yapmış olduğu analiz, aynı yılı devam eden süreçte haklılığını ortaya çıkarmıştır.

Özbekistan İslami Hareketi: ÖİH, çeşitli örgütler ile yönetsel anlamda etkinliklerini devam ettiren ve Orta Asya devletleri için yine ülke bütünlüğü ve istikrarı nedenlerinden dolayı tehdit olarak görülmektedir.

Afganistan ve Özbekistan'da aktif faaliyetlerde bulunan Özbekistan İslam Hareketi'ne mensup bir grubun, terör örgütü DAESH'e destek vereceği açıklanmasından sonra azınlık olarak kalan grubun diğer taraftarları ise Taliban'a katıldıkları açıklandı.²²⁷

İstihbarat verilerine göre ÖİH üyelerinin, gerçekleşen 11 Eylül Saldırısı öncesinde El Kaide ile ilişkisi bulunan kamplarda askeri ve ideolojik eğitim alındığı yönündedir. Terör örgütü El Kaide'nin liderliğini yapmış olan Usame Bin Ladin tarafından da finansal yönden destek bulunduğu iddialar arasındadır.²²⁸

ÖİH, El Kaide, Taliban ve DAESH gibi radikal terör örgütlerine olan yakınlığı ile bilinen örgüt, sadece Kazakistan adına değil bölge kapsamında da önemli tehlikeler oluşturmaktadır. Bölge coğrafyasının ve sınır geçiş alanlarında gerçekleşen zaafiyetler ile ÖİH militanlarının, Kazakistan sınırları içinde faaliyet gösterme ihtimalinin olması, Kazakistan Hükümetinin bu örgüt ile olan tüm bağlantıları kontrol etmesine neden olmaktadır.

---

²²⁵ Hürriyet, “Taliban'dan Kazakistan'a tehdit” <http://www.hurriyet.com.tr/talibandan-kazakistana-tehdit-17853659> SGT:15.03.2017.

²²⁶ Hürriyet, a.g.h.

²²⁷ Dünya Bülteni, “Özbekistan İslami Hareketi ikiye bölündü”

<http://www.dunyabulteni.net/haberler/367451/ozbekistan-islami-hareketi-ikiye-bolundu> SGT:16.03.2017.

²²⁸ İhsan Bal, “Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler” USAK Yayınları, Ankara 2006 SS.264.

Örgüt, Kazakistan’da radikal örgüt olarak tanımlanmış ve tüm faaliyetleri Kazakistan egemenliği tarafından yasaklanmıştır. Aynı zamanda yayılma alanlarının engellenmesi adına önemli teftiş kontrolleri de devam etmektedir.

1990’dan beri Afganistan ve Pakistan’da yapılanma mevcudiyetini sürdüren örgütün asıl amacı, silahlı mücadele esaslı, ülkedeki rejimi devirmek ve yerine tüm alanlarıyla birlikte İslam devleti kurmaktır. Uzmanların örgüt ile ilgili analizlerinde, örgütün giderek güç kaybettiği hatta Afganistan ve Pakistan’da da sınırlı bölgelere kadar gerilediklerini belirtmişlerdir.²²⁹

El-Kaide: El Kaide’nin haberciliğini 19. yüzyıl sonu Avrupa devrimci anarşistleri yaptığı²³⁰ düşünülmektedir. Sovyet ve Afgan Savaşı’nın patlak vermesi öncesinde Afganistan’da Sevr Devrimi ile ülkeye müdahil olan Sovyetlere karşı Afganistan’ı savunmak için dünya çapından gelen mücahitleri karşılayan Abdullah Azzam ve Usame bin Ladin, 11 Ağustos 1988 yılında tüm Müslümanlara bir çağrıda bulundu. “Cihad kervanına sen de katıl” sloganı ile El Kaide’nin kuruluşu da resmileşmiş oldu. El-Kaide’nin amacını ‘El-Kaide, aslen organize olmuş bir İslami gruptur. Amacı; Allah’ın ismini yüceltmek ve Allah’ın dinini muzaffer kılmaktır’.²³¹ “Her Müslümana, dünyanın her köşesinde, sivil veya asker Amerikalı öldürmek farzdır”²³² söylemleri belirleyici unsur olmuştur. Bin Ladin, mücadele yöntemlerini dini boyutta betimleyerek faaliyetlerini, cihad olarak tanımlamaktadır. Bin Ladin eylemlerini Amerika’ya karşı gerçekleştirdiğini belirtmekte bunun nedenini ise İsrail’e olan Amerika’nın desteği olarak göstermektedir.²³³

2011 yılında ABD tarafından öldürülen El-Kaide liderinin beraberinde getirdiği El Kaide geleneği, bu terör örgütünün özellikle Batı, Amerika ve dünya kamuoyundaki gerçek Müslümanlar adına tehdit oluşturduğu yönündeki iddialar devam etmektedir. El Kaide’nin örgütsel davranış modelleri, özellikle iç gerilimin yüksek olduğu Müslüman ülkelerde başarı gösterdiği bilinmektedir.

²²⁹ Haber7, “Özbekistan İslami Hareketi’nin lideri öldürüldü” <http://www.haber7.com/kafkaslar/haber/910998-ozbekistan-islami-hareketinin-lideri-olduruldu> SGT:16.03.2017.

²³⁰ John Gray, “El- Kaide” Çev. Zehra Savan, 2004, SS.2.

²³¹ Mehmet Ayaydın, “El-Kaide ve Kurum Süreci” İlim ve Medeniyet, <http://www.ilimvedenedeniyet.com/el-kaide-ve-kurulus-sureci.html> SGT:10.03.2017.

²³² Ruşen Çakır, “El Kaide Hakkında Yanlış Bildiğimiz On Şey”, <http://rusencakir.com/El-Kaide-hakkinda-yanlis-bildigimiz-on-sey/66>, SGT:16.03.2017.

²³³ Osman Şen, “Din Terörizm ve El-Kaide”, Sarkaç Yayınları, 2011 SS.58.

El-Kaide, uluslararası alanda birçok ülkede terör örgütü listesinde baş sıraları çekmektedir. Uluslararası gerçek, bölgesel yakınlık, dini mensubiyet açısından benzerlik El-Kaide'nin, Kazakistan'da terör örgütleri listesinde yer almasına neden olmuştur. Kazakistan'da El-Kaide'nin kanlı eylemlerine şahitlik edilmemiştir. El-Kaide yine de bünyesine militan toplama açısından Kazakistan için önemli tehdit unsurunu oluşturmaktadır. Ancak bu tehdidin dahi bulunmuyor olması, uluslararası alanda terör örgütü olarak bilinen örgütün, Kazakistan'da terör örgütü olarak görülmemesi durumu mümkün değildir.

Ülke çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar ve El-Kaide'nin Müslümanlara yönelik ideolojik baskıları, Kazakistan'da militalist El Kaide yönelimi adına tehditler oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Kazakistan hükümeti, İslamcı hareketleri ve eylemleri yasaklamakta veya sıkı kontroller gerçekleştirmektedir. Hal böyleyken, uluslararası terörizmin temsilcilerinden olan El-Kaide'nin, Kazakistan'da kayıtsız şartsız tüm faaliyetleri yasaklanmış görülmektedir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) dönem başkanı ve Kazakistan'ın dönemin Dışişleri Bakanı olan Kanat Saudabayev, El Kaide terör örgütünün Kazakistan'da yapılanma yöneliminin bulunduğunu belirtti. El Kaide'nin faaliyetlerine karşı Kazakistan'ın tüm imkanlarını seferber ederek mücadele ettiğini anlatan Suadabayev, “Bizim uyguladığımız politikalar sayesinde bugün Kazakistan'da huzur ve güvenlik sağlanmıştır. Kazakistan yürüttüğü başarılı politikalarla ülkede huzur havasını hakim kılmıştır” dedi. Uluslararası terörle mücadele kapsamında birçok terör örgütünün Kazakistan'da faaliyetlerini durdurduklarını belirten Saudabayev, El Kaide ile bağlantılı İslami Cihad ve Türkistan İslam Partisi Birliği örgütlerini, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi listesine dahil ettirdiklerini söyledi.²³⁴

Kazakistan'da özellikle son yıllarda radikal örgütlere yapılan baskınlar sonrası Kazakistan Ulusal Güvenlik Komitesinden yapılan yazılı açıklamada; ülkenin Almatı, Aktöbe ve Atırâu şehirlerinde radikal gruplara karşı yapılan operasyonda gözaltı sayısının 33'e çıktığı belirtildi. Ulusal Güvenlik Komitesi, söz konusu radikal grupların El Kaide ve DAES gibi terör örgütlerinin propagandasını yaptığını açıklamıştı.²³⁵

---

²³⁴ Turkishny, “El Kaide Kazakistan'da Yapılanmaya Çalışıyor” <http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/37892-israil-filistin-gorumeleri-resmen-balad> SGT. 30.04.2017.

²³⁵ Son Haber, “Kazakistan'da El-Kaide ve Daeş Operasyonu” <http://www.sonhaberler.com/asya/kazakistanda-el-kaide-ve-daes-operasyonu-h202788.html> SGT:11.04..2017.

Aum Shinrikyo: Merkezi Japonya’da bulunan ve 1987’de kurulan örgütün dünya çapında duyulması, 1995 Tokyo Metrosu saldırısı ile gerçekleşmiştir. Örgüt, genel anlamda lider temellidir, dünyanın kurtuluşunu kendi öğretilerinde aramaktadırlar.²³⁶

Temel merkez olan Japonya dışında örgüt; Almanya, Rusya, Sri Lanka, Avustralya, Tayvan, eski Yugoslavya bölgesi ve ABD’dedir. Japonya’da tamamlanan rapor; Aum Shinrikyo tehlikesinin devam ettiğini bildirmektedir. Dikkat çeken konu ise Aum, başta Sanskritçe ve birçok kutsal metinde dünyadaki ilk sese işaret etmektedir. Örgüt, günümüzde Aleph adı ile varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu isim, İbranice ve Arapça metinlerde ilk harfleri temsil etmektedir.²³⁷ Kur’an-ı Kerim’de de sır olarak tercümesi tam manasıyla bilinmeyen ‘Elif-Lam-Mim’ seslerinden ilki olarak geçen ve Türkçesini Elif, olarak bildiğimiz harfin, Aleph adına oldukça benzediği görülmektedir. Örgütün, İslam ve Kur’an ile bağlatısının kesin biçimde olmaması halinde Aleph isminin özelliğini de korumaya devam etmektedir.

Örgüt, amaçsal düzlemde dünyayı ele geçirmek istemekte ve budizmle-hinduizm karışımı bir tarikat geleneklerine inanmaktadır. Örgüt, 2005 yılında 1650 üyesi ile Tokyo’da düzenlediği saldırı esnasında Japonya’da 9.000, dünyada ise 40.000 üyesi olduğu tahmin edilmektedir.²³⁸ Kazakistan’ın çeşitli uluslararası mecrada işbirliğinin bulunduğu Çin’de, Aum Şinrikyo’nun şer tarikatı²³⁹ olarak yorumlanarak Uzak Asya’dan başlayıp Avrupa içlerine kadar uzanan bu örgüt, Kazakistan içinde dini temalı terör örgütleri kapsamında bulunarak tüm faaliyetleri yasaklanmaktadır. Örgüt, Kazakistan üzerinde herhangi bir eylemi şuna kadar bulunmamaktadır.

Tekfir El Hicra: Tekfir El Hicra örgütü, Kazakistan Milli Güvenlik Komitesi tarafından faaliyetleri yasaklanmış örgüt kapsamında yerini almaktadır. 1971 yılında Mısır’da bulunan Müslüman Kardeşler Cemaatinden ayrılıp²⁴⁰ kendi faaliyetlerini ve alanlarını geliştiren örgüt olarak bilinmektedir. Örgüt, El Kaide ve DAESH gibi örgütlerle işbirliğinin olduğu bilinmektedir.

---

²³⁶ Batuhan Özdemir, ‘‘AUM SHİNİRİKYO: Kuruluşundan Bugüne Örgüt Profili’’

http://www.academia.edu/4972000/Aum_Shinrikyo_by_Batuhan_%C3%96zdemir SGT:01.04.2017.

²³⁷ Batuhan Özdemir, a.g.m. SS. 22-26.

²³⁸ TIME TURK, "Aum Şinrikyo nedir?" <https://www.timeturk.com/aum-sinrikyo-nedir/haber-794237> SGT: 05.12.2017

²³⁹ Çin Uluslararası Radyosu, ‘‘ÇKP’nin Üye Sayısı 73 Milyonu Aştı’’
<http://turkish.cri.cn/101/2007/10/16/1@81681.htm> SGT:02.04.2017

²⁴⁰ Türkel Gazetesi, a.g.h.

2014 yılında Kazakistan'da yasaklanan örgüt, Astana Savcılığı Sarıyarka Bölge Mahkemesi'nin aldığı kararla, Tekfir el-Hicre'yi radikal örgüt olarak tanımladığını ve örgütün Kazakistan içindeki faaliyetlerinin yasakladığını duyurdu.²⁴¹ Örgütün, Kazakistan içinde yasaklanmasının akabinde, örgüte eş zamanlı ülke içi operasyonlarının gerçekleştirildiği görülmüştür. 2016 yılının son günlerinde gerçekleşen Almatı, Aktöbe ve Atırâu operasyonları Tekfir el-Hicre örgütüne yönelik olup, gerekçe olarak terör propagandası yapmak ve dini nefreti körüklemek gösterilmiştir. DAESH ve El Kaide ile ilişkili olan radikal Tekfir El Hicra örgütünün, bu operasyonlar kapsamında 16 üyesi tutuklanmıştır. KNB'den gelen açıklamada; yakalanan radikal örgüt üyelerinin eyalet merkezlerinde soruşturma altına alınarak, operatif prosedürlerin yürütüldüğü belirtilmiş, tutukluların Suriye ve Irak'taki terör eylemlerini desteklediği, laik devlet ilkeleri ile anayasayı inkâr ettiği ifade edilmiştir.²⁴²

Jund-el Hilafet: Yukarıda bahsi geçen ve Kazakistan'da yasaklanan birçok örgüt genellikle Orta Asya bölgesine, sınır ülkelerine ve Kazakistan için ülke içinde muhtemel tehdit oluşturabilecek nitelikte olan örgütlenmeleri temsil etmekteir. Ancak Jund-al Halife'nin amacı, Kazakistan'da cihad faaliyetleri yürütmek²⁴³ hedefiyle oluşturulmuş bir örgüt olması nedeniyle, Kazakistan için özel statüsü bulunmaktadır.

Kazakistan Savcılığı Ofisi, örgütün Kazak vatandaşları Renat Khabibuly, Orynbasarov Unasov ve Damir Nabiyev tarafından 2011 yılı ortalarında Jund el-Hilafah'ın (Hilafet Askerleri, JAK) kurulduğunu iddia etmektedirler. Örgüt aynı zamanda Taliban ile ittifak kurduğu ve merkezi Pakistan'da olduğu öngörülmektedir. Kazakistan, Kasım 2011 yılının sonunda Jund al-Khilafah'ı terör örgütü olarak yasaklamıştır. Jund el-Hilafet'in genel kapsamı ve eylemsel düzeyde hiçbir bölgede ortaya çıkmadığına dair yaygın düşüncenin aksine, 2000'lerin sonlarında İslam Cihad Birliği ve diğer Kuzey Kafkasya direnişçileri ile çalışan Kazak militan gruplarının olduğuna işaret edilmektedir.²⁴⁴ Örgütün Kazakistan üzerinde gerçekleştirmeyi hedeflediği eylemsel düzeyin, örgütün Kazakistan için özellikli kontrol mekanizması gerçekleştirmesine neden olmuştur.

---

²⁴¹ Türkel, a.g.h.

²⁴² Kazakistan.Kz, "Kazakistan, radikal gruplarla mücadeleye hız verdi", <http://www.kazakistan.kz/kazakistan-radikal-gruplarla-mucadeleye-hiz-verdi/> SGT:25.02.2017.

²⁴³ Global Security.org, "Jund al-Khilafa [Kazakistan] (Halifelik Askerleri, JAK)", <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/jak.htm> SGT:25.02.2017.

²⁴⁴ Global Security.org, a.g.h.

Kazakistan'ın toplumsal yapı ekseninde aldığı kararlar doğrultusunda Jund el-Hilafet, Aralık 2011'de Almatı'da ki Boraldai'de polisle çatışmaya girmiş ve çatışma sonucunda iki polis memuru ve beş militan ölmüştür. Bu çatışmanın nedenini Jund el-Hilafet'in, Kazakistan hükümetinin 2011 yılında almış olduğu dini kuruluşların kayıt ve faaliyetlerini kontrol altına alan yeni bir dini yasanın kabul edilmesi olarak göstermiştir.²⁴⁵ Aynı yılının Mayıs ayında gerçekleşen bir intihar saldırısında, Aktobe polis merkezi dışındaki üç kişinin yaralandığı bilgisi alınmış, yine Temmuz ayında Kazakistan'ın kuzeybatısında yer alan Kenkiyak köyünde bir polis memuru ve dokuz militanın öldüğü doğrulanmıştır. Kasım ayında, İslamcı gruba bağlı bir militan, Atyrau'da iki bombalı saldırı gerçekleştirilmiştir.²⁴⁶

The Times Times of Central Asia'nın bir raporunda Jund el-Hilafet'in kuruluş iddiası şu şekilde yer almıştır. “Kazak yetkililerinin Suudi Arabistan'da İslam eğitimi için izin verilmediği” gerekçesiyle radikalleşmiş, Atyrau'lu bir Kazak tarafından kurulduğu iddia edilmektedir. Örgütle ilgili açıklamada “Atyrau'dan iki radikal militan, daha sonra Kazakistan'daki Selefistlerle saldırı düzenleyebilecekleri sistemi kontrol altına alırken, Jund el-Hilafah'ı kurdukları Afganistan-Pakistan sınır bölgesine kaçtılar.” İfadelerine yer verildi. Afganistan-Pakistan sınırına dayandığı düşünülmekte olan örgüt ve Kuzey Kafkasya'da bulunan İslamcı radikal örgüt taraftarları ile sıkı ilişkisi olduğu belirtilmektedir. Örgüt için bazı Kazak analistler, Kuzey Kafkasya'yı daha geniş bir çevrede yayılması ve Kazakların bu tür radikal örgütlere sempati duyacağı ihtimalleri üzerinde durmaktadırlar.²⁴⁷

Kazakistan'da oluşturduğu ve oluşturması muhtemel tehditler ışığında yasaklanan örgüt aynı zamanda, dönemin Ulusal Güvenlik Komitesi Başkan Yardımcısı Kabdulkarim Abdikazimov'un Aralık 2012'de gerçekleştirdiği basın toplantısında, Jund el-Hilafah örgütünün, Kazakistan Cumhuriyeti'ni tehdit ettiğini resmi olarak bildirmiştir. Bu bildirinin yanında, Jund el-Hilafah örgütü hakkında nispeten az şey bilinmemekte olduğu ve Kazakistan'da ciddi yapılanmaların kurulduğunu doğrulamak için çok az kesin verinin olduğu vurgulanmaktadır.²⁴⁸

---

²⁴⁵ Global Security.org, a.g.h

²⁴⁶ Global Security.org, a.g.h

²⁴⁷ Global Security.org, a.g.h

²⁴⁸ Global Security.org, a.g.h

DAEŞ: Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Fransa ziyaretinde IŞİD'e, DEAEŞ diyeceğini belirtmiş gerekçe olarak; IŞİD'in açılımında İslam kelimesi tamamen yer alırken, Arapça karşılığı olan DAESH'de durumun biraz farklı olmasıdır. Açılımı; Ad Dawlah al Islamiyah fil wa ash Sham olup içinde 'İ' harfi olmadığı için İslam'a direk vurgu yapılmamış²⁴⁹ olması nedeniyle tercih edilmiştir. Türkiye'deki yaygın ve kabul gören kullanım şekline uygun olarak çalışmada Latin harfleri ile 'DAEŞ' olarak yer verilmektedir.

DAEŞ'in kurulma ve gelişme sürecindeki aşamasında ilk olarak karşımıza çıkan isim; Irak El Kaidesi'nin kurucusu Ebu Musab El Zarkavi olmuştur. El-Kaide bağlantılı kurulan Irak'ta El-Kaide (IEK) örgütü, ideoloji ve uygulama kapsamında El Kaide ile önemli zıtlıkları bulunmaktaydı. Irak'ta gerçekleştirdikleri eylemler, Şiilere yönelik tutumları yerel seçimlerde uyguladıkları politikalar ile çoğu kesim ile El Kaide tarafından önemli eleştiriler ve ayrılıklar gerçekleştirmeye başlamıştır. 2006 yılında Mücahitler Şura Konseyi'ne (MŞK) dahil olan IEK, bir süre bu konseyle birlikte ilerlemiştir. Başta Irak İslam Devleti daha sonra ise DAEŞ'in liderliğini üstlenen Ebu Ömer El Bağdadi, MŞK'nin de lideri konumundaydı. Kısa ömürlü olan MŞK, Zarkavi'nin ölümü sonrası El Bağdadi, İİD'yi kurdu. Daha sonra tekrar IEK'yi canlandıran El Bağdadi, başta Kerkük ve Bağdat'da kanlı eylemler yürütmeye başlamıştır.²⁵⁰

Yaşanan çatışma ortamı ile iç savaşın başladığı Suriye ve Irak'ta gerçekleşen nitelikli sorunsallar neticesinde IEK, Suriye'de yayılım alanını göstermiştir. Suriye'de yaşanan kaos ortamından otoriter güç kazanan IEK, 2013 yılında Nusret cephesi ile birleşerek Irak ve Şam İslam Devleti adında bir örgütün kurulduğu ilan edildi.²⁵¹

DAEŞ'in kurulmasının ardından örgüt tehdit olarak hızla Orta Asya bölgesine yayılmıştır. Küresel bir ideolojiye sahip örgüt, İslamiyet dininin yaygın olduğu coğrafyada kendine gelişim sahası oluşturmuştur. Bölgenin yeni bağımsız ülkeleri barındırma neticesi, DAEŞ adına pozitif yönde gerçekleşen durumu tescillemiştir. Bunun başlıca nedeni olarak, yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin devlet inşasında gerçekleşen siyasi-sosyal gelişmelerinin yanında, istikrarsız ve temelleştirilmeye çalışılan yeni devlet anlayışının beraberinde getirdiği aksiyonlar gösterilebilmektedir.

---

²⁴⁹ Milliyet, "IŞİD'di, Durduk Yere DEAEŞ Oldu" <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehmet-tezkan/isid-di---durduk-yerde-deas-oldu-1963887/> SGT:02.05.2017

²⁵⁰ Serhat Ahmet Erkmen, a.g.m.

²⁵¹ Serhat Ahmet Erkmen, a.g.m.

Egemenlik boşluğu yaşayan ülkeler havzasında hızla yayılım gösteren DAES, sınır ülkeleri ile sürekli mücadele halinde olan Müslüman devletlerden taraftar toplamayı başarmıştır.

Crisis Group'un 2015 yılı ortalarına doğru yayınlamış olduğu bilgilendirme notunda 2000 ile 4000 sayıları arasında DAES'in bölgede taraftar topladığı bilgisini verirken, bu durumu iki nedene bağlamıştır. Bunlardan ilki; Sovletlerin dağılması sonrası kurulan hayata alternatif olarak hilafet düşüncesinin yer alması, ikinci neden olarak da dinini özgürce yaşama²⁵² düşüncesi, DAES'e katılarak gerçekleşeceğine inanan kesim olarak gösterilmektedir.

Kazakistan'da örgüt için sempatican oluşturmayı başaran DAES, bu durum ilk önce El-Kaide taraftar geçmişini bulunan Orta Asya ülkeleri ile mümkün olmuştur. Diğer taraftan, Özbekistan İslami Hareketi ve İttihat el İslami Cihat Hareketi'nin, El-Kaide ile ittifak halinde bulunması, DAES ve El-Kaide arasındaki küresel cihad anlayışının liderliği²⁵³ arasında süren mücadele ile DAES coğrafi olarak Orta Asya'da varlığını ilan etmiştir.

Kazakistan'dan gelen taraftarları ile faaliyetlerine devam eden DAES'e karşı Kazakistan hükümetinin almış olduğu hukuki önlemlere geçmeden önce, bölge için örgütün ne anlam ifade ettiğinin incelenmesinde fayda görülmektedir. Çünkü Kazakistan'da yapılanmaya yönelik faaliyetlerini sürdüren DAES, bu durumu başta radikal İslam örgütlerinin rahat hareket alanı olan Özbekistan, Kırgızistan ve diğer çevre ülkelerde var olan örgütsel bağlantılarına borçlu olduğu bilinmektedir.

Bölge ülkelerini teyakkuza geçiren bir diğer husus ise; bilindiği üzere bölge ülkelerinden olan Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan ve Kırgızistan uyruklu vatandaşların DAES'e katılımının hızla gerçekleşmesi olayıdır.

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün açıklamış olduğu veride, bölgede faaliyet yürüten 57 bin internet sayfasının, DAES ve terör eyleminde bulunan örgütlere destek amaçlı yayınlar yaptığını belirtmektedir. Bu yayınlar terör örgütlerine taraftar toplama amacını barındırmaktadır. Örgütün genel sekreteri verilen bilgiye ek olarak Orta Asya'da yer alan aşırı grupların internet üzerindeki etkinliğinin de hızla arttığı bilgisini eklemiştir.²⁵⁴

---

²⁵² Sayed Hamid Faqiri, "Fundamentalizm ve Orta Asya'nın Bölgesel Güvenliği" http://www.academia.edu/29391200/Fundamentalizm_ve_Orta_Asyada.docx SGT:25.04.2017 SS.13.

²⁵³ Sayed Hamid Faqiri, a.g.e. SS.14.

²⁵⁴ "Orta Asya'da 57 bin İnternet Sayfası İŞİD'e Çalışıyor" <http://haberrus.com/politics/2015/09/15/ortasyada-57-bin-internet-sayfasi-iside-calisiyor.html> SGT:17.05.2017

BBC Kırgız Servisinden Gulnara Kasmambetova'nın gerçekleştirmiş olduğu BBC röportajında, Rusya'nın Fedaral Güvenlik Servisinin 2.600 ve diğer basınların ise ortalama 4.500 Orta Asya vatandaşının DAES'e katıldığını belirtmektedir. Bunun gerekçesi olarak Sovyetlerden ayrılan ülkelerin ideolojik boşluğa düşmesi ve en önemlisi olarak ekonomik sorunlar gösterilmiştir. Sovyetlerden sonra gerçek İslam'ı tam manası ile bilmeyen ülkeler radikal İslamcı örgütlerin etkisinde İslam'ı anladıklarını düşünmeleridir. Bu düşünce ile cihad adı altında DAES'e katılım sağlandığı belirlenmiştir. Bunun yanında ekonomik çöküntü ve istikrarsızlığı ile bilinen Tacikistan, Özbekistan ve Kırgızistan sınırında bulunan Fergana Vadisi'nin terör örgütlerinin en kolay yapılanmalarının sağlandığı bölge olarak bilinmektedir. Özellikle eşit ve yüksek maaş vaatleri ile kandırılan Orta Asya gençleri kurtuluşu radikal örgütlerde aradığı gözlemlenmiştir. Kasmambetova, Orta Asya vatandaşlarının radikal örgütlere katılımın Türkiye ve Rusya üzerinden aktarma ile sağlandığını belirtmiştir.²⁵⁵

2014'ün Ekim ayına kadar Kırgızistan'da 100, Kazakistan'da 100-150, Tacikistan'da 190-200, Özbekistan'da 200-400. Türkmenistan'da 300. 2015 Ağustos ayında Kırgızistan'da 400-500, Kazakistan'da 300, Özbekistan'da 300-500, Tacikistan'da 300, Türkmenistan'da 360'a kadar Orta Asya vatandaşının DAES'e katılımı²⁵⁶ gözlemlenmiştir.

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasından sonra Orta Asya bölgesi, gerçekleşen bağımsızlık süreçlerinin başlaması üzerine özellikle yakın Arap ülkeleri tarafından İslamcı aktivistlerin uğrak yerleri olmuştur.²⁵⁷ BBC röportajında da değinildiği üzere Orta Asya halkı İslam dini ve radikal dincilik arasındaki farktan habersiz, Arap ülkelerinde eğitim gören öğrenciler ile İslamiyeti yaşadıklarına inandıkları toplumlar meydana geldi. Orta Asya bölgesi bu alt yapının oluşması ile radikal dinci aktivistlerinin akınına maruz kaldı.

Afganistan'da bulunan Amerikan ve NATO gücünün 2014'ün sonunda çekilmesinin ardından Veziristan'da bulunan bölgenin, İslamcılarını gruplar halinde Kuzey DAES'e bağlandıkları gözlemlenmiştir.²⁵⁸

---

²⁵⁵ BBC TÜRKÇE, "İŞİD, Orta Asya'da Nasıl Örgütleniyor?" <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38506522> SGT:17.05.2017

²⁵⁶ Yavuz Selim Demirağ, "Orta Asya'da İŞİD tehlikesi" <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/orta-asyada-isis-tehlikesi-41335yy.htm> SGT:17.05.2017

²⁵⁷ Esedullah Oğuz, "Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetlerinde İŞİD tehlikesi" HABER TURK, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1263555-kafkasya-ve-orta-asya-cumhuriyetlerinde-isis-tehlikesi> SGT:22.07.2017.

²⁵⁸ Esedullah Oğuz, a.g.h.

Tacikistan Devlet Başkanı İmamali Rahmon, DAEŞ'e karşı mücadele adına, Ekim 2014'de yapılan BDT Minsk Zirvesi'nde, İslam Devleti ülkelerinin kolektif güvenliğinin sağlanması hususunda tehdit unsuru olarak gördüğü DAEŞ'in ortadan kaldırılması için BDT ülkelerinin askeri ve güvenlik güçleri arasında işbirliği gerçekleştirilmesinin önemini vurgulamıştır.²⁵⁹

Belli dönemlerde Orta Asya'dan DAEŞ saflarına ciddi anlamda katılımlar gözlemlenmektedir. Kasım 2014'te Kazakistan'ın istihbarat başkanının, yarısının kadın olması ile birlikte 300'e kadar Kazak vatandaşının Suriye'de DAEŞ saflarında savaştığını belirtmiştir. Bu açıklamayı destekler nitelikte DAEŞ bir video yayınlamış, videoda ise örgütte bulunan Kazak vatandaşlarının aileleriyle birlikte kamplarda eğitim aldığı görüntülerini kamuoyuna servis etmiştir. Eğitimlerini tamamlayıp Kazakistan'a dönen militanlar, son yıllarda hükümet adına tehdit oluşturmaya başlamıştır.²⁶⁰

DAEŞ'in, Kazakistan üzerindeki faaliyetleri ve Kazakistan hükümetinin aldığı önlemler, özellikle 2014 yılından sonra etkinlik kazandığı söylenebilir. Temelde İslamcı radikalleşmenin önlenilmesi sadece DAEŞ ile gündeme gelmemiştir. Kazakistan'ın laik bir ülke olması ve bu konumunu, yasalar ile güvence altına alması hasebiyle, Kazakistan için radikal gruplar ile mücadele açısından temel çözümleri de beraberinde getirmiştir. Ancak bu durum ülke içinde gerçekleşecek terör saldırılarını tamamiyle engellemek için yeterli olmamaktadır.

DAEŞ, 2014 yılının sonlarında yayınladığı videoda örgüt adına gerçekleştirdiği eğitimleri yayınlamıştır. 'İyi Doğru Yarış' adındaki bir video yayınında DAEŞ eğitmenlerinin, çocuklara askeri eğitim ve Arapça okuma yazma da öğrettiği görüntülenmiştir. Video, DAEŞ'in ana medya kolu olduğu bilinen Al Hayat Center tarafından Kazakça konuşularak hazırlanmıştır. Keskin nişancı dersleri verildiği görünen videoda, "Kazakistan topraklarından yeni kardeşlerimizin bazı fotoğrafları. Onlar haçlı saldırılarına karşı hicret ile nihai dönüş yapmak için yarıştı. Kafirler aklımızı zehirledi. Kendilerini ve çocuklarını hazırlamak için Allah'ı bilerek hazırlanıyorlar. Yakında İslam ordusuna katılmaya hazır olacaklar."²⁶¹ Propaganda sözleri ile video sürdürülmüştür.

²⁵⁹ Kanat Ydyrys, "İŞİD ve Orta Asya" ANKASAM, <https://ankasam.org/isid-ve-orta-asya/> SGT:02.08.2017.

²⁶⁰ Haber 7, "İŞİD'in Kazakistan'da şoke eden görüntüleri" <http://www.haber7.com/asya/haber/1229309-isidin-kazakistanda-soke-eden-goruntuleri> SGT:19.07.2017

²⁶¹ Haber 7, a.g.h.

Abdullah isimli Kazak bir çocuğun yapmış olduğu röportajda ‘‘Bu kampta eğitim alıyorum. İleride Müslüman olmayanları, kafirleri öldüreceğim. Ben inşallah bir mücahit olacağım’’ diyor. 2014 yılının sonuna kadar ki olan süreçte Kazakistan Milli Güvenlik Komitesi’nin raporuna göre, en az 300 Kazak vatandaşı Suriye’ye gidip DAEŞ’e katıldı.²⁶² Kazakistan, 2016 yılına kadar ki süreçte 800’e varan vatandaşının, Irak ve Suriye’de DAEŞ’e katıldığı haberi ile ilgilenmektedir. Bu sayısal veriyi dönemin Kazakistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü doğrulamaktadır. Kazakistan’dan DAEŞ’e katılan radikal Kazak teröristlerin eğitimlerinin tamamlanmasından sonra ülkeye dönerek, ülkede gerçekleştirecekleri terör faaliyetleri Kazakistan hükümetini endişelendirmektedir.²⁶³

Orta Asya bölgesinde, DAEŞ’e destek veren radikal örgütlerin Kazakistan’da eylem çalışmalarının gerçekleştirilmesi varsayımı, Kazakistan hükümetinin diğer kaygı nedenidir. Kazakistan’da özellikle son yıllarda 15 radikal İslami örgütün faaliyetleri yasaklanmıştır. Aynı zamanda Almatı’da terör eylemi gerçekleştirmek isteyen bazı teröristlerin tutuklanması ve eylem faaliyetlerinin tümü ile yasaklanması ülke içinde gerçekleştirilmesinden kaygılanan terör tehditinde önlemlerin sağlanmasına işaret etmektedir.²⁶⁴

DAEŞ ile bağlantısı konusunda kesin bir bilgiye sahip olunmamakla birlikte, Kazakistan’da radikal dinci grupların son yıllarda ülkede silahlı eylemler gerçekleştirildiği bilinmektedir. Yakın tarihte radikal dinci gruplar tarafından gerçekleştirilen eylemler, Kazakistan’ı radikal gruplara olan bakışımı daha da derinleştirmiş ve mücadele seviyesini üst seviyeye çıkarmıştır. Ülkede 2011-2016 yılları arasında gerçekleşen radikal eylemler, bu tür örgütlenmelere olan yaptırımları arttırırken çeşitli siyasi, sosyal ve hukuki önlemleri de beraberinde getirmektedir.

2016 yılında Kazakistan’ın Aktöbe şehrinde İslamcı militan olduklarından şüphelenilen bir grup, askeri birliğe ve iki silah dükkanına saldırı düzenlediği²⁶⁵ olayına şahitlik edilmiştir.

---

²⁶² Haber 7, a.g.h.

²⁶³ Pars Today, ‘‘İŞİD’in Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde hareketliliği- 5’’

http://parstoday.com/tr/radio/programs-i16510-i%C5%9E%C4%B0d%E2%80%99in_orta_asya_ve_kafkasya_b%C3%B6lgelerinde_hareketlili%C4%9Fi_5
SGT:10.07.2017.

²⁶⁴ Pars Today, a.g.h.

²⁶⁵ BBC TÜRKÇE, ‘‘Kazakistan’da askeri birliğe silahlı saldırı’’

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160605_kazakistan_saldiri SGT:13.07.2017.

Saldırıyı düzenleyen terörist grubunun 25 kişilik olduğu, silah satan Pallada ve Panter isimli dükkanlara saldırı gerçekleştirdikten sonra buradaki silahları ele geçirerek şehirdeki askeri birliğe saldırı düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen saldırılar sonucunda üçü asker olmak üzere sekiz kişi ölmüştür. Bölgede, Kazak güvenlik güçlerinin gerçekleştirdikleri anti-terör operasyonunda grubun 18 üyesinin öldürüldüğü ve 9 üyesi ise gözaltına alınmıştır.²⁶⁶

Terör saldırısının kaynağı ile ilgili çalışmalar, eylemden kısa süre sonra başlatılmıştır. Bu konu ile ilgili açıklama yapan dönemin devlet başkanı Nazarbayev, terör saldırılarının dinin arkasına gizlenen radikal gruplar tarafından düzenlendiğini belirterek “Yurt dışından talimat aldılar.” açıklamasında bulunmuştur.²⁶⁷

Aktöbe saldırısını gerçekleştirenlerin mahkemesi, söz konusu terör saldırısını işleyen grubun 7 üyesinin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılması ile sonuçlanmıştır.²⁶⁸

Aşırılık ve terörizmin sadece Kazakistan değil, bütün dünya için tehdit oluşturduğuna işaret eden Nazarbayev, “Birileri, ülkenin liberal politikasını ve kanunlarını kullanarak devletin gücünün dayanıklılığını kontrol etmek istedi. Biz, her zaman aşırıcilara ve teröristlere karşı sert tedbirler alacağız.” ifadesini kullandı.²⁶⁹ Gerçekleştirilen eylem ile ilgili farklı kaynaklarda ise; dönemin Kazakistan İçişleri Bakanlığı Dil ve Enformasyon Birimi Müdürü Almas Sadubayev, basına yapmış olduğu açıklamada, saldırıyı düzenleyen teröristlerden 13’ünün öldürüldüğü²⁷⁰ belirtildi. Bahsi geçen saldırı sonrasında devletin üst kademelerinin gerekli önlemlerin tümünü gerçekleştirmeye çalışması, Kazakistan’da kurulu olan liberal devlet anlayışı dışında bir anlayışın benimsenmemesi adına çeşitli yaptırımların sürdürüleceğinin tespitini ortaya çıkarmaktadır.

Kazakistan’da özellikle radikal eylemlerin Orta Asya bölgesine nazaran en azami derecede yaşanması, Kazakistan ile bölge ülkelerinin bu tür örgütlere karşı aldığı önlemlerin kıyası ile ortaya çıkan temel göstergelerin sonucunu temsil etmektedir.

---

²⁶⁶ Dünya Bülteni, “Kazakistan’daki Aktöbe saldırısına müebbet”

<http://www.dunyabulteni.net/haberler/385644/kazakistandaki-aktepe-saldirisina-muebbet> SGT:13.07.2017.

²⁶⁷ Anadolu Ajansı, “ Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev Aktöbe’deki Terör Saldırısının Talimatı Yurtdışından”<http://aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-cumhurbaskani-nazarbayev-aktobedeki-terror-saldirisinin-talimati-yurt-disindan/586476> SGT:13.07.2017.

²⁶⁸ Dünya Bülteni, a.g.h.

²⁶⁹ Anadolu Ajansı, a.g.h.

²⁷⁰ Anadolu Ajansı, a.g.h.

Kazakistan'ın radikal eylemlere karşı yönetsel kademedeki tavrı tavizsiz denebilecek yaptırımlar ile önlenmeye çalışılmaktadır. Kazakistan içinde her türlü faaliyetleri yasaklanmış DAEŞ'e ve eylemlerine dönüş yapmak gerekirse; örgüt ülkedeki yapılanmasına devam etmeye çalıştığını, Kazakistan hükümetinin DAEŞ militanları için yaptıkları eş zamanlı operasyonlar ve DAEŞ'in yayınladıkları Kazakça videolardan anlamak mümkündür.

Kazakistan'ın Millî Güvenlik Komitesi tarafından gerçekleştirilen yazılı açıklamada, 20 Nisan tarihli Aktöbe ve Güney Kazakistan Eyaletleri'nde İçişleri Bakanlığı'nın özel birimleri aracılığıyla yapılan eş zamanlı operasyonlarda; toplamda 4 radikal grubun 11 üyesi gözaltına alındı. Şüpheli şahısların göz altına alınma gerekçeleri Kazakistan'da yasaklı olan DAEŞ terör örgütünün bildirisini dağıtmak ve örgütün propagandasını yapmak olarak belirtilmiştir.²⁷¹

Nazarbayev, DAEŞ terör örgütüne üyeliği bulunan vatandaşların, Kazakistan vatandaşlığından çıkarılacağını duyurdu. MİR 24 televizyon kanalına röportaj veren Nazarbayev, ülke kanunlarına ile ters düşmeyecek şekilde yurt dışında bulunan herhangi bir terör örgütüne üyeliği bulunan Kazakistan vatandaşlarının tekrar Kazakistan'a dönemeyeceğini bildirdi. Nazarbayev *“Onlar otomatik olarak vatandaşlıktan çıkartılacaktır. Bu zorunlu bir tedbirdir. Kazakistan'dan 500-600, eski Sovyetler Birliği'nden de 5 bin kişi IŞİD'e katılım gerçekleşti.”* bilgisini sundu. Nazarbayev, *“Biz IŞİD'den ülkeye dönenlere yönelik önleyici çalışmalar yapmaya çalıştık ancak sonuç alamadık. Dolayısıyla onlar için eve dönüş yolunun kapatılmasına karar verildi.”* ifadelerini kullandı.²⁷²

Kazakistan'da radikal örgütlere olan lokal müdahaleler, zamanla küresel misyon olarak karşımıza çıkmıştır. En önemlisi terör konusunda tavizsiz ve gerekli işlemlerin hızla kanunlar çerçevesince gerçekleştirilmesi, Kazakistan devlet kimliğinin koruyucu etkisini göstermektedir.

Kazakistan Adalet Bakanlığı Birimler Arası Komisyonu'nun, Nisan ayında çeşitli suçlar için vatandaşlıktan çıkarılma cezasını öngören yasa tasarısını onaylamıştı.²⁷³

---

²⁷¹ Kazakistan KZ, “Kazakistan'da IŞİD yanlılarına eş zamanlı operasyon”

<http://www.kazakistan.kz/kazakistanda-isis-yanlilarina-es-zamanli-operasyon/> SGT:13.07.2017.

²⁷² 724 KIRGIZİSTAN, “Kazakistan'da Deaş (IŞİD) üyelerini vatandaşlıktan çıkaracak”

<http://www.724.kg/dunya/800/kazakistan-da-dea%C5%9F-i%C5%9E%C4%B0d-%C3%BCyelerini-vatanda%C5%9F%C4%B1ktan-c%C4%B1karacak#> SGT:15.07.2017.

²⁷³ 724 KIRGIZİSTAN, a.g.h.

4.4. BAĞIMSIZ KAZAKİSTAN'DA FUNDAMENTALİZM TEHLİKESİNİN ÜLKE POLİTİKALARINA ETKİSİNDE HÜKÜMETİN YAPTIRIMLARI

Kazakistan hükümetinin terör faaliyetlerine ve aşırılıkçılığa karşı ilk tavrı, ülke yasa ve kanunlarınca bu tür faaliyetlerin tümüyle yasaklaması ilkesini oluşturmaktadır. Kazakistan Hükümetinin, anayasa ile güvence altına almış olduğu laik devlet anlayışı, dönemin devlet başkanı Nazarbayev tarafından da sürekli korunması gereken ilke olarak söylemlerinde yer almaktadır.

Dönemin devlet başkanı Nazarbayev, 2017 Ocak ayında yönetim sisteminin verimliliğini yükseltmek adına bazı yetkilerini parlamento ve hükümete devredilmesini öngören anayasa değişikliği taslağını Mart ayında kabul ederek²⁷⁴ küresel ve ulusal boyutta gerçekleşen değişimlere ayak uydurmak ve parlamenter sistemin yeni karar ve gelişmelerde daha yetkili bir mevkiye getirme düşüncesini temellendirmeye çalışmıştır.

Anayasa değişikliği ile ilgili konuşan Nazarbayev, *“Bizler yeni devlet, yeni ekonomi, yeni toplumu kurduk. Şimdiden küresel ve bölgesel çağrılara ne şekilde tepki göstereceğimizi düşünmeliyiz. Önerilen reformların temeli iktidar yetkilerinin yeniden dağıtımı ve genel olarak siyasi sistemin demokratikleşmesinden oluşuyor. Evet, bu zor bir yönetim sistemidir ancak toplumda karmaşık hale gelmiştir. Cumhurbaşkanı'nun bazı yetkilerini devretme kararını bilinçli olarak aldım ve bunu da etkin, istikrarlı ve modern bir yönetim sistemini kurmak amaçlı yapıyorum.”*²⁷⁵ ifadeleri ile yeni yönetim sisteminin gerekliliklerini dile getirmiştir.

Meclis ve Senatonun 27 milletvekili ile oluşan dönemin ortak komisyon başkanı Nurlan Abdirov, anayasada bulunan 19 maddenin 26'sında değişikliğin gerçekleştiğini belirtti. Nurlan, yapılan değişikliklerin genelini parlamenter yetkiyi güçlendirmeye aynı zamanda hükümetin sorumluluğunu da bu sayede arttırmaya yönelik olduğunu açıkladı.²⁷⁶ Yeni devlet anlayışından hızla sıyrılmaya çalışmakta ve ülke de meydana gelecek tehdit unsurlarının yönetim sistemi değişikliği ile bertaraf edilmesi sağlanacaktır.

²⁷⁴ Sputnik News, “Kazakistan'da devlet başkanının yetkileri kısıtlandı”

<https://tr.sputniknews.com/asya/201703061027505018-kazakistanda-devlet-baskaninin-yetkileri-kisitlandi/> SGT:18.07.2017.

²⁷⁵ AA, “Kazakistan anayasa değişikliğine gidecek” <http://aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-anayasa-degisikligine-gidecek-/735041> SGT:18.07.2017.

²⁷⁶ Haberler.com, “Anayasa Değişikliği Kazakistan Meclisinde Kabul Edildi”

<https://www.haberler.com/anayasa-degisikligi-kazakistan-meclisinde-kabul-9339949-haberi/> SGT:18.07.2017.

Son yıllarda Kazakistan'da terör eylemleri ile bağlantılı güvenlik önlemlerinin artması ve başkan adaylığı koşullarının sıkılaştırılması ile ilgili tasarılar dikkat çeken konuların başında gelmektedir. Dönemin komisyon başkanı, anayasal düzeni güvence altına almayı, kamu düzeni ile insan hakları ve temel özgürlüklerini korumayı öngören anayasanın 10. maddesi ikinci bendine yapılan değişikliklere göre; “*terör eylemlerini işleyenler mahkeme kararıyla artık Kazakistan vatandaşlığından çıkarılacak*” ifadesini kullandı.²⁷⁷

Fundamentalist eylemlerde Kazakistan hükümetinin tavrı anayasal düzeyde gerçekleşen yaptırımlar ile karşılık bulmaktadır. Ülke içinde gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel radikal eylemler, geniş çaplı ve halk tabanında caydırıcılığı yüksek önlemler esasıyla mücadele edildiği gözlemlenmektedir.

Kazakistan, Müslüman çoğunluğun yaşadığı bir ülke olması nedeniyle İslam dini, tarikat ve cemaatler vasıtasıyla değil seçilmiş cami görevlileri tarafından öğretilmektedir. Hükümet kontrollü dergilerde, dini bilgilerin yer aldığı ve halkın başka dinsel etkilere yöneltilmeden bu bilgilere ulaşması sağlanmaktadır. Sosyal hayatta radikalleşmenin engellemesi adına alınan bazı önlemler aynı zamanda Müslümanlar için bazı kısıtlayıcılığı da beraberinde getirmektedir. Örneğin Kazakistan'da birkaç Müslüman bir evde dini sohbet yapması hükümet adına radikalcilik olarak görülmemekte veya müdahale edilmemektedir ancak dini sohbetlerden rahatsız olan kişilerin bu durumu devlet yetkililerine bildirdiğinde bu şikayet değerlendirilir ve eve gerekli görüldüğü takdirde baskın yapılabilmektedir.

Kazakistan ülke sınırları içinde bulunan zararlı örgütleri sadece yasaklamakla kalmamış bu örgüt üyelerinin ülkeye giriş çıkışına izin verilmemiştir. Terör örgütleri kapsamında yasaklanan örgütler sadece Kazakistan'da bulunuyor olmasına gerek kalmadan, bölgede ve ittifak halinde bulunduğu ülkeleri tehdit eden örgütler de ülkede yasaklı örgütler kategorisine almıştır. Ülke güvenliğini sağlamak için alt yapı çalışmalarını pratiğe dönüştürmeye çalışan Kazakistan, ülke güvenlik istikrarını bölgeye ve uluslararası ilişkilerle uyumlu hale getirmiştir. Bu durumu Aum Sinrike örgütü ile anlayabiliriz. Japonya'dan Almanya'ya, Rusya'dan Amerika'ya uzanan yapısal tehditleri ile sorun teşkil eden örgüt, Kazakistan'da merkezi olmamasına rağmen hem bölgeyi hemde uluslararası alanda işbirliği içerisinde bulunduğu ülkeleri rahatsız etmesi nedeniyle, Kazakistan içinde faaliyetleri yasaklanan örgüt olmaktadır.

---

²⁷⁷ Haberler.com, a.g.h.

İslam'ı bağımsızlık sonrası daha doğru anlamaya çalışan Kazakistan için din yöneliminin temel prensibini istifasından önce Nursultan Nazarbayev bildirmiştir. Çalışmanın ***Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'da Din Algısı*** bölümünde de belirtildiği üzere *Biz İslam'ı resmi din olarak kabul ediyoruz ve bundan gurur duyuyoruz. Fakat Müslümanlığımızı konu ederek bir yerlere gelemeyiz. Diğer Müslüman devletlere ve İslami yaşama biçimlerine saygımız sonsuz; fakat biz Arap değiliz"* ifadelerini kullanan Nazarbayev, Kazakistan İslam'ı farklı kültürlerden esinlenerek değil, öz kültürü ile yaşaması gerektiğinin vurgusunu net bir şekilde gerçekleştirmiştir.

Sputnik Kazakistan'a demeç veren dönemin Kazakistan Din İşleri Bakanlığı yetkilileri, kamu alanları adına kılık kıyafet düzenlemelerinde bulunacaklarının işaretini verdiler. Bu alandaki düzenlemeler; kamu alanlarında başörtüsü ve çarşaf giyilmesinin yasaklanması, reşit olmayan bireylerin dini eylemlere yönlendirilmesinin önlenmesi ve ateist bireylerin haklarının korunmasını içeren yasa taslağı üzerinde çalıştıklarını belirttiler. Dönemin Kazakistan Din İşleri ve Sivil Toplum bakanı Nurlan Ermekbayev, bahsi geçen yasanın ülke geleceğinin güvenliği için zorunlu olduğunu iddia etti. Ermekbayev, *“insanların radikal dini hareketlerden uzak durmasına yardımcı olacak”*²⁷⁸ ifadelerine yer verildi. Fundamentalizm ile mücadele esası ile geleneksel nokta ülke adına her zaman olumlu sonuçları meydana getireceği savına ulaşılmamaktadır. Örneğin 2011'de ülkede kamu binalarında ibadet yasağı Nazarbayev için ülkedeki aşırılıkçı dinci grupları denetim altına almayı hedeflerken, aynı zamanda inanç özgürlüğünü kısıtladığı gerekçesiyle²⁷⁹ uluslararası medya ile çeşitli ülkeler tepki göstermiştir.

2011'de gerçekleşen radikal saldırılar sonrasında oluşturulan yeni yasa aşırı dinci grupların faaliyetlerini denetlemeyi amaç edinmiştir. Hızlı bir şekilde onanan yeni yasanın yedinci maddesi, kamu binalarında ibadethaneleri yasaklamayı içermektedir. Dönemin Kazakistan Baş Müftüsü Absatar Derbisali, bu yasanın dindar Müslümanları kızdıracığı ve radikalizmi arttıracığı düşüncesini savunmuştur. Yasaya göre; Kazakistan'da faaliyeti bulunan tüm misyonerlerin, yetkili makamlara yer yıl kayıt yaptırması gerekmektedir.²⁸⁰

²⁷⁸ Sputnik, “Kazakistan'da başörtüsü ve çarşaf yasağı planı”

<https://tr.sputniknews.com/yasam/201706171028932653-kazakistan-basortusu-carsaf-yasak/> SGT:01.08.2017.

²⁷⁹ Al Jazeera, “Kazakistan'da kamu binalarında ibadet yasak” <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kazakistanda-kamu-binalarinda-ibadet-yasak> SGT:01.08.2017.

²⁸⁰ Al Jazeera, a.g.h.

Terörizm ve radikalizm ile mücadele etme seçeneğini kullanan Kazakistan, bölge havzasında bu tür unsurlar ile mücadele eden ülkelere nazaran yaptırımları etkin ve sürdürülebilir bir politika ile gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. Bölgesel iletişimde terörizm sorunsalındaki tutumları, Kazakistan'ın hukuki yaptırımları ile bağdaşmakta ve bölgede konuyla alakalı işbirliği zeminin oluşması adına önemli müttefik profili çizmektedir.

Günümüzde özellikle güncel radikal eylemlerin ve örgütlerin çoğunlukta olduğu bölge olan Orta Doğu bölgesi ile Kazakistan yakından iletişim ağını oluşturmuştur. Suriye'nin içinde bulunduğu kaos ortamı içerik niteliğiyle fundamentalizmin başrol olduğu bölgeye ve ülkelere Kazakistan'da yakından ilgi göstermektedir.

Son yıllarda Kazakistan, Lübnan, Türkiye ve Ürdün'deki Suriyeli mültecilere yardım etmek amacıyla 700.000 dolardan fazla harcama yaptığı bilinmektedir. Bu harcamaları, uluslararası diplomasi ve uygulanan yumuşak güç etkilerinin ortak kullanımı ile gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. Kazakistan, özellikle İdlib bölgesinde birçok ailenin olduğunu tespit etmiş ve bu ailelerin Kazakistan'a yapılacak dönüş yolculuğu Kazakistan hükümeti için tehdit algısı oluşturmuştur. Bu algıyı tedbir anlayışına çevirmek için Kazakistan; Astana süreci ve beraberinde gelen Cenevre görüşmeleriyle diplomatik dış ilişkilerini, bölgedeki en etkili üç ülke olan Rusya, İran ve Türkiye ile gerçekleştirerek, kurumsal anlamda kriz sonrası arabuluculuk görevini üstlendiğini gözlemleyebilmekteyiz.²⁸¹

Kazakistan hükümeti, Kazak kimliği olan her vatandaşına olan sorumluluğu, Kazakistan sınırları dışında olsa dahi devam ettiği görülmektedir. Buna en önemli örnek Kazakistan hükümetinin Nazarbayev talimatıyla gerçekleştirdiği Juwsan Operasyonu²⁸² gösterilebilir. Operasyonun ismi olan Juwsan, adını Orta Asya bozkırlarında yetişen Yavşan otundan almaktadır. Yavşan bitkisi, tarihte bozkıra olan özlemi temsil ettiğinden dolayı, Kazakistan tarafından operasyon adı olarak kullanılmıştır. Operasyon, Kazak kimliğine sahip vatandaşların tekrar ülkelerine dönmelerini temsil etmesi açısından, milli manevi değerleri yansıtmaları nedeniyle de oldukça ayrı yerde tutulmaktadır.²⁸³

²⁸¹ Kürşad Zorlu, “ Қазақстанның беделін өсірген айтулы қадам ” Egemen Kz, <https://egemen.kz/article/180241-qazaqstannynh-bedelin-oesirgen-aytuly-qadam>. SGT:16.02.2019

²⁸² Dinmuhammed Ametbek, “Kazakistan Vatandaşlarının Suriye'den Tahliyesi” <https://ankasam.org/kazakistan-vatandaslarinin-suriyeden-tahliyesi/> SGT:18.02.2019

²⁸³ Dinmuhammed Ametbek, a.g.m.

Juwsan operasyonunun beraberinde getirmiş olduğu sonuçlara geçmeden önce, Kazakistan Hükümetinin gerçekleştirmiş olduğu diğer politikalar ise Juwsan operasyonunu kapsar biçimdedir. Kazakistan hükümetinde vatandaş olmayan Kazak halkı için gerçekleştirilen politikalar, atayurda dönüş programlarını oluşturmaktadır. 1990'lı yıllardan günümüze kadar Çin, Rusya, İran, Özbekistan, Afganistan, Türkiye gibi yabancı ülkelerde bulunan Kazaklar ülkelerine dönerek, Kazakistan vatandaşı olma hakkını kazanmışlardır. Bu program ile yaklaşık 1 milyon Kazak, Kazakistan'a dönmüştür. Diğer bir program ise; Çin'deki toplama kamplarında bulunan Kazakları kapsamış ve bu program dahilinde gerçekleştirilen müzakereler sayesinde 200 Kazak, Kazakistan'a dönmüştür.²⁸⁴

Juwsan Operasyonu olarak gerçekleştirilen programda, Kazak kimliğine sahip bireylerin Suriye gibi kriz ve kaos ortamında bulunan Kazakların ülkelerine dönme hakkını barındırmaktadır. Bu operasyonla ilgili konuşan Nazarbayev, 2019 yılında gerçekleştirilen insani yardım operasyonu sonucunda, Suriye'den 30'u çocuk olan 47 Kazakistan vatandaşın tahliye edildiğini bildirmiştir. Aynı zamanda tahliye edilen kadın ve çocukların Kazakistan hükümeti tarafından tüm ihtiyaçlarının giderildiğini bildiren Nazarbayev, çatışma ortamında zorla tutulan kadın ve çocukların ülkelerine dönerek devlet kontrolü ile yaşamlarını sürmesi gerektiğini belirtti. Operasyonun devam edeceğini belirten dönemin Kazakistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Ercan Aşıkbayev, ülkelerine dönecek Kazak halkının sayısının artacağını vurguladı.²⁸⁵

Dönemin Kazakistan Ulusal Güvenlik Komitesi Daire Başkanı Bakıtbek Rahımbeyev'in vermiş olduğu veriler ise; Suriye'de 370 ila 380 arasında Kazakistan vatandaşı olduğu ve bu sayıların çoğunluğunu oluşturan kadınların gözetimde ise 400 ila 500 arasında çocuğun daha olduğu tahmin edilmektedir.²⁸⁶ Bu nedenle operasyonların süreceği ve tahliye sürecinin devam edeceği verilen sayılar doğrultusunda gözlemlenebilir düzeydedir.

Fundamentalizm tehlikesine karşı Kazakistan hükümetinin gerçekleştirmiş olduğu yaptırımlar, bu önemli etkileyiciyi kontrol altına alma seçeneğinin ülkenin yönetsel kanadı tarafından gerçekleştirilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır.

---

²⁸⁴ Dinmuhammed Ametbek, a.g.h.

²⁸⁵ Dinmuhammed Ametbek, a.g.h.

²⁸⁶ Dinmuhammed Ametbek, a.g.h.

4.5. NURSULTAN NAZARBAYEV'İN TUTUMU

Kazakistan Cumhuriyeti ile ilgili hemen hemen her konuda söz hakkına sahip olan ve 19.03.2019 tarihli istifasını veren Nazarbayev, Kazakistan için geçerli tüm konularda aktif rol oynaması hasebiyle çalışmanın temelinde olan 'lider' konumundadır. Nazarbayev'in gerçekleştirdiği tüm hamleler, çalışmada temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle Nazarbayev'in istifası öncesi tüm faaliyetleri, çalışmanın analizinde büyük öneme sahiptir.

Kazakistan Cumhuriyeti, bağımsızlığını kazandığı tarihten günümüze kadar gelen süreçte ülke profilini derinden yönlendiren isim olarak dönemin Kazakistan devlet başkanı Nursultan Nazarbayev karşımıza çıkmaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı, devletin başkanı, devletin iç ve dış politikasının ana yönlerini belirleyen ve Kazakistan'ı ülke içinde ve uluslararası ilişkilerde temsil eden en üst düzey yetkili kişisidir.²⁸⁷ Ülkeyi bütünüyle etkisi altına almayı başarabilen Nazarbayev, ülkeyi tehditlerden korumak için Kazakistan halkını bütünüyle kapsayacak kararlar almaktadır. Ülkede özellikle de yöneticiler tarafından büyük tehdit olarak görünen fundamentalizm tehdidine karşı halkı bilinçlendirerek, ülke içinde tutunmayı engelleyecektir. Bu yöntem ile ülkeye önemli ölçüde zarar verecek radikal eylemlerin, ülke içinde taraftar oluşturmadan önleyici müdahalenin uygulandığı ve bu yöntemin ülkede öncelikli olarak Nazarbayev liderliğinde gerçekleştirilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Kazakistan için Nazarbayev'in neyi ifade ettiğini özümsemek adına, Nazarbayev'in Kazakistan yakın tarihindeki rolünü tanımlamak gerekmektedir.

Nazarbayev, 1979 yılında Kazakistan Kominist Partisi Merkez Komitesi ile 1969 yılında girmiş olduğu siyasette yükselişe geçmeye başlamıştır. 24 Nisan 1990'da yapılan seçimde Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak seçildi. Bağımsızlığından önce yani 1 Aralık 1991'de cumhurbaşkanlığı için yapılan halk oylaması sonucunda Nazarbayev, cumhurbaşkanı oldu.²⁸⁸

Nazarbayev, bölgesindeki tehditlerin gerçekleştireceği kaosun telafi edilmesinin zorluğu ve zarar tespitinin öneminin bilinmesi, gerçekleştirmekte olduğu siyasi hamleler ile temellendirmektedir. 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını kazanan Kazakistan, o tarihten 19.03.2019 tarihine kadar devlet başkanlığını Nazarbayev yürütmüştür.

²⁸⁷ Kazakhstan, Ed. Zh. Tuymebayev, Almatı SS.18.

²⁸⁸ Askhat Dautov, a.g.e. SS.8.

Nazarbayev aynı zamanda Kazakistan Halkları Kongresi Başkanı, Dünya Kazakları Cemiyeti Başkanı ve Kazakistan Silahlı Kuvvetler Başkomutanlığı görevlerini²⁸⁹ yürütmüştür. Ülkesini bağımsız milli bir devlet konumunda kalkındırmaya ve uluslararası alanda aktif rol almaya çalışan Nazarbayev, Sovyetlerden Kazakistan'a miras kalan nükleer silahlardan 1994'de kurtulma kararı alındığı bilinmektedir.

Nazarbayev, görevi süresince gerçekleştirdiği ekonomik politikalar ile Orta Asya'da Kazakistan'a, 'parlayan yıldız' sıfatını aldırıştır. 1997'de 'Kazakistan-2030 Kalkınma Stratejisi'²⁹⁰ ile geleceğe yönelik çalışmaları ve sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemiştir. Nazarbayev, bu hedefleri gerçekleştirmek adına ülkesini milli devlet inşasında sosyal gerçeklik açısından uluslararası rol oynayan ülke profiline taşımayı amaç edinmektedir. Bu nedenle Nazarbayev, Kazakistan'a tehdit oluşturan hatta tehdit oluşturma potansiyeli olan tüm kaynaklara doğrudan müdahaleleri ile görevi süresince devlet başkanı ünvanıyla tanındığı bilinmektedir.

Orta Asya bölgesinde var olan fundamentalist eylemler ve radikalciliğin vermiş olduğu zararlar ülke politikalarını yakından ilgilendirmektedir. Nursultan Nazarbayev, bölgede Kazakistan'ı bu konularda izole etmeye çalışmış ve bölge ülkeleri ile kıyaslandığında ise bunu başarmış diyebilmekteyiz. Nazarbayev'in fundamentalist ekseninde en önemli kararları, bu eylemleri fırsat olarak kullanmamakta yatmaktadır. Terörizmi, müttefik olmadığı ülkeler adına ekonomik ve lojistik bağlamda desteklememektedir. Terörizmin, bumerangtan farkının olmadığı bilincinde olmak terörizmi desteklememek adına önemli adımını oluşturmaktadır.

Orta Asya'da hali hazırda var olan türlü terör faaliyetleri, Kazakistan'ın iç ve dış politikalarını yakından ilgilendirmektedir. Bölgeden izole olmayan Kazakistan için en yetkili makam olan devlet başkanlığının vermiş olacağı kararlar ışığındaki sürdürülebilir politikalar, halkın bu konularda ve türevlerindeki mekanizmaların şekillenmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Kazakistan hükümetinin, devlet başkanının ve halkın tutumunun fundamentalizme karşı yönelimi, tehdiye karşı mücadeleli politikaların en temel belirleyiciliğini ortaya koyduğu öngörülmektedir. Bunların akabinde devlet başkanının bu alandaki yaptırımları, ülkeyi bütünüyle etkisi altına almasını beklenmektedir.

---

²⁸⁹ Kazakistan İstanbul Başkonsolosluğu, a.g.e. SS.9.

²⁹⁰ Kazakistan İstanbul Başkonsolosluğu, a.g.e. SS.9-10.

Nazarbayev, fundamentalizm tehlikesinin ülke içinde faaliyet alanına olanak sağlamadan politik hamleler gerçekleştirmesi ve bu politik hamlelere etkilerin azaltılması adına kalıcı önlemler getirilmesi, ülkede muhtemel funamentalizm tehlikesi için gerçekleştirilen mücadeleleri tanımlayan görevlerdir.

Kazakistan hükümetinin kırmızı çizgileri Kazakistan halkının sulh içinde bir arada yaşamasını ön görmektedir. Bu nedenle bir arada yaşama standartlarını bozma çabası içinde bulunacak her türlü tehdit, devlet kanalı ve lider tarafından doğrudan cevap bulmaktadır. Kazakistan halkının dini, siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik düzenini bozma ve bu alanda ki politikalara etkisi olan fundamentalizm tehdidinin, derinlemesine sorun olmadan lider tarafından alınan önlemler ile karşılaşmaktadır.

Nazarbayev, dini özellikle siyasi ve askeri alanda kullanılarak sağlanacak radikalizmin önüne geçmek adına, halkı bilinçlendirmek için çeşitli demeçler ve yayınlar gerçekleştirmiştir. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere Nazarbayev, tehditleri öncelikle halkı bilinçlendirerek bertaraaf etmeyi tercih etmiştir. Halk tabanında destek bulamayan hiçbir ideoloji derinlemesine ve kalıcı eylemlerde başrol oynayamaz. Bu nedenle Nazarbayev, Kazakistan için fundamentalizme yol açacağını düşündüğü her türlü faktörü, Kazakistan halkından uzak tutmaya çalışmıştır.

Nazarbayev'in daha önceki bölümlerde de bahsi geçen Türklük ve İslamiyet adına gerçekleştirmiş olduğu konuşmada, bir Müslüman Türk'ün ne şekilde yaşaması gerektiğinin standartlarını belirtmiştir. Bunun başlıca nedeni, Kazak halkının kimliğinin kaybedilmeden milli duruşla dış tehlikelere karşı halkın tavrını oluşturmaktır.

Nazarbayev vermiş olduğu demeçlerinde, Kazak halkının bağımsızlık sonrası gerçek İslam'ın arayışından sapmaması ve öz benliğini kaybetmemesi için yönlendirici söylemlere başvurmuştur. Bu mevcudiyete örnek olarak Nazarbayev, konuşmasında Müslümanlığı konu edinerek bir yere gelmeyeceklerini belirtmektedir. Bu söylem, İslam adı altında gerçekleştirilen fundamentalist eylemlerin kabul görülmeyeceğinin nedenini ortaya koymaktadır. Müslüman ülkelerin, İslam'ı yaşayış şekillerine saygı duyduklarını ancak Arap olmadıklarını belirtmiştir. Yani Kazak halkının İslam'ı yaşayış şekilleri öz benlikleri ile çelişmeyecek şekilde sağlanacağını göstergesini oluşturmaktadır.

Nazarbayev, konuşmalarında yer yer Müslüman Kazak kızların Arap kızları gibi örtünmeyeceğini çarşafa ve peçeye girmemesi gerektiğini İslam ülkesi adı altında dini baskılara maruz kalmayacaklarını belirtmektedir. Nazarbayev, tarihte Kazak halkının göçebe bir millet olduğunu, atın üstünde kadın-erkek ayrımı yapmadan konup göçtüklerini, İslamiyet öncesinde de kadınların istedikleri gibi giyip kimseyi rahatsız etmediklerini ileterek bugünde böyle bir rahatsızlığın gerçekleşmeyeceğinin altını özellikle vurgulamaktadır. Nazarbayev, Kazakistan'da giyim kuşam ve dini ritüellerin yaşayış şekillerini lider olarak belirlemiş ve çizmiş olduğu yoldan ilerlenmesi gerektiğini onayladığı yasalar ile göstermektedir.

Nazarbayev'in ülkesi adına en çok değer verdiği olgu, hiç kuşkusuz bağımsızlık kavramı oluşturduğunu belirtmektedir. Kazak halkının kültüründen ve milli değerlerinden kopmaması, Kazakistan'ın sorunlarının çözümünde kilit rol üstlendiği Kazakistan hükümet yetkilileri tarafından bilinmekte ve halkı bu alanda yönlendirmektedirler. Kazakistan tarihini Hunlara, Göktürlere ve Altın Orda Devleti'ne dayandığını vurgulayan Nazarbayev, ülkenin bağımsızlığına, ülke bütünlüğüne ve Kazakistan'ı bir arada tutacak temel göstergelerine tehdit oluşturacak her türlü girişim, devlet otoritesi ve lider tarafından engelleneceğini bildirmektedir.

Kazakistan, ekseriyetle sosyal hayatta lideri örnek alan ve devlet başkanlarına devlet yönetiminde oldukça güvenen bir yapıya sahiptir. Bunun temel nedeni; Kazakistan'ın bağımsızlığından kısa süre önce 1 Aralık 1991'de Nazarbayev devlet başkanı olarak seçilmesi,²⁹¹ bağımsızlığından önce Kazakistan'da bir Kazak olarak etkin siyaset gerçekleştirmesi, aynı zamanda Jeltoksan olaylarına neden olan Kazakların, 'Kazak Lider' hasretleri Nursultan Nazarbayev tarafından dinmiş olması gösterilmektedir. Bu nedenle, Nazarbayev'e olan güven ve bağlılık artmıştır. Kazakistan, temel göstergelerinin bağımsızlığından sonra inşa etmesi; dini, siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik alanda Kazakistan kültürünü yozlaşmama düşüncesine sahip olunması, Kazakistan'ı milli devlet olma inşasında yol kat ettirecek en önemli unsurları oluşturmaktadır.

Nazarbayev'in neredeyse bütün Kazakistan için rol model olması, Nazarbayev'in almış olduğu kararlara halkın sadık kalacağı anlamını taşımaktadır.

---

²⁹¹ Kazakistan İlimler Akademisi, "Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar", Çev. Abdulvahab Kara, Selenge Yayınları, İstanbul 2007, SS.557.

Nazarbayev, “Kazakistan - 2050 Stratejisi” Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi İstikameti adında gerçekleştirmeyi planladığı devlet stratejilerini belirtmiş ve sıralamıştır. Bu metinde Nazarbayev, bağımsızlık yılını kast ederek; Kazakistan halkının önceliğini, egemenlik özgürlük ve dünyaya açık olmak²⁹² olarak belirlemiştir.

Nazarbayev’in, Kazakistan adına hedefleri arasında 2050 yılını baz alarak güçlü devlet, gelişmiş ekonomi ve toplu istihdam bulunmaktadır. Kazakistan’ın etnik, dini ve kültürel yapıdaki çeşitliliğe rağmen Nazarbayev’in uygulanması planlandığı strateji planları toplumsal dayanışmayı hedefleyerek ilerlemektedir. Kazakistan’ın en çok değer verdiği konu ise bağımsızlığı olarak görülmektedir.

Kazakistan Devleti, 140 çeşit etnisite ve 17 farklı inaniş bünyesinde muhafaza eden bir ülke olması, Nazarbayev’in ülke birliği ve kültür diyalogu ile Avrasya modelini meydana getirmesinde önemli unsurları oluşturduğu gözlemlenmektedir. Kazakistan, Nazarbayev önderliğinde AİGK kurulmasında öncülük etmiş, son yıllarda ise Şanghay İşbirliği Örgütü, AGİT, İslam İşbirliği Teşkilatı ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü dönem başkanlığını gerçekleştirmiştir. Kazakistan, aynı zamanda kültürler ve dinlerarası diyalog için bölgede önemli bir ülkeyi temsil etmekte olup, günümüzde bu alandaki diyaloglarda önemli bir uluslararası merkez haline gelmiştir. İlk dört kongresini Kazakistan’da gerçekleştiren Semavi ve Geleneksel Dinler Liderleri, Kazakistan’ın ülke değerlerini de temsil etmiştir. Aynı zamanda Nazarbayev, ‘Kazakistan 2030 Stratejisini’ devletin inşası aşamasını temsil ettiğini belirtmiş ve Nazarbayev, 2050 stratejisi ile dünyanın en gelişmiş 30 ülkesi arasında yer almasını²⁹³ hedeflendiği belirtmiştir.

Bu hedefler Kazakistan’ın radikal ve sürdürülebilir politikanın izini sürdüğünün ispatıdır. Bu iddianın temeli ise Nazarbayev’in; eğitim alanından sosyal hayata, ekonomik kalkınmadan sanayi dalına ve din konusundan teknolojiye belirlemiş olduğu alanların içerikleri ve yaptırımlarını detaylı şekilde kamuoyuna sunması oluşturmaktadır. Nazarbayev’in stratejiyi tarihlendirmesinde dikkat edilmesi gereken konulardan birini, 28 yıllık bağımsız Kazakistan tarihinde devletin inşasının tamamlanacağı belirtmiş olmasıdır.

²⁹² Nursultan Nazarbayev, “Kazakistan - 2050 Stratejisi’ Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi İstikameti” TASAM, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/kazakistan_-_2050_stratejisi_2ed088a6-ffd2-4202-8a38-b0a42a571fee.pdf SGT:10.11.2017 SS.45-49.

²⁹³ Nursultan Nazarbayev, a.g.e. SS.4-15

Kazakistan, bilindiği üzere laik devlet özelliğine sahip bir ülkedir. Kazakistan, ülke vatandaşlarına din ve vicdan özgürlüğünü sunarken, bu hakkın yasalar ile ters düşmemesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Daha önceki konu başlıklarında da değinildiği üzere Kazakistan, kızların eğitim öğretim hayatı teşvik edilmektedir. Bunun yanında genç kızların, devlet başkanı tarafından çarşaf ve peçe kullanmaları doğru bulunmamaktadır. Bunun temeli bu kılık kıyafetin, Kazakistan gelenek ve kültürüne uymaması olarak görülmektedir. Kazakistan'da liderin otoritesini arttıran bir diğer sistem ise Adem-i merkeziyetçilik²⁹⁴ fikri olarak görülmektedir. Bu fikir, bilindiği üzere yerel yönetim birimlerinin karar alma konusundaki hakları merkez tarafından yetkilendirilmesi durumudur.

Nursultan Nazarbayev Kazakistan'ın temel prensiblerini şu sözler ile belirtmiştir: *“Bizim en önemli başarımız, kurduğumuz bağımsız Kazakistan'dır. Önce ekonomi, sonra politikadır. Yeni Kazakistan yurtseverliği, çokuluslu ve çokdinli toplumumuzun başarısının temelidir. Etnik hiçbir grup ayrıcalıklı değildir. Herkes eşit hak ve sorumluluk sahibidir. Kazakistan'ın geleceği ise Kazakçadır. Kazak dili tamamen kullanım diline dönüşüp, gerçek anlamda devlet dili statüsüne ulaştığında, biz ülkemizi Kazak Devleti olarak değiştireceğiz. Hz. Âdem'den ileri geldiği gibi, bütün Kazakların da Kazak soyunun devamı olduğuna her Kazak yürekte inanmalıdır. Biz ancak birlikte halkın ortak gücü ve iradesiyle ilerleyebiliriz.”*²⁹⁵

Yeni devlet inşası sürecinde olduklarını bildiren Nazarbayev, bu inşa sürecinde devletin ve halkın şekillenmesi açısından önemli adımlar atmaktadır. Halkın bilinçlendirilmesi ile ülkenin stratejisine tehdit oluşturacak yapıların bertaraaf edileceği, devlet başkanı tarafından bilimekte ve buna göre kararlar alınmaktadır. Çalışma kapsamında Kazakistan'a, tehdit olan fundamentalizm kavramının ülkeye tehdit oluşturmaması, temelde halkın benimsememesi olayında yatmaktadır. Halk tarafından benimsenmeyecek bu yapı, ülkeye bariz tehdit oluşturmayacaktır. Bu nedenle Nursultan Nazarbayev halkın eğitim, kılık kıyafet, sağlık, ekonomi gibi temel göstergeler ile halkın bilinçlendirilmesi ve gelecek tehditlere karşı 'Kazak Devleti' gibi tavır konulması gerektiğini yasa ve kanunlar ile sağlamaya çalışıldığı vurgulanmıştır.

²⁹⁴ Nursultan Nazarbayev, a.g.e. SS.36.

²⁹⁵ Nursultan Nazarbayev, a.g.e. SS.3-47.

Nazarbayev, 2050 stratejilerini belirlediği konuşmasında bağımsızlık, ekonomi, politika ve sanayi gibi temel göstergelerinin yanında önem verdiği diğer konu ise din konusudur. Nazarbayev, körü körüne bağlılığı savunan dini davranışları ülkesine ve halkına yabancı unsurlar olduğunu belirtmekte ve bu yönde halkını yönlendirmektedir. Nazarbayev, aynı zamanda halkın dini tercihlerinde bozkır kültürünün örnek alınması gerektiği konusunda sıkça söylemlerde bulunmaktadır.

Nazarbayev, radikal örgütlerin benimsenmemesi açısından vermiş olduğu demeç;

*“Bizler İslam ümmetine mensup Hanefî mezhebine tabii Sünnileriz. Bizler, Müslüman ümmetinin bir parçası olmaktan gurur duyarız. İslam, bizim gelenegimizdir. Ancak unutulmamalıdır ki, toplumumuzda modern gelenekler de var, Kazakistan laik bir devlettir. Devlet ve vatandaş her türden radikalizm, aşırılıkçılık ve terörizmin şekil ve zuhurlarına karşı müşterek tek bir cephe halinde olmalıdır. Sözde dini aşırılıkçılık tehdidi özel bir kaygı yaratmaktadır. Ortak kaygıyı din adamları da paylaşmaktadır. Yaradan’a olan samimi ve pak inancımızın agresif ve yıkıcı fanatizmle yer değiştirmesine izin vermemeliyiz. Körü körüne fanatizm, bizim barışsever halkımızın psikolojisi ve anlayışına tamamen yabancıdır. Bu, Kazakistan Müslümanlarının tabii olduğu Hanefî mezhebine de ters düşmektedir. Kazakistan’daki mevcut aşırılıkçılık ve terörizmin temeli, ideolojik olmayıp, kriminaldir. Saldırı aynı zamanda, devlet yapımızın ve sivil olgunluğumuzun dayanıklılık sınavıdır.”*²⁹⁶ Nazarbayev, aşırılıkçı örgütlenmelere karşı halkı bilinçlendirmekte ve halkın fundamentalizm tehdidine karşı gerçekleşen yaptırımları benimsetmek adına belirli stratejileri gerçekleştirmiş olduğu görülmektedir.

Gerçekleştirilen bu konuşmanın diğer konuşmalardan önemli derecede farkı bulunmaktadır. Bu farkı, Nazarbayev’in her zamanki gibi hitap ettiği ‘Kazakistanlılar’ retoriği yerine, bariz şekilde belli ettiği ‘Kazaklar’ söylemi oluşturmaktadır. Etnik topluluklar arasında taktir toplayan Nazarbayev, artık Kazak milliyetçi kesiminin de gönlünü bu söylemler ile kazanmış²⁹⁷ olacaktır. Nazarbayev, bu iddialar ile modern ve milli devlet anlayışı algısını temellendirmektedir.

²⁹⁶ Nursultan Nazarbayev, a.g.e. SS.46-47.

²⁹⁷ Canat Mominkulov, "Kazakistan-2050 Stratejisi" ORSAM, <https://orsam.org.tr/tr/kazakistan-2050-stratejisi/> SGT:12.10.2017.

Nazarbayev, fundamentalist olguların genel geçer ülke yapısı ile gerçekleştirmiş olduğu kıyaslama sonucunda, radikalizmin ve aşırıcığın Kazakistan, hükümet-halk-lider üçgeninde ne tür etkiler ile karşılaşacağını sıralamıştır.

Nazarbayev; dini radikalizmi ve aşırılıkçılık davranışların mevcut mevzuatlar ile terörle mücadele mevzuatının da geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Devlet, kaynağına bakmaksızın her türlü dini aşırılıkçılık ve radikalizmin engellemesi gerektiği savunulmaktadır. Kazakistan için geleneksel olmayan halkın milli değerlerine zarar veren tarikat ve şüpheli dini ideolojilerin önü tavizsiz kesilmelidir düşüncesinde sabit Nazarbayev, Kazakistan'da özellikle halk ve gençler arasında gerçekleşebilecek durumu kesin hatlar ile engellenmeli²⁹⁸ söyleminde bulunmuştur.

Kazakistan'da gerçekleşen Semavi ve Geleneksel Dinler Liderleri Kurultayı'nın ülkede sosyal hayat adına değer kazandırdığını bilen Nazarbayev, bu dinler diyalog platformu özünde, dini çıkış noktalarından ihtilafların çözümü adına yeni bir platformun oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁹⁹

Nazarbayev konuya ek olarak:

“Devletimizin dünyevi vasfı, Kazakistan'ın başarıyla kalkınmasında önemli bir koşuldur. Bunu günümüz ve gelecek Kazakistan politikacıları ve bütün Kazakistanlılar somut bir şekilde anlamalıdır. Hükümet'e, Devlet Başkanlığı Teşkilatı ile birlikte, Dini Aşırılıkçılık ve Terörizmle Mücadele Devlet Programı hazırlama talimatı veriyorum. Aynı zamanda, ulusa da şöyle bir uyarıda bulunmak istiyorum: aşırılıkçılıkla mücadele “cadı avına” dönmemeli ve dinle mücadeleye dönüştürülmemelidir. Dini konularda etraflıca düşünülmüş bir yaklaşım ve büyük bir dikkat gerekiyor. Devlet, dini cemaatlerin iç işlerine karışmamalıdır. Biz; vicdan hürriyeti, hoşgörü geleneği ve dini hoşgörü ilkelerine kusursuz bir şekilde bağlı kalmalıyız.”³⁰⁰

Söyleminde bulunan dönemin devlet başkanı Nazarbayev, ülkenin temel göstergelerinin mevcudiyeti eşliğinde özellikle sosyal konularda alınacak önlemlerin gerekliliklerini belirlediği görülmektedir. Ancak ülkenin sosyal gerçekliklerinin getirileri, özellikle hükümet kanalı tarafından belirlenen yaptırımlar nedeniyle şekillendiği gözlemlenmiştir.

²⁹⁸ Nursultan Nazarbayev, a.g.e. SS.46-47.

²⁹⁹ Nursultan Nazarbayev, a.g.e. SS.47.

³⁰⁰ Nursultan Nazarbayev, a.g.e. SS.48.

Nazarbayev'in, almış olduğu dini-sosyal konulardaki kararlar zaman zaman eleştirilerin odağı olmuştur. Eleştiriler, dini radikalizmin sıcak noktalarında bulunan Kazakistan'da, Müslüman halk için önemli kısıtlamaların meydana gelmesi konusunu teşkil etmektedir. Yapılan açıklamalarda bu kısıtlamaların temelini, bölgenin maruz olduğu fundamentalist oluşumlardan etkilenmemesi ve milli değerlerden uzaklaşmaması olarak belirtilmiştir. Alınan kararlar çoğu zaman çeşitli eleştirilere neden olduğu gerçeği söz konusu olmuştur. Bu kararlara örnek olarak; 2011 yılının Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, Kazakistan'daki her türlü dini grupların kayıt altına alınmasını ve kamu kurumlarında ibadeti yasaklayan yasayı onayladı. Bu yasanın amaçları üzerine açıklama yapan Nazarbayev, toplumda dini ve vicdan hoşgörüsünün kuvvetlenmesi adına devletin üzerine düşenleri yaptığını dile getirdi. Nazarbayev, Kazakistan'ın en önemli mirasının ülke barışını sürdürmek ve farklı etnik gruplar arasındaki dengenin korunması olduğunu belirtti. Onaylanan yasaya göre ülkedeki tüm misyonerlerin ilgili makamlara düzenli olarak yer yıl kayıt yaptırması gerekmektedir.³⁰¹ Bu tür engellemelerin hem ulusal hemde Batı kamuoyunda tepki bulması, din ve vicdan hürriyetine gelen önemli kısıtlamalar olarak görülmesinden kaynaklı olmuştur. Bu karara bir diğer tepki ise AGİT'den gelmiştir. AGİT, konuyla alakalı tepkisi ise din ve vicdan özgürlüğü açısından oldukça kısıtlayıcı olması üzerine temellendirmiştir. Aynı zamanda yasaya gelen bir diğer eleştirileri ise halkın onayı alınmadan gerçekleştiriliyor³⁰² olmasıdır.

2011 yılında gerçekleşen yasaya ek 2012 yılında alınan kararlar, tepkilerin derinleşmesine neden olmuştur. Yasa, resmi devlet dairelerinde namaz kılmasını yasaklamaktadır. Bu karara tepki gösteren dönemin Diyanet İşleri başkanı Abusattar Derbisali oldu. Derbisali, bu kararın mevcut Kazakistan'da radikal gruplara engel olunmasına hiçbir fayda sağlamayacağını ifade etti.³⁰³ Nazarbayev'in, Kazakistan'ın temel göstergeleri ile ilgili düşünceleri ülkenin geleceği adına gerçekleştirilmesi planlanan yaptırımlar ile şekillenilmesi sağlanmaktadır. Bahsi geçen temel göstergeler; gelenek ve görenek sinsilesi yani milli değerlerin korunmasıdır. Bunlar; kılık kıyafet, dini ritüellerin gerçekleştirilme şekli, temel hak ve hürriyetlerin kullanımınıdır.

---

³⁰¹ Al Jazeera, “ Kazakistan'da kamu binalarında ibadet yasak” <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kazakistanda-kamu-binalarinda-ibadet-yasak> SGT:30.12.2017

³⁰² Al Jazeera, a.g.h.

³⁰³ Dünya Bülteni, “Kazakistan'da açıkta namaz yasaklandı!” <https://www.dunyabulteni.net/haber/234759/kazakistanda-acikta-namaz-yasaklandi> SGT:30.12.2017.

Bir diğ er eleştiri ise vatandaşlık haklarının kısıtlanması ve halkın konuyla ilgili görüşlerinin alınmıyor olmasıdır. Yine bazı Müslüman kesim tarafından hoşnutsuzluğa neden olabilecek konular, Kazakistan hükümetinin gündemini oluşturmaktadır. Konuya örnek olarak 2017 yılında planı oluşturulan, kamu alanlarında başörtü ve çarşaf kullanımının yasaklanmasıdır. Hatırlanacağı üzere Kazakistan Din İşleri Bakanlığı yetkililerinin, Sputnik Kazakistan'a vermiş olduğu demeçte, kadınların kamu alanlarında başörtüsü ve çarşaf giyilmesinin yasaklanmasını, ateist haklarının korunması ve reşit olmayanların dini faaliyetlere yönlendirilmesinin önlenmesi ile ilgili konuları içeren yasa taslağı üzerinde çalışmanın sürdüğü belirtilmekteydi. Konuyla alakalı açıklama yapan dönemin Din İşleri Bakanı Nurlan Ermekbayev, yasanın ülke geleceğinin güvenliğı açısından gerekliliğı vurgulanmıştır. Ermekbayev'e göre, gerçekleştirilmesi planlanan yasa 'vatandaşların radikal dini hareketlerden uzak durmasına yardımcı olacağı'³⁰⁴ nitelikte olduğunu vurgulamıştır.

Kazakistan'da hükümete karşı gelişen eleştirilere ve protestolara neden olan konular son zamanlarda yalnızca dini uygulamalardan kaynaklı olmamaktadır. Ülke hükümetinin gerçekleştireceğı politikalarda olası protestalara karşı çeşitli mecraların kısıtlandığı öne sürülmektedir. Örnek olarak erişim engeli haberleri gösterilebilmektedir. Azadlık radyosunun geçmiş olduğu bilgiye göre, Almatı şehri sakinlerinin, internetteki bazı özel sayfaları üzerinden gerçekleşen olayı eleştirdi. Sosyal ağların kapatılma sebebinin kesin olarak bilinmemesi ile birlikte, gerçekleşmesi planlanan toprak reformuna vatandaşların planlanarak kitlesel protesto gösterilerinin oluşmaması için yapıldığı belirtildi. Ancak bahsi geçen haberde Almatı şehrinde olduğu ve 12.00 - 01.00 arası Instagram ve Rus 'Moy Mir' ağı dahil hiçbir sosyal ağı ulaşamadığı ve 01.00 - 02.00 arasında ise internetin kendisinin bile çalışmadığı belirtildi. Sosyal ağlar haricinde özel internet sayfalarına ulaşımında sorun yaşanmadığı kabul gördü.³⁰⁵

Bu tür eylemlerin ciddi sorun olarak belirlenmemesi akabinde gerçekleşen dini ritüelleri düzenlemeleri ele alan yasaların ülke müslümanlarının ve uluslararası örgütlerinin zaman zaman tepkilerini çekmektedir.

---

³⁰⁴ Sputnik News, a.g.h.

³⁰⁵ TIMETURK, "Kazakistan'da sosyal ağlar erişime kapatıldı" <https://www.timeturk.com/kazakistan-da-sosyal-aglar-erisime-kapatildi/haber-154516> SGT: 30.12.2017.

Resmi nikahtan önce dini nikahın yasak olduğu Kazakistan'da³⁰⁶ yasaların korunması ve güvence altına alınması son derece önemli ve taviz yolu kapalı hususlardan birini oluşturmaktadır. Kazakistan hükümet toplantısında bilgilendirme yapan dönemin Kültür ve Spor Bakanı Arıstanbek Muhamedioğlu, Kazakistan'da radikal gruplar olarak belirttiği hareketlerin ve fikirlerin yayılmasını engellemek amacıyla dini faaliyetlerin aktif ve daha sıkı denetleneceğini belirtti. Bakanın söylemine göre, Kazakistan'da gerçekleşen Aktöbe saldırılarından sonra 10 Haziranda Güvenlik Konseyi toplantısı gerçekleşmiş ve toplantıda Nazarbayev'in vermiş olduğu talimatlar ile konuyla alakalı yasa teklifleri hazırlanmıştır. Bahsi geçen saldırının Selefi hareketi taraftarları oldukları ilan edilmişti. Yasa teklifinin temelini yasadışı dini çalışmalar oluşturmaktadır.³⁰⁷ İddianın temelini Almatı şehrinde gerçekleşen silahlı saldırının faali yaralı olarak ele geçirildikten sonra saldırgan daha önce hapishanede Selefiler ile tanıştığı tespit edilmiş olmasıdır. Terör tehdidi ardından Almatı şehrinde en üst düzey olan 'kırmızı alarma' geçilmiş ve anti-terörizm operasyonları gerçekleştirilmiştir.³⁰⁸

Kazakistan'da radikalizme yönelik yaptırımların devam edileceğini öngören birçok tedbirler gözlemlenmektedir. Muhamedioğlu, dini içerikli kitap yayınlarının ithalatı, dağıtım ve basımı üzerindeki denetimin sıklaştırılması planlandığını belirtti. Konuyla alakalı söyleminde "Dini konuda ülkede dağıtılan kitaplar ve benzeri yayınların zorunlu olarak dini uzmanlar kontrolünden geçmesini teklif ediyoruz" söyleminde bulundu.³⁰⁹

Radikalizm ile mücadele ekseninde dönemin devlet başkanı Nazarbayev'in vermiş olduğu talimatlar, Kazakistan hükümet kararlarının temel dayanağı olarak görülmektedir. Ülkenin, 2030 ve 2050 yılı stratejilerinde yeni milli devlet inşasında kadedilecek yolu belirleyen Nazarbayev, gerçekleşen fundamentalist eylem ve çalışmalar akabinde vakit geçirmeden önlemler alınmasını sağlayan yasaların çıkartılması taraftarı olduğu gözlemlenmektedir.

---

³⁰⁶ Diriliş Postası, "Kazakistan'da resmi nikâhtan önce dini nikâha ceza" <http://dirilispostasi.com/n-42443-kazakistanda-resmi-nikhtan-once-dini-nikha-ceza.html> SGT:30.12.2017.

³⁰⁷ Dünya Bülteni, "Kazakistan'da dini faaliyetlere denetim arttırılacak" <http://www.dunyabulteni.net/haberler/371192/kazakistanda-dini-faaliyetlere-denetim-arttirilacak> SGT:30.12.2017.

³⁰⁸ Dünya Bülteni, a.g.h.

³⁰⁹ Milli Gazete, "Kazakistan'da dini faaliyetlerdaha sıkı denetlenecek" <http://www.milligazete.com.tr/haber/889336/kazakistanda-dini-faaliyetler-daha-siki-denetlenecek> SGT:30.12.2017.

Nazarbayev'in talimatları ölçütünde Kazakistan'da, son dönemlerde gerçekleşen saldırılardan sonra konu ile alakalı geniş önlemlerin arttırılmasını içeren düzenlemeler yasalaşmıştır. 2016 yılının son günlerine doğru Kazakistan Cumhurbaşkanlığı Basın Bürosu, konuyla alakalı açıklamalarda bulunmuştur. Büro, daha önce ülkede terörizm ve radikalizm ile mücadelede Nazarbayev öncülüğünde gerçekleşen konu ile alakalı tedbirlerin alınması ve arttırılması yönünde düzenlemeleri içeren yasayı onaylamıştır. Terörizm ve radikalizmle mücadele yasasında gerçekleşen düzenlemelerin temelinde, terörizme finansman olan uyuşturucu trafiği ve silah satışında özellikle göç yollarında olmak üzere sıkı tedbirleri içermektedir.³¹⁰

Nazarbayev, yasalaşan düzenlemeler öncesinde ve talimat vermiş olduğu konuyla alakalı ülke geleceği açısından amacını belirlemiştir. Ülkenin, ulusal güvenliğinin sağlanması açısından aşırılık, terör ve silah satışına karşı mücadele edilmektedir. Bu konuları destekler nitelikteki önleyici faktörler, göç faaliyetlerinin ve dini derneklerin denetim altına alınmasıyla alakalı yasa tasarısını oluşturmasıdır. Aynı zamanda uluslararası terör örgütlerine katılan Kazakistan vatandaşları için ceza önlemlerinin kuvvetlendirilmesi ve denetlenmesini belirten Nazarbayev, terör tehdidi için gerçekleşen özel operasyonların yürütme olasılığını basitleştirmek gerektiğini savunmaktadır.³¹¹

Günümüzde Kazakistan'da gerçekleşen terör faaliyetleri, ülke adına son yılların en önemli konularından birini meydana getirmiştir. Öncelikli olarak şunu belirtmemiz gerekmektedir ki; Kazakistan'ın bulunduğu bölge, radikal örgütlerin aktif olarak var olduğu bölgelerden birini oluşturmaktadır. Bunun akabinde yakın tarihindeki önemli gelişmelerin sağlamış olduğu ciddi değişimler ve bölgede egemenlik boşluğunun meydana gelmesi ile radikal örgütlerin bölgeyi potansiyel genişleme alanları haline getirmektedir.

Kazakistan'da gerçekleşmesi muhtemel tehditler ve 2016 yılında yaşanan aşırılıkçı eylemlerin sonunda, Kazakistan'da devlet başkanı ve halk adına gerekli önlemlerin alınması son derece önemlidir.

---

³¹⁰ TIMETURK “Kazakistan'da yeni terörle mücadele yasası onaylandı” <https://www.timeturk.com/kazakistan-da-yeni-terorle-mucadele-yasasi-onaylandi/haber-419677> SGT:30.12.2017.

³¹¹ Haberler.com, “Kazakistan'ın teröre karşı güvenlik önlemleri” <https://www.haberler.com/kazakistan-in-terore-karsi-guvenlik-onlemleri-8521984-haberi/> SGT:30.12.2017.

Radikalizm tehdidinde dikkat çekilmesinin ardından gelen uyarılar, Kazakistan Devleti adına yeni bakanlıkların oluşturulması ile somutlaştırılmıştır. Ülke ihtiyaçlarının giderilmesi adına kurulan yeni bakanlıklardan biri; 2016 yılında kurulan Diyanet İşleri ve Sivil Toplum Bakanlığı³¹² birimi olmuştur. Kazakistan’da fundamentalist eylemlerin çekirdekten geliştikten sonra önlemine almak yerine çekirdeğin oluşumunu engelleyen bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Fundamentalist hareketlerin, Kazakistan’a bir diğer etkisi ise ilgili bakanlık ve kabinelerin yeniden şekil alması olarak gösterilebilmektedir.

Nazarbayev, 2050 Kazakistan Stratejisinde belirtmiş olduğu üzere Kazakistan’ı 2030 yılına kadar yeni devlet inşasının süreceğini belirtmişti. Bu söylem, çalışma kapsamında önceki bölümlerde de detaylı şekilde vurgulanmıştır. Bu söylemin önemini, ülkeye karşı gerçekleşen tehditlere uygulanan yaptırımlar ile gözlemlenmiş olmaktadır. 2030’a kadar süren süreçte ülkeye ilk adım uygulamalarının özellikle lider talimatı ile gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Radikal eylemlerin gelişmesini ülke içinde durdurmak için liderin başvurduğu en önemli husus ise halkın bilinçlendirilmesi adına girişilen eylemlerdir. Bu eylemlerin en etkileyici unsuru ise devlet başkanının halkı bilinçlendirme açısından alınan kararların bağımsızlık ve milli devlet gelenekleri ile oluşturulduğunu benimsetmesi olmaktadır. Kazakistan halkı için en önemli unsurlarının, bağımsızlıklarını korumak ve milli devlet geleneğini sürdürmek olduğunu devlet başkanı ve yetkilileri tarafından vurgulanmaktadır. Yapılan kutlamalarda, gerçekleştirilen açılışlarda, hükümetin verdiği karar ve yaptırımlarda açıklanan devlet stratejilerinde, kısaca halkı ilgilendiren tüm durumlarda bizzat devlet başkanı tarafından vurgu yapılan iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlar; Bağımsızlık ilkesi ve milli devlet geleneğinin devamlılığının korunmasıdır.

Nazarbayev’in dış politika analizlerinde dahi ekonominin korunması, sanayi ve endüstrinin gelişmesi, ülke bağımsızlığına ve milli devlet inşasına bağlanılmıştır. Ülke bütünlünün korunması son derece önem arz eden konu olması nedeniyle bu konuda ülkenin birleştirici unsurunun sağlanılmasına özen gösterileceği vurgulanmaktadır.

---

³¹² 312 Kazakistan KZ, ‘‘Kazakistan’da 2016’ya damga vuran 7 olay’’ <http://www.kazakistan.kz/kazakistanda-2016ya-damga-vuran-7-olay/> SGT:30.12.2017.

Nazarbayev, ülkenin birleştirici yönünü tüm etnik çeşitliliklere ve farklı dinsel inanışlara hoşgörü çerçevesince eşit davranma stratejisi olarak gösterebilmektedir. Nazarbayev için Kazakistan'ın birleştirici yönünün, bağımsızlık ve milli egemenliğin temel göstergeleri oluşturmaktadır. Etnik yapıya gösterilen eşitlik, Kazak halkının milli duruşunu engellememesi açısından önemli adımlar atılmakta olduğu bilinen bir gerçektir.

Nazarbayev milli duruşun, Kazakistan'ın milli değerlerine yapılan yatırımlar ile somutlaştırmaya çalıştığı görülmektedir. Hemen hemen her fırsatta Kazakistan'ın ulusal kimliğine atıfta bulunmaktadır. Kazakistan'da 'Gençlik Yılı' ilan edildiği toplantıda Nazarbayev, Kazak gençlerine hitap ederek;

*“Biz pat diye gökten düşmedik. Bizim büyük bir tarihimiz var. 2 bin 500 yıl önce, bizim tarihimiz Sakaları bir yana bırakın, Hunlarla başlar. Onlardan sonraki atalarımız Kadim Türkler. Biz onların torunlarıyız. Kadim Türkler Altay ile Karadeniz arasındaki topraklara sahip olan halktı. Atilla bizim, Kıpçak. Batı'ya giden. Biz o bahadır atanın torunlarıyız hepimiz.”*³¹³ söylemlerine yer verdi.

Nazarbayev'in kaleme almış olduğu “Ulu Bozkırın Yedi Kenarı” adlı makalesinde, Türk topluluklarının ata topraklarının Kazakistan'da olduğunu belirterek tüm Türk halklarına çağrıda bulundu. Bu çağrı; ‘Başlangıçtan Günümüze Türk Medeniyeti’ projesi olup, 2019 yılında Astana'da Türk eserlerinin sergilendiği Türk Halkları günleri ve Dünya Türkoloji Kongresi³¹⁴ gibi çeşitli projelerin gerçekleştirilmesi üzerine çalışmaları içermektedir.

Nazarbayev, ülkenin milli devlet inşasında özellikle vurgu yaptığı Kazakistan tarihi, ülkenin tehditlere karşı milli bilincin uyandırılması ile bertaraf edileceğine olan inanç kapsamında oldukça önemli konuyu temsil etmektedir. Çok uluslu yapıya sahip Kazakistan'ın amacı, eşitliğin ve ülke istikrarının bozulmadan milli bilince olan yönelimin artması ve bu kapsamda gerçekleştirilmesi hedeflenen siyasi stratejilerin ülke istikrar ile paralel seviyede başarıya ulaşmasını temsil etmektedir.

---

³¹³ Step Haber, “Türk Dünyasının Bilge Lideri Nazarbayev'den gençlere tarihi öğütler: BİZ KADİM TÜRKLERİN TORUNLARIYIZ!” <http://stephaber.com/gundem/turk-dunyasinin-bilge-lideri-nazarbayevden-genclere-tarihi-ogutler-biz-kadim-turklerin-torunlariyiz/> SGT:02.20.2019.

³¹⁴ Step Haber, “Nazarbayev'den Türkoloji vurgusu: Başlangıçtan Günümüze Türk Medeniyeti” <http://stephaber.com/gundem/nazarbayevden-turkoloji-vurgusu-baslangictan-gunumuze-turk-medeniyeti/> SGT:02.20.2019

lke birliğinin sağlanması, ülke bütünlüğüne tehdit oluşturacak unsurların bertaraf edilmesi, sadece lider ile gerçekleştirilecek bir durum değildir. Bunun bilincinde olan her devlet başkanı, halkın yönlendirilmesinde ve bilinçlenmesinde kilit rol oynamaktadır. Nazarbayev bu konuyla alakalı;

‘‘Kazak topraklarına kaderin cilvesiyle farklı etnik grup temsilcileri g ettiler. Biz Kazaklar onlara kucak atık. şuan biz çokuluslu bölünmez bir bütün bir ülkeyiz. Küreselleşme dönemi artık çokuluslu devletler dönemidir. Ülkemizin hiçbir vatandaşı tekileştirilmemelidir’’. ifadelerini kullanmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti, tüm sorunlarını çözüme kavuşturmayı hedeflediği ve gelişmiş bir ülke olacağını planladığı 2030 yılına, ciddi ve emin adımlarla ilerlediği görülmektedir.³¹⁵ Bu adımlar müreffeh ülke olunması adına atılan adımların somutlaştırılmış örnekleridir. Bu adımlar aynı zamanda ülkenin tehditlere karşı alacağı önlemlerinde nişanesi konumundadır.

Fundamentalist yapının, bağımsız bir ülkeye yaptırımları her ne kadar çoğu zaman devlet kademesinin önlem alacağı bir husus gibi görülse de devlet kademesinin bu önlemleri ne şekilde alacağı, halkının tutumuna göre şekillenmektedir. Bir ideolojinin bir hedefe ulaşması, ülkeyi yönetenler ile bağdaştırılmayacak kadar güçlü bir iddiayı oluşturmaktadır. Bir ideolojinin yaşaması ve gelişip hedefine ulaşması, o ideolojiyi sahiplenen ve bu uğurda sistemli fedakarlıklar gösteren kitleler ile gerçekleşir. Bu kitleleri doğru hedefe yönlendirecek ise yine halkın seçmiş olduğu devlet liderleri ve aktivistler ile sağlanacaktır.

Fundamentalizm tehdidi, Kazakistan’da örgütsel ve eylemsel düzeyde gelişmesi son derece sağlam ihtimalleri oluşturabilmektedir. Kazakistan’ın coğrafi konumu, günümüz yapıları ele alındığında, radikal grupların çoğunlukta olduğu bölgededir. 100’den fazla etnik ve dini unsurun barış içinde bir arada yaşaması adına gerçekleştirilen yasal dzenlemeler³¹⁶ de bu tehditlere alınan önleyici yaptırımları göstermektedir. Bölge kapsamında, en az radikal grupların eylemine tanık olan Kazakistan bunu başarırken, sadece Kazakistan hükümeti ve liderin tutumu gösterilmemelidir. Diğer önemli husus ise; Kazakistan halkının tutumudur.

³¹⁵ Nursultan Nazarbayev, a.g.e. SS.42.

³¹⁶ Abbas Karaağaçlı, ‘‘Kazakistan’ın Sosyoekonomik ve Siyasal Yapısı’’ BLGESAM, http://www.bilgesam.org/incele/185/-kazakistan%E2%80%99in-sosyoekonomik-ve-siyasal-yapisi/#.Woq8Aqhl_IU SGT: 03.01.2018.

4.6. KAZAKİSTAN HALKININ FUNDAMENTALİZME KARŞI TUTUMU

Kazakistan halkı, etnik unsurların çeşitlilik gösterdiği ve bu çeşitliliğin birbiri ile olan eşitlik seviyesinden kaynaklı, bir bütünü temsil etmektedir. Çalışma kapsamında, Kazak halkı ve diğer etnik unsurlar, Kazakistan halkı olarak vurgulanacaktır. Bunun temel sebebi Kazakistan hükümetinin bu konuda ki tutumu ile yakından ilgilidir.

Nursultan Nazarbayev, 2030 stratejisinden sonra Kazakistan'ın 2050 stratejisinde, Kazakistan'ın hedef ve amaçlarını belirlediğini önceki bölümlerde de bahsedilmiştir. Bu strateji ile Kazakistan yeni siyasi, sosyal, ekonomik ve strateji yönünü belirlemiştir. 21. yüzyılda 'Ebedi Ülke' olma yolunda belirlediği amaçlar doğrultusunda ilerleyen Kazakistan³¹⁷ bu stratejinin hedefe ulaşması açısından değer yargılarını Kazakistan halkı adına belirli sistem üzerine kurmuş ve bu değer yargılarını uygulanabilir politikalar ile temellendirmeye çalışmaktadır.

Kazak halkı kültür olarak, İslam gelenek ve göreneğini devam ettiren Müslüman bir halktır. Dini kimlik olarak bu durumu belirten ise dönemin devlet başkanı Nazarbayev'dir. Kazakistan, radikalizmi dışlamakta ve benimsememektedir. Ancak dini hayatı İslami gelenek içinde yaşatmaya gayret göstermektedir. Bunun temelinde Kazakistan'ın laik devlet³¹⁸ anlayışının bulunması gösterilebilir.

Kazakistan'da, İslam dinine ilginin yüksek olduğu söylenemez. Kazakistan halkının günlük hayatlarında, dini rolün üstün olmadığı ve sınırlı olduğu söylenebilir. Kazakistan'ın ulus olma değerleri İslam ile birleştirici unsurdan ziyade ortak paydalar ile ulus olma bilinci ekseninde gelişmektedir.³¹⁹ Bölgesel yapının durumu incelendiğinde Kazakistan'ın dini yönden yaşamın yükselişi, ülkede ki Rus azınlığın ve dindar Özbek halkın karşı karşıya gelme ihtimalini meydana getirebilmektedir. Ülkenin ulusal bir devlet olarak inşası Kazak kültürüne, gelenek ve göreneği ile eşgümlü olarak tarihine odaklı birleştirici unsurlar ile sağlanılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle, hükümet ve halk tarafından dini ritüeller, aşırılıkçı olmaması göze çarpmaktadır. Ancak bu durum, genel olarak belirtilen bir istatistiği ölçülebilir kılmaktadır. Bu istatistik, ülke halkı tarafından oldukça dindar kesimin, ülke yasa ve kanunlarına ters düşmeyecek şekilde dini ritüelleri gerçekleştirilmesi sonucudur.

³¹⁷ Nursultan Nazarbayev, a.g.e. SS.49.

³¹⁸ İrfan Kaya Ülger, a.g.m. SS. 448.

³¹⁹ İrfan Kaya Ülger, a.g.m. SS. 448.

Ülkede halkının dini ritüellerini yaşamasında radikal boyuta ulaşmaması adına önemli tedbirler alınmasına rağmen, Kazakistan halkından DAESH gibi radikal terör örgütlerine katılımın olduğu bilinmektedir. Kazakistan halkının dine ve radikalizme tutumun değişik boyutlarda olmasının sebepleri çeşitlilik göstermektedir. Ancak Kazakistan halkının fundamentalizme bakış açısındaki yönelimin farklılık göstermesinin nedeni, Kazakistan'ın yakın tarihinde gözlemlenebilir boyuttadır.

Bilindiği üzere Orta Asya ülkeleri, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra İslam dinini yaşanırılık seviyesinde artış gözlemlenmiştir. Bu durumu gören Müslüman ülkeler başta bu ülkelere dini eğitim vermek için girişimde bulunmuş, akabinde Basra Körfezi ülkelerinin yardımı, ticari anlaşmalara yön vermiştir. Bu çerçevede bölgeye, dini eğitim veren uzmanlar ile bölgede diğer Müslüman ülkelerin yönelimleri artmıştır.

Kazakistan'da gerçekleştirilen faaliyetler dini anlamda verimlilik gösterirken, sonradan bazı dini faaliyet gösterenlerin etkin çalışmaları yayıldıkları ülkenin siyaset, ekonomi, ve toplum güvenliği gibi konulara zarar verdiği gözlemlenmiştir. Kazakistan'daki farklı dini yönelimin sebeplerinden biri, farklı Müslüman ülkelere gelen dini eğitimcilerin ve mensup oldukları mezheplerin farklılık göstermesidir.

Kazakistan'daki halkların, dini inanç kapsamında eksikliği Sovyet Rusya'ya katılmaları ile etkili olmuştur. Ancak bölgede ki diğer ülkeler gibi Kazakistan'ın da dindar kesimi belli bir bölge de yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu bölgeyi ise; Güney Kazakistan bölgesi oluşturmaktadır.

Kazakistan'ın güney kesimindeki halklar diğer bölgelere göre, Sovyet döneminde dahi dini inançlarına tutkuları ile bilinmektedirler. Bölgenin bu yöndeki özelliğini oluşturan unsurlar ise, bölgede Türk İslam düşünürü Hoca Ahmet Yesevi'nin Kazakistan Türkistan şehrinde doğup, o bölgede Türk İslam düşüncesini yayması ve öğretilerinin devam ettirilmesi aynı zamanda türbesinin de Türkistan şehrinde bulunması büyük öneme sahip olmuştur.³²⁰ Türk-İslam bilginlerinin Orta Asya'ya katmış olduğu İslam kültür medeniyeti, bölge halkını da derinden etkilemiş ve zaman zaman fundamentalizm yönelimine karşı önemli derecede etkisi gözlemlenmiştir.

---

³²⁰ Ahmet Yesevi Üniversitesi, “ Ahmet Yesevi” <https://www.ayu.edu.tr/ahmetyesevi> SGT:03.10.2018.

Fundamentalizm tehdidinde oldukça açık olan Orta Asya bölgesi, Kazakistan açısından diğer ülkelere göre daha farklı tepkimeler oluşturmaktadır. Bu durum, diğer Orta Asya devletlerine nazaran gelişmişlik seviyesindeki ölçüsüne, sahip olduğu yeraltı zenginliklerinin varlığına aynı zamanda Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve Pakistan gibi devletler ile sürdürdüğü diplomatik ilişkilerle açıklanabilmektedir. Bu etkenler, fundamentalizm tehdidinin Kazakistan’da kontrol altına alınmasına neden olmaktadır. Bu nedenler sonucunda gelişmiş ülkelerin Kazakistan’a olan bakış açısının değişmesi de bu durumu görünür kılmaktadır.

Fundamentalist örgütlerin özellikle 2011 yılı sonrası Kazakistan’da gerçekleştirdikleri eylemler, Kazakistan hükümetinin radikal örgütlenmeye karşı önlem alınmaması halinde fundamentalizm tehlikesi, Kazakistan halkı için ciddi tehdit oluşturacaktır. Bu tür örgütlerin Kazakistan halkı içinde etkin kontrol mekanizması geliştirememesi, Kazakistan üzerinde gerçekleşmesi düşünülen fundamentalist örgütlenmeleri ve yayılmaları önemli ölçüde engelleyecek unsuru oluşturmaktadır.

Kazakistan sınırları içerisinde, ciddi anlamda örgütsel düzeyde fundamentalist yapılanmanın geliştiğini söylemek şuan için pek mümkün görülmemektedir. Ancak ilerleyen yıllarda fundamentalizmin ülkenin temel göstergelerine ciddi yaptırımlarının oluşturmayacağı garantisini verilmemektedir.

Kazakistan’a özellikle Suudi Arabistan başta olmak üzere birçok İslam ülkesi, dini ve ekonomik yönde etkilemek için çalışma sürdürdüğü görülmektedir. Ancak nüfusun çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte, Kazakistan’da toplum hayatında İslam dininin özel konumunun bulunması, bölge ülkelerindeki gibi fundamentalizmin siyasi anlamda güçlenmesine neden olmadı. Kazakistan halkı üzerinde Sovyetler döneminde baş gösteren Vehhabilik hareketi de Kazakistan’da fazla etkinlik kuramadı. Kazakistan’ın İslam dini anlayışı olan Hanefilik mezhep öğretileri, duruma engel olmuş, Vehhabiliğin halk tarafından benimsenmemesi kendiliğinden gelişmiştir.³²¹ Bu durum, özellikle fundamentalizm tehlikesi ile mücadele eden bölge ülkeleri kıyasında Kazakistan’ın farklı bir konum elde etmesine neden olmuştur.

---

³²¹ Sultanmurad Abzhalov, “Orta Asya Güney Kafkasya siyasi gelişmeler: 1991-2010 ‘Kazakistan ve Orta Asya’daki Siyasal İslam ve Toplumun Maneviyatındaki Etkisi’” (Ed.). Necati İyikan, Hiperlink Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2011. SS.910.

Fundamentalist örgütlenmelerin, bağımsız Kazakistan'da göstermiş veya göstermesi muhtemel faaliyetlerinde, ülke politikalarına etkisini yönlendiren hususlardan biri; Kazakistan halkının bizzat kendisidir. Kazakistan halkının, fundamentalist yapılanmalara ve öğretilerine vermiş oldukları tepkimeler, Kazakistan Cumhuriyeti'nin fundamentalizm ile mücadelede temel adımlarını oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze Kazakistan halkında yer alan dini öğretiler, mezhepsel inanışlar ve kültürel yapı Kazakistan halkının radikalizm tehdidini sosyal gerçekler kapsamınca benimsemediği görülmektedir.

Asya'da son on yılda dini radikaller aracılığı ile 47 eylem saldırısının olduğu varsayılmaktadır. Gerçekleşen saldırılarda 377 kişinin öldüğü 865 kişinin ise yaralandığı kaydedilmiştir. Bu saldırıların 34'ü profesyonel terörist saldırı olarak planlanlanmış ve bölgedeki radikal örgütler tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Orta Asya bölgesi yüzyıllardır, İslam değerlerini ve Türk kültürü bir araya getiren önemli buluşların, felsefenin, bilimin ve tasavvufun önemli eserlerinin ortaya çıktığı yer olmuştur. İslam'ın özneliğe açık, bilim ve realizme izin veren yapısı olan Hanefi-Matüridiliğin doğduğu topraklardır. Bu topraklar günümüzde çoğalan radikalizm ile küresel tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır.³²²

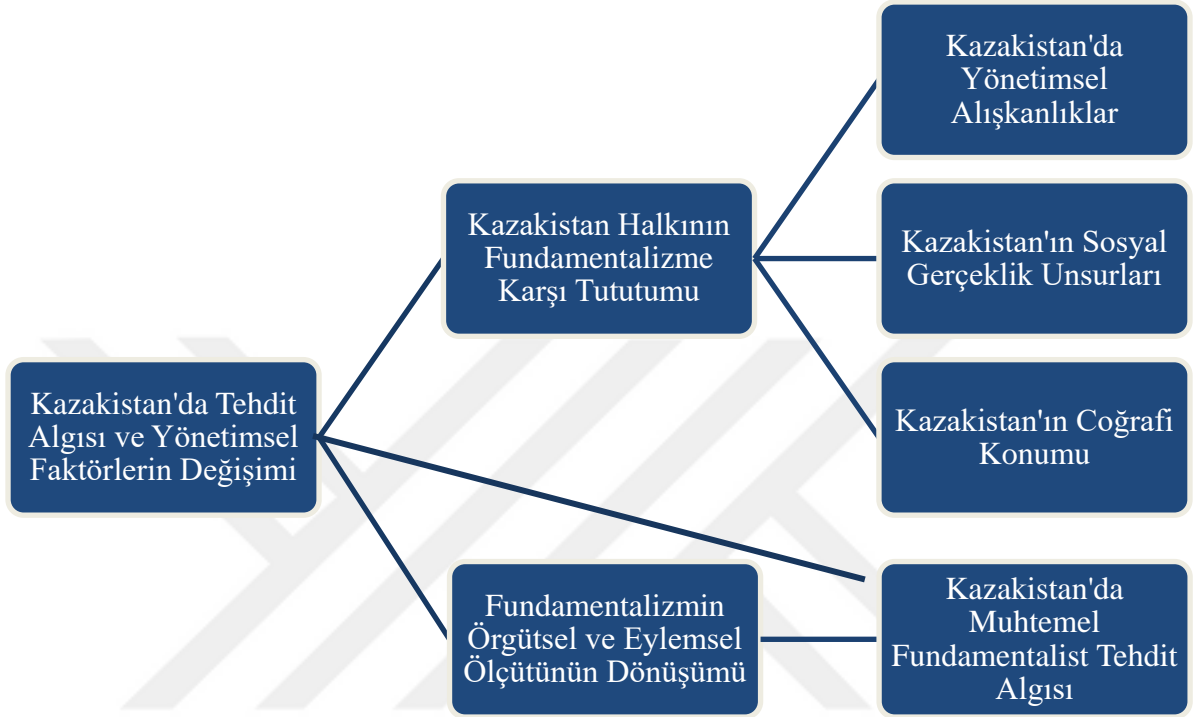
Dönemin Kazakistan Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Muhammed Hüseyin Alsabekov, dini yönelimler açısından Kazakistan için Türkiye'nin iyi ve önemli bir örnek olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Alsabekov, Kazakistan nüfusunun yüzde 70'inin Müslüman olduğunu ve radikalizme ve islamofobiye karşı gerekli tedbirlerin alındığını vurguladı.³²³

Günümüz konjoktöründe, ülke idaresini ele alan hiçbir hükümet, lider ve halk tarafından desteklenmeyen bir ideoloji, sürerlilik ilkesiyle ülkesine getirememektedir. Önemli olan, kitlelerin neye inandıkları ve bu inançlar doğrultusunda gerçekleştirecekleri eylemlerin kapasitesidir. Kazakistan halkı içinde dini radikalizmin benimsenmemesi, ülkede fundamentalizm tehdidinin barınmasını ve gelişmesini engellemektedir. Ancak bölgenin radikal örgütlenme ağının güçlü olması, bu tehdidin Kazakistan'ın ulusal özelliklerini de çoğu zaman kontrol altına almasına neden olabileceği gerçeği mevcudiyetini korumaktadır.

---

³²² Hilmi Demir, Hüseyin Raşit Yılmaz, "Orta Asya'dan Ortadoğu'ya gidenler dönünce" Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/orta-asyadan-ortadoguya-gidenler-donunce> SGT:03.01.2018.

³²³ Haberler.com, "Bardakoğlu: İslamofobi ve Radikalizm Aynı Kaynaktan Besleniyor" <https://www.haberler.com/bardakoglu-islamofobi-ve-radikalizm-ayni-3555128-haberi/> SGT:04.02.2018

Şekil 4. 1 Fundamentalizmin, Genel Geçer Faktörleriyle Kazakistan'a Yönetimsel Etkisi

Kazakistan'ın karşı karşıya gelmiş olduğu fundamentalizm tehdidinin, Kazakistan'a etkisinde ulusal faktörlerin yanında, genellikle Kazakistan'ın politik eylemlerinin dışında gerçekleşen etkenlerin olduğu gözlemlenmektedir. Kazakistan'ın göreceli olarak karşı karşıya kalmış olduğu fundamentalizm tehdit algısı, fundamentalizmin örgütsel şemasının eylemler sürecini etkileyerek önemli yönelimleri de beraberinde getirmektedir. Bu süreçte Kazakistan'ın fundamentalizm tehlikesine karşı politik hamlelerinde değişiklik gerçekleşecektir. Aynı şekilde Kazakistan'da muhtemel fundamentalist tehdit algısı, fundamentalizmin örgütsel ve eylemsel ölçüte geçiş yapmadan dahi Kazakistan'da tehdit algısı ve yönetimsel faktörlerin değişimini etkileyebilmektedir. Kazakistan'da varolan ve değiştirmesi yönetimsel alışkanlıklar faktörü dışında mümkün olmayan Kazakistan'ın coğrafi konumu ve sosyal gerçeklik unsurları, Kazakistan halkının fundamentalizme tutumunu yönlendirmektedir. Kazakistan halkının tutumu ise yine Kazakistan'ın fundamentalizme karşı yönetsel faktörleri etkilemektedir.

Kazakistan’da fundamentalizm tehdidine karşı alınan yönetimsel eylemler, Kazakistan hükümeti ve Kazakistan devlet başkanı tarafından alınan önleyici müdahaleler ile gerçekleşmektedir. Halkın yönlendirilmesinde oldukça etkili olduğu bilinen hükümet kanadı ve devlet başkanı, alınan kararlarda özellikle devlet başkanının bizzat yürüttüğü talimatlar ve planlanan stratejiler üzerine gerçekleştirilmektedir.

Kazakistan hükümeti ve devlet başkanı Orta Asya Bölgesi, Rusya ve Çin ilişkilerinin yanı sıra Türk Dünyası ile yakından etkileşim göstererek, ülkesindeki fundamentalizm tehdidinde uluslararası alanda aktif işbirliği içerisinde olmayı tercih ettiği gözlemlenmektedir. Özellikle Suriye’de göstermiş olduğu aktif siyasetin amaç ve sonucu, Kazakistan’ın fundamentalizme ulusal yönden neyi ifade ettiğini gözler önüne sermektedir. Bu nedenle Kazakistan’da göreceli olarak varlığı bilinen fundamentalizme karşı, Kazakistan’ın etnik çeşitliliği ile birliğin sağlanması açısından son derece önemlidir. Kazak halkıyla birlikte büyüyen ve gelişen Kazakistan Cumhuriyeti, yetkililerinin almış olduğu politik kararlar ile bu durumu gözlemlenebilir kılmaktadır.

Kazakistan’da özellikle Nursultan Nazarbayev’in politik tutumu Kazakistan halkını ve hükümetini, devlet başkanlığı süresince belli bir otorite ile temellendirmiş ve zaten var olan geleneksel yönetim alışkanlıkları ile gelecek planlarını ve stratejilerinin gerçekleştirilmesi açısından çeşitli önlemler alınmıştır.

Özellikle fundamentalizm tehdidine karşı Kazakistan halkında yönlendirici etkisi kuvvetli olduğu gözlemlenen Nazarbayev, ülkedeki ekonomik darboğaz sürecini gerekçe göstererek 21.02.2019 tarihinde hükümeti fesetmiştir.³²⁴ Nazarbayev’in devlet başkanlığı görevinden istifa etmesi, ilk adımda Kazakistan’da çeşitli sosyal ve siyasi değişiklikleri de beraberinde getirme ihtiyacını meydana getirecektir. Devlet başkanlığı görevinden istifası ile gerçekleşecek sosyal ve siyasi hamlelerin Kazakistan’ın ve Kazakistan halkının fundamentalizme karşı tutumunu değiştirmeyecektir. Çünkü Nazarbayev zamanında alınan önleyici müdahaleler ve tamamlanan kanuni işlemler Kazakistan’da sürerliliği devam etmektedir.

---

³²⁴ Hürriyet, “Kazakistan’da Hükümet Fesedildi”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kazakistanda-hukümet-feshedildi-41125432> SGT:20.03.2019.

Kazakistan halkını etkileyen önemli yönetsel değişiklikler olarak Nazarbayev'in istifası öncesinde gerçekleştirmiş olduğu anayasal değişiklikler gösterilebilir. Bu değişiklikler ise; devlet programını onaylama yetkisinin başkandan hükümete verilmesi, başkanın kararname yetkisinin sınırlanması, bakanlar kurulunun sadece başkana değil, parlamentoya karşı da sorumlu olması gibi birçok anayasal değişikliğin, Kazakistan halkı için önemli değişim sürecinin yaşanması³²⁵ ve bu sürece uyum sağlanması açısından kesin hatları belirlenerek isifasını vermiş olduğu gözlemlenmektedir.

Fundamentalizm gibi çeşitli tehditlerin Kazakistan üzerindeki etkisini, Kazak halkına karşı yönetsel faaliyet açısından en büyük etken devletin kurucu başkanı Nazarbayev görülmektedir. Nazarbayev'in geleceğe yönelik stratejik planlamaları yine Kazakistan hükümeti tarafından gerçekleştirilmesi beklenen ilkeler içerisindedir.

Kazakistan, bağımsızlık öncesi ve sonrasında gerçekleştirmiş olduğu büyüme sürecinde, varolan tehditlerin yanında muhtemel tehditler ile de başa çıkması gerekmektedir. Nazarbayev, ülke yönetimini devraldığı ve 19.03.2019 tarihli istifasına kadar geçen süre içerisinde Orta Asya'da Kazakistan adına hatırı sayılır büyüme gerçekleştirdiği görülmektedir. Bağımsızlığı kazanan Kazakistan'da 1991 yılında Kazak nüfusunun ülke nüfusu içerisindeki oranı yüzde 45'iken bu oran günümüzde yüzde 70 düzeyine gelmiştir. Aynı zamanda petrol, doğal gaz, uranyum gibi değerli zengin yer altı kaynaklarına sahiptir. Kazakistan'da 2005-2018 yıllarında yüzde 47'si Avrupa ülkelerine, yüzde 13'ü de ABD'ye ait olarak 282 milyar dolarlık dış yatırım ülkeye giriş yapmış ve sonrasında gelişen süreçle birlikte 'iş yapma kolaylığı endeksi' ülkeler arası sıralamasında, 190 ülke içerisinde 28. sıraya yükselmiştir. Bunların yanında uluslararası arenanın etkileyicilerinden olan Rusya ve Çin ile sınır komşusu oluşu³²⁶ Kazakistan'ın gelişmekte olan ülke profilini destekler nitelikte faktörler sunarken aynı zamanda muhtemel tehditlerin Kazakistan'a olan yönelimi de artırmaktadır. Bu nedenin de etkisiyle ülke yönetiminde değişime ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir. Bu değişim Nazarbayev'in istifası öncesinde yine Nazarbayev'in talimatları doğrultusunda Kazakistan hükümetinin fesedilmesi olmuştur.

---

³²⁵ Kürşad Zorlu, "Devlet Başkanı Nazarbayev hangi yetkilerini devrediyor?", Gazete 2023, <http://www.gazete2023.com/devlet-baskani-nazarbayev-hangi-yetkilerini-devrediyor-makale,744.html> SGT: 21.03.2019.

³²⁶ Kürşad Zorlu, "Nazarbayev görevi neden bıraktı?" Milliyet, <http://www.milliyet.com.tr/nazarbayev-gorevi-neden-birakti--gundem-2847364/> SGT:25.03.2019.

Nazarbayev, istifası sonrasında bilinenin aksine siyaseti bırakmayarak; Halklar Asamblesi Başkanlıklarını, Kazakistan Güvenlik Konseyi ve iktidarda bulunan Nur Otan partisi genel başkanlığını yürütmeye devam etmektedir. Kazakistan'ın bağımsızlığından sonra gelişmekte olan ülkeler arasında bölge kapsamında da önemli ivme kazanmasının yanında ülkedeki bölgeler arası yatırım farklılıkları ve gelir dağılımındaki farklılıklar ülke içinde bazı problemlerin sesini yükseltmeye neden olmuştur. Nazarbayev'in istifası sonrasında, parlamentonun başkent ismini 'Nursultan' olarak değiştirilerek³²⁷ Kazakistan için Nazarbayev'in önemi vurgulanmış olarak görülebilmektedir.

Hükümetin fesedilmesi ve Nazarbayev'in istifası sonrasında Kazakistan'da Kassım Jomart Tokayev, devlet başkanlığı görevini üstlenirken, Senato başkanlığına ise Nazarbayev'in büyük kızı Dariga Nazarbayeva getirildi.³²⁸ Nursultan Nazarbayev ile uyumlu çalışmaları ile bilinen bu iki isim Kazakistan halkını varolan ve muhtemel tehditlere karşı yönetsel gücünün devam edeceği düşünülmektedir.

Nursultan Nazarbayev'in istifası fundamentalizm ile mücadelede ve Kazakistan halkı için fundamentalizme karşı devam eden algıda bir değişiklik olmayacağı öngörüsünü sunmaktadır. Kazakistan halkının dini yönelimlerinin özellikle belirli bölgelerde sürdürülen geleneksel İslam anlayışından kopuk olmayışı hususu, ülkede halk tabanında fundamentalizm tehlikesi ile mücadelede önemli dayanağı oluşturmaktadır. Kazakistan halkının özellikle ateistik yaşam sürdürmüş olan SSCB'den kalma çeşitli sosyal alışkanlıkların devam etmesi dini konularda ülke halkının aşırılıkçı tutumlarının gözlemlenmediği bilinmektedir. Ancak bağımsızlık sonrası İslam'a yönelimin artmasıyla sahih kaynak eksikliğinin mevcudiyeti ülkede İslam'ın yanlış yönlendirilmesinde etkili olmuştur. Aynı zamanda yeni devlet inşasının getirileri ve mevcut sosyal hayata karşı oluşan memnuniyetsizlik de ülkede radikal İslam'ı tetikleyen nedenleri oluşturmaktadır. Bu nedenlerin tümü radikalizm ile mücadele esasında Kazakistan hükümetinin yaptırımlarını şekillendirmektedir. Bu yaptırımlar Kazakistan halkının tutumları ve yönelimleri ile doğrudan karşılıklı etkileşimi ortaya çıkarmıştır.

---

³²⁷ Kürşad Zorlu, a.g.h.

³²⁸ BBC TÜRKÇE, "Kazakistan'da Tokayev Devlet Başkanı, istifasını açıklayan eski Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in kızı Nazarbayeva Senato Başkanı oldu" <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47637930> SGT:21.03.2019.

BÖLÜM V

5. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, amaç ve önemi, veri toplama araçları ve veri analizi hakkında bilgi verilmiştir.

5.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ, AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışma, tanımlayıcı nitelikte değerlendirme çalışması olup, çalışmada tarama modellerinden belgesel tarama metodu kullanılmıştır. Belgesel tarama metodu; varolan belge ve kayıtların incelenerek, belgelerin veri kaynağı olarak kullanmasını sağlayan metodu³²⁹ temsil etmektedir. Ancak Rummel ve Best gibi birçoğu bu yönteme doküman analizi³³⁰ olarak belirtmektedir. Çalışmada iki metod adının, kavramları ortak karşılama yanıda, Türkçe karşılığı temsil etmesinden kaynaklı, ‘belgesel tarama metodu’ adı kullanılmıştır. Metod, çalışma sınırlılıkları kapsamında teorik alt yapının oluşması açısından neden ve sonuçların geliştirilmesi için varolan; kayıtlı belge, doküman, yönergeler, stratejiler, hukuki önlemler, ulusal ve uluslararası antlaşma metinlerine ek gerçekleştirilen konferans ve söylemleri içermektedir.

Çalışma konusu gereği fundamentalizm olgusunun göreceli etkisi bulunduğu Kazakistan’da, bu etkinin ülke politikalarına yaptırımlarının incelenmesi; gerçekleşmiş olguların belgesel analizinin tanımlanması ile sağlanmıştır. Kazakistan’da hükümet, devlet başkanı ve halk nazarındaki analizlerin oluşması adına verilen argümanlar ve değişkenler, çalışma kapsamında kullanılan metodun tanımı sayesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde verilen varsayımlar, çalışmanın bulgular bölümünde verilen tespitleri, araştırma modelinde ele alınan ölçekler aracılığıyla tanımlanmıştır.

Çalışmanın temel amaç ve önemi; Kazakistan’daki göreceli fundamentalizm etkisine tarihi ve güncel konulara ek gerçekleştirilen tespitler ve kıstasların objektifliği korunarak bir arada değerlendirilmesi ile literatüre ve daha sonra yapılacak olan benzer çalışmalara mütevazi katkılar sunabilmesi düşünülerek tamamlanmış olmasıdır.

---

³²⁹ Mehmet Özenç, Emine Gül Özenç, a.g.m.

³³⁰ Mehmet Özenç, Emine Gül Özenç, a.g.m.

5.2. VERİ TOPLAMA ARACI

Çalışmada veri toplamayı esas teşkil eden araçlar; kitaplar, dokümanlar, raporlar, kayıtlar, planlar, yazışmalar, yönergeler, kurallar, yazılı basın, periyodik yazılı kaynaklar, dergi, anayasal düzenlemeler, kararnameler, ulusal ve uluslararası antlaşmalar, konferanslar ve yönetimsel stratejiler oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama araçları; çalışmanın giriş bölümünde verilen varsayımların, çalışma bulgularına ulaşılmasını sağlayacak kaynakları temsil etmektedir. Veri toplama çalışmasındaki araçlar, çalışmanın temel probleminin tanımlamasının yanında genel olarak çalışma sınırlılıklarına bağlı şekilde tamamlanmıştır. Çalışma dokümanlarının geçerlilik ve kabul görmüş verilerden oluşmasının dayanağını; kaynakça olarak tercih edilen araçların orjinallığı, onaylanmış ve doğruluğu teyit edilmiş verilerden oluşması sağlamaktadır. Aynı zamanda kullanılan kaynaklar belirli alt başlıklar halinde sürecin uygun yürütülmesi açısından gerekli göstergeleri ile tanımlayıcı şekilde kullanılmıştır.

5.3. VERİ ANALİZİ

Çalışmada veri analizi, kullanılan veri araçlarının tümünün çalışma sınırlılıklarına sadık kalınarak kavramsal ve kuramsal teorik alt yapının oluşturulması niteliğiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada veri analiz sürecini; verilerin elde edilebilirliği, inceleme verilerine uygunluk, veri toplanması, maliyet ve kaynaklara ilişkin etkenler, güvenilirlik, yorumlama, analiz³³¹ ve bulguların tespiti aşamalarını teşkil etmektedir. Veri tekniklerinin kapsamı nedeniyle veri analiz süreci, verilen argümanların çalışmanın bulgularına ulaşılması niteliğini taşımaktadır.

Veri analiz sürecini, değişkenler arasındaki ilişki incelenerek, grupları karşılaştırma sürecinden belirli kıstaslar çerçevesince³³² geliştirilen analizler oluşturmaktadır. Özellikle Kazakistan Cumhuriyeti'nin fundamentalizm tehlikesine yönelik mücadelesinin bölge ülkeleri oranındaki kıyası, bölge ülkelerinin İslam yönelimi ve politik hamleleri, bölge kapsamında tercih edilen fundamentalist mücadele, bölge ülke liderlerinin ve halklarının İslam'a ve fundamentalizme karşı duruşunun tespiti bu analiz sürecinin kullanılmasını sağlamıştır.

³³¹ Sayıştay, "Veri Toplanması Analizi ve Sunumu"

https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/yayinlar/Veri_Toplanmasi_Analizi_Sunumu.pdf

SGT:21.05.2019

³³² Uludağ Tez Merkezi, <https://www.uludagtezmerkezi.com/evren-ve-orneklemolusturma/> SGT:21.05.2019.

BÖLÜM VI

6. BULGULAR

Araştırmada, varsayımlar ve veriler ışığında gerçekleştirilen analizler sonucu ulaşılan bulgular ise şu şekilde sıralanmıştır

Bulgu 1: Kazakistan'ın fundamentalizme ve fundamentalizmin Kazakistan politikalarına yönetsel etkisi gösterilmektedir. Kazakistan politikalarına fundamentalizm tehlikesinin tek taraflı bağıllığının bulunmadığı birçok değişken ile politik yönelimin gerçekleştiği hipotezine çalışma kapsamınca ulaşılmıştır.

Bulgu 2: Kazakistan'da göreceli olarak varlığını güçlendirmeye çalışan fundamentalizm, Kazakistan halkına ve hükümetine doğrudan tehdit oluşturmaktadır. Kazakistan'da Kazak halkının, fundamentalizme bakış açısını mikro bakımdan birey belirlerken, birey ve toplumu etkileyen ise devlet başkanı olarak gözlemlenmektedir. Coğrafi konumun vermiş olduğu misyon ile Kazakistan'ın fundamentalizme karşı olan tavrını, sosyal gerçeklikler ve yönetsel alışkanlıklarının belirlediği çizgide olduğu iddiası, çalışmanın bir diğer hipotezini oluşturmaktadır.

Bulgu 3: Kazakistan politik hamleleri göz önüne alındığında, fundamentalizm tehdidini birey ve toplumu doğrudan yöneterek tehdidin seyrini değiştiren temel, devlet başkanı ve hükümetle gerçekleşen paralel çalışma olarak görülmektedir. Nazarbayev ve Kazakistan hükümeti, tehdidin birey ve topluma etkisinin karşılığında birey ve toplumun tehde karşı taraftarsal yaklaşımının önü kesilmesi bakımından sosyal gerçekler çerçevesince aldığı hukuki süreçler gözlemlenmiştir. Tehdit algısı, Kazakistan'da birey ve halkın doğrudan yaklaşımının gerçekleşmemesi açısından hükümetin, birey, halk ve tehde doğrudan yaptırımları devam edecektir.

Bulgu 4: Kazakistan'da negatif yönde belirtilen ideolojiyi veyahut sistemi, halk ve lider tarafından benimsenmemesi durumunda ülkeye dikta edecek radikal örgütü barındırmamaktadır. Ülkeye yansıtılması istenen negatif seyirli sistemin, ülkede nasıl sonuçlanacağı tablosu ise; ülke halkının tarihsel tepkimelerinde bulunulacağı tespit edilmiştir.

Bulgu 5: Kazakistan Hükümeti'nin özellikle fundamentalist tehditlere ve eylemlere karşı almış olduğu yönetsel kararlar, diğer fundamentalizm tehdidinde dahil olmuş ülkelerin yönetsel kararlarına nazaran daha ciddi ve kararlı oluşuyla bölgesel ve küresel boyutta Kazakistan farklı bir konumda yer almaktadır.

Bulgu 6: Kazakistan Cumhuriyeti, Suriye'deki kaos ortamının bir benzerini yaşamamak için aldığı önlemler, radikalizm tehdidininin ülke politikalarına olan etkisini göstermiştir. Son yıllarda popülerliğini koruyan DAESH gibi radikal örgütler, Kazakistan gibi Müslüman çoğunluğun olduğu ülkeler için açık tehdit niteliğindedir. DAESH, Hizbu't-Tahrir, Taliban, Özbekistan İslami Hareketi ve El-Kaide gibi fundamentalist örgütler, Kazakistan'da yasaklı örgütlerdir. Kazakistan'ın bu tavrı, fundamentalizm tehdidinden oldukça nasibini alan bölgeler havzasında, bu tehdidi etkin tedbirler ile kontrol altına alan ülke konumunda olma seçeneğidir.

Bulgu 7: Fundamentalizme karşı Kazakistan hükümeti aracılığıyla gerçekleştirilmiş hukuki önlemlerin ve yaptırım gücünün yine fundamentalist eylem potansiyeli ile paralel ilerleyeceği ve önleyici müdahale gücünü arttırdığı ve arttıracığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde verilen varsayımlar ekseninde genişletilen, özellikle ikinci bölüm ile başlayan veri ve analiz süreci son bölümün tamamlanması ile ortaya çıkan bulgular ile çalışmanın hipotezleri meydana getirilmiştir.

BÖLÜM VII

7. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

7.1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Tezin giriş bölümünde değinilen, çalışmanın amaç ve önemi, araştırma problemi, araştırmanın tanımları, araştırma sınırlılıkları ve varsayımlar olarak belirlenen başlıklar ile sonuç bölümü dahil olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, çalışmanın genel kapsamlı bakış açısını özetlemek amacıyla çalışmanın amaç ve önemini, yöntem ve planını, çalışmanın sınırlılıklarını, çalışmanın varsayımlarını ve tanımlarını içermektedir. Çalışmanın birinci bölümünde yer alan tezin birden fazla varsayımı ile çalışmanın sınırlılıklarına paralel olarak ulaşılan sonuçlar;

- Kazakistan politikalarına fundamentalizmin tek taraflı bağıllığının bulunmadığı birçok değişken ile politik yönelimin gerçekleştiği ve gerçekleşeceği,
- Kazakistan'da mevcut yönetsel alışkanlıkların, halk ve devlet başkanı üzerindeki etkinin devam ettiği,
- Tehdit algısı, Kazakistan'da birey ve halkın doğrudan yaklaşımının gerçekleşmemesi açısından Kazak liderinin ve hükümetinin doğrudan yaptırımlarının devam edeceği,
- Kazakistan'da negatif yönde belirtilen ideolojiyi veyahut sistemi, halk ve lider tarafından benimsenmemesi durumunda ülkeye dikta edecek radikal örgütü barındıramayacağı,
- Kazakistan Cumhuriyeti devlet başkanının, özellikle fundamentalist tehditlere ve eylemlere karşı almış olduğu yönetsel kararlar, diğer fundamentalizm tehdidine dahil olmuş ülkelerin yönetsel kararlarına nazaran daha ciddi ve kararlı olduğu
- Kazakistan Cumhuriyeti, Suriye'deki kaos ortamının bir benzerini yaşamamak için önlemler almaya devam ederek, fundamentalizm tehdidinden oldukça nasibini alan bölgeler havzasında bu tehdidi etkin tedbirler ile kontrol altına alan ülke konumunda olma seçeneğidir.

Çalışmanın bütününde oluşan temel sonuçlar ise şu şekildedir;

•Orta Asya’da Sovyet mirasından kalan dini baskıların ortadan kalkması ile biriken dini duygular farklı yollar ile İslam’ olan yönelim artmıştır. Sovyet öncesi dönemde bölgenin dini geleneksel ritüellerinin bölgeye has özellikler taşımaktadır. Bölge halkının dine olan inancının diri tutulması, bağımsızlıklarını kazanması ile geleneksel dini eylemlerini güncelleştirerek faaliyete geçirmişlerdir.

• Bölgede yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasi sıkıntıların doğurduğu çözüm arayışlarının fundamentalist örgütlenmeler ile çözüme kavuşacağı inancı belirlemiştir.

• Bağımsızlıklarını kazanan bölge cumhuriyetlerinin, egemenlik boşluğundan kaynaklanan dış kaynaklı radikal İslam’ın temsilcilerinin akımına uğramış ve bu nedenle Kazakistan’da gözlemlenen fundamentalizm tehlikesi dış kaynaklı odaklar başlığı ile mücadele edilmiştir.

• Küresel boyutta dini terör eylemleri bulunan örgütlerin, Orta Asya’ya coğrafi yakınlığının bulunması, Kazakistan’ı hem bölgesel hemde küresel boyutta bu tehdidin kontrol altına alınması adına çeşitli işbirliklerinin gerçekleşmesini sağlamıştır.

• Bölgede bağımsızlığına kavuşan devletlerin, dış politikada gerçekleştireceği müttefik kazanma eylemlerinde, radikal İslamcı gruplara olan bakışının ülke ülke farklılık gösterip bölge birliğinin oluşmaması, Kazakistan’ın izlediği dış politika nedeniyle ülkenin bölgede arabulucu konumunun oluşmasına sebebiyet vermiştir.

• Kırgızistan’da heteredoks din yapısı, Özbekistan’da radikallere karşı kitle desteğinin gelişmemesi ve radikalizme karşı stratejisinin olmaması, Tacikistan’da radikal örgütün bir süre de olsa ülkede yasal kabul edilmesi, Türkmenistan’ın bölge sorunlarında aykırı ve pasif duruşu, gibi radikalizmi tetkleyen nedenler Kazakistan’da gözlemlenmemiştir.

• Orta Asya ülkelerinde ortaya çıkan dini karizmatik önderlerin, ülkesel ve toplumsal koşullara göre farklı dini yorumlamaların gerçekleşmesi, ülkelerinde yaşanan dini yönelimin seyirini yakından etkilemiştir. Bu nedenle özellikle dine Kazakistan’da doğru yönelmelerin gerçekleşmesi adına devlet kanalıyla gerçeklenen sahih kaynaklar ülkeye bizzat girişi sağlanmıştır.

- Bölgede genel anlamda Hanefi-Maturidi İslam inancının bulunması, bölgedeki Sünni inancına mensup olduklarını iddia eden fundamentalist gruplara olan inançsal yakınlık, Kazakistan'da hem ulusal hem uluslararası yaptırımlar gerçekleştirmesine neden olmuştur.

- Kazakistan'da dönemin devlet başkanı Nazarbayev'in belirlemiş olduğu geleceğe yönelik stratejiler, ülke bütünlüğünün temel alınması nedeniyle sosyal gerçeklerin aşırılıkçı tutumlara neden olacak her türlü faaliyeti yasaklar niteliktedir.

- Kazakistan'ın ülkesinde yasakladığı birçok örgüt, dış politikada aktif siyaset yürüttüğü Rusya ve Çin için doğrudan tehdit oluşturan örgütler olması, Kazakistan'da gerçekleşen dini ritüellerin devlet kanalıyla bazı yaptırımlara uğraması ve sonucunda hem ulusal hem uluslararası mecrada çeşitli eleştirilere maruz kalması gibi nedenler, Kazakistan'a fundamentalizm tehlikesinin uluslararası alandaki etkilerini göstermektedir.

- Orta Asya bölgesini kısılcı altına almayı başaran fundamentalist eylemler görünürlüğü artırılmaktadır. Fundamentalizmden, bölge ülkelerinin kendini soyutlaması ve bu hareketlenmelerden tamamen izole olmasının mümkün olmayışı, bunu da yaşanan güncel olaylar ile analiz edeceğimiz Kazakistan Cumhuriyeti için önemli sonuçları meydana getirmiş bulunmaktadır.

7.2. ÖNERİLER

Çalışma kapsamınca verilecek mütevazı öneriler; ülkelerin karşı karşıya geldiği fundamentalizm tehlikesinde, ülke dinamiklerinin sosyal gerçeklikler çerçevesinde tehdide yönelik alabileceği önlemleri, maksimum seviyede göstereceği tepkimeler ile istenilen sonuca ulaştırabileceği düşüncesini kapsamaktadır. Aynı zamanda, sosyal gerçekliklerin göz ardı edilerek alınan kararlar, ülkeye pozitif ivme açısından kapsamlı ve sürerli etkileri olmayacaktır.

Ülke tehditlerine yönelik alınan yönetimsel kararların halktan kopuk oluşu, alınan kararların sürdürülebilirliği ve olumlu sonuçlar oluşturması açısından negatif yönde seyir çizen bir şematiği ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle ülkeye bariz veyahut göreceli olarak etki eden tehdit, ülke dinamiklerinin enerjisine uygun şekilde mücadele edilmesi ile olumlu sonuç alınabilecektir.

Aktör olarak devlet, halkın tüm değişkenlerine hakim, yönetimsel kararları, ulusal ve küresel bağlamda pozitif değerler sistemleştirmelidir. Bu nedenle Orta Asya ekseninde gerçekleştirilen çalışmada aktör olan Kazakistan'ın, tarihi alışkanlıkları, milli değer unsurlarını barındırarak ve küresel boyutta aktif rol oynadığı işbirliklerine uygun gerçekleştireceği politika ile fundamentalizm tehdidine yönelik sağlayacağı mücadelede başarıya ulaşacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abaşın, N. S. (2001). Orta Asya Köktendinciliğinin Kökenleri Hakkında Birkaç Söz. *Avrasya Dosyası*, 6(4). 272-282.
- ABC Gazetesi*. (2017, 27 Nisan) İslami Cihat-Mücahitler Cemaati'ne Operasyon. <https://www.abcgazetesi.com/arsiv/islami-cihat-mucahitler-cemaatine-operasyon/haber-51645> SGT: 27.04.2017
- Abdybaeva, M. (2005). Hukuki Bakımdan Terör ve 11 Eylül Saldırısı. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Abzhalov , S. (2011). Orta Asya Güney Kafkasya siyasi gelişmeler: 1991-2010 Kazakistan ve Orta Asya'daki Siyasal İslam ve Toplumun Maneviyatındaki Etkisi. N. İyikan, (Ed.). (1. Baskı), İstanbul: Hiperlink.
- Açıkgenç, A. (2006). İslam Medeniyetinde Bilgi ve Bilim. İstanbul.
- Adam, B. (2010). Yaşayan Dünya Dinleri. *Yahudilik*, Ş. Gündüz, (Ed.). (205-211.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Ağırakça, A. (2000). Din. Şamil İslam Ansiklopedisi, (2. Baskı), (108-115). İstanbul: Şamil.
- Sapmaz, A. (2013). “Rusya Federasyonu’nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya’nın İstikrarı Üzerine Etkileri” *Savunma Bilimler Dergisi*, 12(2), 10.
- Ahmet Yesevi Üniversitesi*. “Ahmet Yesevi” <https://www.ayu.edu.tr/ahmetyesevi> SGT: 03.10.2018.
- Akademik Perspektif*. Kazakistan’da Din Algısı (Kazakistan Gezi Notları 2) <http://akademikperspektif.com/2014/03/19/kazakistanda-din-algisi-gezi-notlari-2/> SGT: 15.02.2017
- Akyüz, N., Çapcıoğlu, İ. (2013). Sosyolojik Din Tanımları. Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, N. Akyüz, İ. Çapcıoğlu, (Ed.). (42-46). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Albayrak, H. Ş. (2014). Hıristiyanlık’tan İslam’a Uzanan Fundamentalizm. *Lacivert Dergi*, <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2014/06/03/hiristiyanliktan-islama-uzanan-fundamentalizm> SGT: 05.10.2017.
- Al Jazeera. (2011, 15 Ekim). Kazakistan’da Kamu Binalarında İbadet Yasak. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kazakistanda-kamu-binalarinda-ibadet-yasak> SGT: 01.08.2017.
- Al Jazeera Turk. (2012, 16 Mayıs). Ülke profili: Özbekistan. <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-ozbekistan> SGT: 04.03.2017.
- Al Jazeera Turk. (2013, 7 Kasım). Ülke profili: Tacikistan. <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-tacikistan> SGT: 20.03.2017.
- Al Jazeera. (2013, 12 Aralık). Ülke Profili: Türkmenistan. <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-turkmenistan> SGT: 03.03.2017.

- Al Jazeera. (2014, 11 Mart). Ülke profili: Kazakistan. <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-kazakistan> SGT: 04.04.2017
- Al Jazeera Turk. (2014, 18 Ocak). Taliban'ın ortaya çıkışı ve gelişimi. <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/talibanin-ortaya-cikisi-ve-gelisimi> SGT:06.02.2017.
- Al Jazeera Turk. (2016, 24 Mart) Tacikistan'da muhalif olmak: İslami Rönesans Partisi bilmecesi, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/tacikistanda-muhelif-olmak-islami-ronesans-partisi-bilmecesi> SGT:20.03.2017.
- Alkan, H. (2011). Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar. *Usak*, (1. Baskı), Ankara: Karınca.
- Ametbek, D. (2019). Kazakistan Vatandaşlarının Suriye'den Tahliyesi. <https://ankasam.org/kazakistan-vatandaslarinin-suriyeden-tahliyesi/> SGT:18.02.2019
- Anadolu Ajansı. (2017, 25 Ocak). Kazakistan Anayasa Değişikliğine Gidecek. <http://aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-anayasa-degisikligine-gidecek-/735041> SGT: 18.07.2019.
- Andican, A. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri 2023 Yılında Nerede Olacalar?. *TASAM*, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/Ahad_ANDI%CC%87CAN.pdf_ba87e9b7-5054-4fdc-aaa6-b6f0c880d5cf.pdf SGT: 03.04.2017. 8-10.
- Arpağuş, H. İslam İnanç Esasları, Dinin Tanımı vır Mahiyeti.. *Atatürk Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi*, <http://www.kaabalive.net/indirDiger/ilahiyatonlisansdersleriHafta1/%C4%B0LH1009-%C3%9Cnrite%201.pdf> SGT: 10.01.2017
- Aydın, M. (2010). Yaşayan Dünya Dinleri. 'Hristiyanlık' Ş. Gündüz, (Ed.) (78-79). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Aydın, M. (2016). Anahatlarıyla Dinler Tarihi Tarih İnanç ve İbadet. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ayaydın, M. El-Kaide ve Kurum Süreci. *İlim ve Medeniyet*, <http://www.ilimvemedenyet.com/el-kaide-ve-kurulus-sureci.html> SGT:10.03.2017
- Bal, İ. (2006). Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler, Ankara:USAK.
- BBC TÜRKÇE. IŞİD, Orta Asya'da Nasıl Örgütleniyor?. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38506522> SGT: 17.05.2017.
- BBC TÜRKÇE. Kazakistan'da Askeri Birliğe Silahlı Saldırı. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160605_kazakistan_saldiri SGT: 13.07.2017
- BBC TÜRKÇE, Kazakistan'da Tokayev Devlet Başkanı, İstifasını Açıklayan Eski Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in Kızı Nazarbayeva Senato Başkanı Oldu. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47637930> SGT:21.03.2019.

- Beyazyüz, M., Sevinç, F., Alkan, S. G., Göka, E. (2007). Fundamentalizmin Psikolojisi. *Avrasya Dosyası*, <http://file.setav.org/Files/Pdf/fundamentalizmin-psikolojisi.pdf> SGT: 10.03.2017. 355-366.
- Bıyık, M. (2007). Amerikan Protestan Fundamentalizmi'nin Köken ve Öğreti Açısından Bir Analizi. http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D01949/2007_28/2007_28_BIYIKM.pdf SGT:05.12.2016.
- Biçer, R. Dini Temalı Radikalizm ve Türk Cumhuriyetleri. <http://file:///C:/Users/Asus/Downloads/290-952-1-PB.pdf> SGT:31.12.2016.
- Bodur, E., . (2004). Orta Asya'da Militan İslamcı Hareketler ve Vahhabilik, *Dini Araştırmalar*, 7(20), 199-204.
- Bozbey, A., İ. (2011). Quo Vadis Kırgızistan?: Sovyet Sonrası Kırgızistan'da İslami Hareketler. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=11353> SGT: 03.04.2017. 22-31.
- Bugubaev, K. (2013). İslam'ın Orta Asya ve Kırgızistan'daki Dinamikleri. http://usbed.org/yayinlar/%C4%B0slam_%C4%B1n_Orta_Asyaya_ve_K%C4%B1rg%C4%B1zistan_daki_Dinamikleri.pdf SGT: 10.02.2017. 2-7.
- Cebeci, S. (2016). Kırgızistan'da Dini Durum ve Sovyet Sonrası Dini Gelişmeyi Besleyen Etkenler. http://journals.manas.edu.kg/mjsr/archives/Y2016_V05_I03/438d5a25a6b06235d9b4e043cc90a7df.pdf SGT: 02.02.2017.
- Cleveland, L. W. (2008). Modern Ortadoğu Tarihi. Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Angora Kitaplığı.
- Çakır, R. (2003) El Kaide Hakkında Yanlış Bildiğimiz On Şey. <http://rusencakir.com/El-Kaide-hakkinda-yanlis-bildigimiz-on-sey/66>, SGT: 16.03.2017.
- Çetin, E. Hıristiyan Fundamentalizmi ve Ortadoğu'da Tanrıyı Kıyamete Zorlama Stratejisi. http://sbedergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/1051111517_1.pdf SGT: 02.10.2017. 2.
- Çiçek, N. (2015). Türkistan İslam Partisi mi yoksa Doğu Türkistan İslam Hareketi mi?. <http://www.timeturk.com/turkistan-islam-partisi-mi-yoksa-dogu-turkistan-islam-hareketi-mi/yazar-36752> SGT:12.03.2017.
- Çin Uluslararası Radyosu. ÇKP'nin Üye Sayısı 73 Milyonu Aştı. <http://turkish.cri.cn/101/2007/10/16/1@81681.htm> SGT: 02.04.2017.
- Çoban, Z. B. (2013). Dinler Tarihi: Din. <https://drive.google.com/file/d/0B71Ju5esUFihLTFhcGYtcHV1SUE/view> SGT:10.02.2017. 13.
- Dautov, A., Kara, A. (2008). Kazakistan Dünyadaki Yatırımın Yeni Merkezi. Türk İş Adamları ve Yatırımlar İçin Kazakistan Rehberi. Çev. Danyar Kosnazarov, *Kazakistan İstanbul Başkonsolosluğu*, (8-12). İstanbul.
- Demirağ, S. Y. (2017, 19 Ocak) Orta Asya'da IŞİD Tehlikesi. <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/orta-asyada-isis-tehlikesi-41335yy.htm> SGT:17.05.2017.

- Demir, H., Yılmaz, R. H. (2017). Orta Asya'dan Ortadoğu'ya Gidenler Dönünce. *Al Jazeera*, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/orta-asyadan-ortadoguya-gidenler-donunce> SGT: 03.01.2018
- Demir, H. (2014). IŞİD Kimdir ve Neden Sünni Değildir?. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/teostrateji-arastirmalari-merkezi/2014/06/20/7660/isid-kimdir-ve-neden-sunni-degildir> SGT: 01.02.2017.
- Demir, H. (2014). Sünniler Nedir? Sünniler Kimdir?. *21. Yüzyıl Enstitüsü*, <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/teostrateji-arastirmalari-merkezi/sunnilik-nedir-sunniler-kimdir> SGT: 01.02.2017
- Demir, H. (2014). Selefiler ve Selefî Hareketi IŞİD Ne Kadar Sünnidir?. <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/teostrateji-arastirmalari-merkezi/selefiler-ve-selefi-hareketi-isid-ne-kadar-sunnidir> SGT: 01.02.2017
- Deutsche Welle. (2015). Tacikistan'da Esrarengiz Başkaldırı. <http://www.dw.com/tr/tacikistanda-esrarengiz-ba%C5%9Fkald%C4%B1r%C4%B1/a-18706547> SGT: 15.12.2016.
- Diriliş Postası.(2017, 24 Ağustos). Kazakistan'da resmi nikahtan önce dini nikaha ceza!. <http://dirilispostasi.com/n-42443-kazakistanda-resmi-nikhtan-once-dini-nikha-ceza.html> SGT:30.12.2017.
- Dünya Bizim. (2016, 06 Haziran). Kazakistan'da İmamlar 4 Senelik Bir Medrese Eğitiminden Geçer. <http://www.dunyabizim.com/soylesi/24262/kazakistanda-imamlar-4-senelik-bir-medrese-egitiminden-gecer> SGT: 25.12.2016.
- Dünya Bülteni. (2009, 9 Mayıs). Orta Asya 'Bozkurtlar'a ve 'Nurcular'a terörist dedi!. <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=76279> SGT:13.04.2017.
- Dünya Bülteni. (2012, 13 Kasım). Kazakistan'da açıkta namaz yasaklandı!. <http://www.dunyabulteni.net/haber/234759/kazakistanda-acikta-namaz-yasaklandi> SGT: 30.12.2017
- Dünya Bülteni, (2014, 02 Temmuz). Kazakistan'da Hizb-ut Tahrir Davasında Ceza Yağdı. <http://www.dunyabulteni.net/hizbuttahrir/302805/kazakistanda-hizb-ut-tahrir-davasinda-ceza-yagdi> SGT: 18.12.2016.
- Dünya Bülteni. (2015, 16 Mart). Kazakistan'da İslami Kurumlar Arasında Tartışma. <http://www.dunyabulteni.net/haber/324812/kazakistanda-islami-kurumlar-arasinda-tartisma> SGT: 14.02.2017.
- Dünya Bülteni. (2016, 16 Haziran). Özbekistan İslami Hareketi ikiye bölündü. <http://www.dunyabulteni.net/haberler/367451/ozbekistan-islami-hareketi-ikiye-bolundu> SGT: 16.03.2017.
- Dünya Bülteni. (2016, 20 Temmuz). Kazakistan'da dini faaliyetlere denetim arttırılacak. <http://www.dunyabulteni.net/haberler/371192/kazakistanda-dini-faaliyetlere-denetim-arttirilacak> SGT: 30.12.2017.

- Dünya Bülteni. (2016, 29 Kasım). Kazakistan'daki Aktöbe saldırısına müebbet. <http://www.dunyabulteni.net/haberler/385644/kazakistandaki-aktepe-saldirisina-muebbet> SGT: 03.07.2017.
- Ercins, G. (2009). Küreselleştirici Modernliğin Bir Antitezi: Fundamentalizm. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), <https://docplayer.biz.tr/37831618-Kuresellestirici-modernligin-bir-antitezi-fundamentalizm.html> SGT:10.03.2017. 655-668.
- Erdemol, K. M. (2017, 5 Ocak). Orta Asya: Cihatçı merkezi. <http://www.birgun.net/haber-detay/orta-asya-cihatci-merkezi-142028.html> SGT:22.01.2017.
- Eren, H. *EkoAvrasya*, Kazakistan'da Tarihi Seçim, En Güçlü Aday Tokayev, <https://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=290&Lang=TR> SGT: 15.06.2019
- Erkmen, S. (2014). Irak'ta El- Kaide'nin Doğuşu, Gelişimi ve Bugünü. <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/irakta-el-kaidenin-dogusu-gelisimi-ve-bugunu> SGT:01.10.2017.
- Erşahin, S. (2004). Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Ulusal Güvenlik ve Din. *Dini Araştırmalar*, 7(20). 182-192.
- Fağiri, H. S. Fundamentalizm ve Orta Asya'nın Bölgesel Güvenliği. http://www.academia.edu/29391200/Fundamentalizm_ve_Orta_Asya.docx SGT: 25.04.2017. 13-14.
- Fekri, A. A.(2011). Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi. *Mızrak Yayınları*, İstanbul, 165.
- Gezimanya, Kazakistan'da Din ve İnanç. <https://gezimanya.com/asya/kazakistanda-din-ve-inanc> SGT:19.02.2017.
- Global Security.org. Jund al-Khilafa [Kazakistan] (Halifelik Askerleri, JAK). <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/jak.htm> SGT: 25.02.2017.
- Gray, J. (2004). El- Kaide. Çev. Zehra Savan, 2.
- Gündüz, Ş. (2010). Yaşayan Dünya Dinleri. Diyanet İşleri Başkanlığı, (37-74). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Gündoğdu, A., Güler, C. (2017). Kazakistan'ın Bağımsızlığının Tanınma Süreci ve Türk Kamuoyundaki Yankıları. 61(36), Ankara.
- Güngör, E. (2018) 1898 Fergana Olayları ve II. Abdulhamid Han. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 506.
- Gürkan, L. S. (2013). Yahudilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43., 187.
- Haber7. (2012, 04 Ağustos). Özbekistan İslami Hareketi'nin lideri öldürüldü. <http://www.haber7.com/kafkaslar/haber/910998-ozbekistan-islami-hareketinin-lideri-olduruldu> SGT: 16.03.2017
- Haber7. (2014, 23 Kasım). IŞİD'in Kazakistan'da Şoke Eden Görüntüleri. <http://www.haber7.com/asya/haber/1229309-isisdin-kazakistanda-soke-eden-goruntuleri> SGT: 19.07.2017.

- Haberler.com. (2011, 23 Mayıs). Taliban'dan Kazakistan'a Tehdit. <http://www.haberler.com/taliban-dan-kazakistan-a-tehdit-2744610-haberi/> SGT:15.03.2017.
- Haberler.com. (2012, 20 Nisan). Bardakoğlu: İslamofobi ve Radikalizm Aynı Kaynaktan Besleniyor. <https://www.haberler.com/bardakoglu-islamofobi-ve-radikalizm-ayni-3555128-haberi/> SGT: 04.02.2018
- Haberler.com. (2016, 12 Haziran). Kazakistan'ın Teröre Karşı Güvenlik Önlemleri. <https://www.haberler.com/kazakistan-in-terore-karsi-guvenlik-onlemleri-8521984-haberi/> SGT: 30.12.2017
- Haberler.com. (2017, 06 Mart). Anayasa Değişikliği Kazakistan Meclisinde Kabul Edildi. <https://www.haberler.com/anayasa-degisikligi-kazakistan-meclisinde-kabul-9339949-haberi/> SGT: 18.07.2017
- HABER RUS. Orta Asya'da 57 Bin İnternet Sayfası IŞİD'e Çalışıyor. <http://haberrus.com/politics/2015/09/15/orta-asyada-57-bin-internet-sayfasi-iside-calisiyor.html> SGT: 17.05.2017.
- Haber Vaktim. (2013, 11 Mart). Kazakistan İslam'a Koşuyor. <http://www.habervaktim.com/haber/316951/kazakistan-islama-kosuyor.html> SGT:02.01.2017
- Haksöz Haber. (2016, 29 Nisan). Kazakistan 'İslami Gıda Güvenliği Kurumu' Oluşturuldu. <http://www.haksozhaber.net/kazakistan-islami-gida-guvenligi-kurumu-olusturuldu-75884h.htm> SGT: 19.11.2016.
- Halliday, F., Skocpol, T., Ahmad, E., Keddie, R. N., Moghadem, V., Muaddel, M. (1992). İran Devrimi: Din, Anti- Emperyalim, ve Sol. Der: Serpil Sancar, İstanbul: Belge Yayınları.
- Harman, F. Ö. (2001). İslam, Vahiy Geleneği İçinde İslam. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 23. 2-5.
- Hasanov, B. (2016). Dini Fundamentalizmi Ayakta Tutan Temel Faktörler. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/527099> SGT: 10.02.2017. 242-247.
- Hayit, B. (2006). Sovyetlerde Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, 2. Baskı. İstanbul, 192.
- Hill, E. (2010). The Muslim Brotherhood in Flux. *Al Jazeera*, <http://www.aljazeera.com/indepth/2010/11/2010111681527837704.html> SGT: 03.02.2017
- Hürriyet. (2000, 02 Mart). Batı Haçlı Seferi Tarihi Bir Hataydı. <http://www.hurriyet.com.tr/bati-haclı-seferi-tarihi-bir-hataydi-39137272> SGT: 30.12.2016.
- Hürriyet. (2011, 23 Mayıs). Taliban'dan Kazakistan'a Tehdit. <http://www.hurriyet.com.tr/talibandan-kazakistana-tehdit-17853659> SGT:15.03.2017.
- Hürriyet. (2019,21 Şubat). Kazakistan'da Hükümet Fesedildi. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kazakistanda-hukumet-feshedildi-41125432> SGT:20.03.2019.

- KABAR, (2018, 16 Temmuz). Kazakistan nüfusu 18.25 milyona ulaştı. <http://kabar.kg/tur/news/kazakistan-nufusu-18-25-milyon-ki-iyeye-ula-t/> SGT:07.02.2019.
- Karaağaçlı, A. Kazakistan'ın Sosyoekonomik ve Siyasal Yapısı. http://www.bilgesam.org/incele/185/-kazakistan%E2%80%99in-sosyoekonomik-ve-siyasal-yapisi/#.Woq8Aqhl_IU SGT: 03.01.2018
- Karagiannis, E. (2007). The Rise of Political Islam in Kazakhstan: Hizb ut-Tahrir al-Islami. *START*, <http://www.start.umd.edu/publication/rise-political-islam-kazakhstan-hizb-ut-tahrir-al-islami> SGT:06.03.2017.
- Katar, M. (2010). Yaşayan Dünya Dinleri. *Hristiyanlıkta Temel Akımlar*. Ş. Gündüz. (Ed.). (102-123). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kazakhstan, (2010). Country Profile OSCE and Kazakhstan, Ministry of foreign affairs of the Kazakhstan republic, Astana SS.
- Kazakça- Türkçe Çeviri. <http://www.liyago.com/turkce-kazakca> SGT: 02.10.2017.
- Kazakistan İlimler Akademisi, (2007). Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar. Çev. Abdulvahap Kara, İstanbul: Selenge.
- Kazakistan İstanbul Başkonsolosluğu. <http://www.mfa.gov.kz/tr/istanbul/content-view/informatsiya-o-kazakhstane> SGT: 03.10.2017. 9-10.
- Kazakistan Kz.(2016, 27 Aralık). Kazakistan, Radikal Gruplarla Mücadeleye Hız Verdi. <http://www.kazakistan.kz/kazakistan-radikal-gruplarla-mucadeleye-hiz-verdi/> SGT: 25.02.2017.
- Kazakistan KZ. (2016, 30 Aralık). Kazakistan'da 2016'ya damga vuran 7 olay. <http://www.kazakistan.kz/kazakistanda-2016ya-damga-vuran-7-olay/> SGT: 30.12.2017.
- Kazakistan KZ.(2017, 21 Nisan). Kazakistan'da IŞİD Yanlılarına Eş Zamanlı Operasyon. <http://www.kazakistan.kz/kazakistanda-isis-yanlilarina-es-zamanli-operasyon/> SGT:13.07.2017.
- Kesici, K. A. (2003). Dün, Bugün ve Hedefteki Kazakistan. (1. Baskı), İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Kirman, A. M. (2008). Sekülerleşme Perspektifinde Dini ve Seküler Fundamentalizmleri. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt1/sayi2/sayi2pdf/kirman_m_ali.pdf SGT:18.02.2017.
- Klyashtorny, S.G., Sultanov, T.İ. (2004) Türkün Üç Bin Yılı, Çev. D. Ahsen Batur, Kovallskaya, Svetlana. Kazakistan'da Ceditçilik. <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=356332> SGT: 31.12.2017.
- Köklü Değişim. Mahmut Kar: Buradan bir kez daha kamuoyuna önemle duyuruyorum. <https://www.kokludegisim.net/haberler/mahmut-kar-buradan-bir-kez-daha-kamuoyuna-onemle-duyuruyorum.html> SGT: 15.03.2017.
- Kurt, S. (2014). Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Orta Doğu Politikası. http://www.johschool.com/Makaleler/1888164411_SEL%C4%B0M%20KURT.pdf SGT: 15.12.2016.

- Küresel Analiz. Afganistan'da Özbekistan İslam Hareketi: IŞİD'e Biat Ederken Hata Yaptık. <http://kureselanaliz.com/2016/06/afganistanda-ozbekistan-islam-hareketi-iside-biat-ederken-hata-yaptik-tam-metin/> SGT: 20.03.2017.
- Kyzy, A. B. (2018). Yeni Dini Akımların Orta Asya Gençliği Üzerindeki Etkileri ve Din Eğitiminin Rolü. Gelecek Vizyonlar Dergisi, http://www.futurevisionsjournal.com/Makaleler/2127376741_fvj%20c2s4%2004.pdf SGT:18.01.2019. 32.
- Losurdo, D. (2012). Köktendincilik Nedir?. Çev. Selin Dingilioğlu, Yordam Kitap, 10.
- Milli Gazete. (2016, 21 Temmuz). Kazakistan'da Dini Faaliyetler 'Daha Sıkı' Denetlenecek. <http://www.milligazete.com.tr/haber/889336/kazakistanda-dini-faaliyetler-daha-siki-denetlenecek> SGT:30.12.2017.
- Milliyet. (2014, 3 Kasım). IŞİD'di, Durduk Yere DEAŞ Oldu. <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehmet-tezkan/isid-di---durduk-yerde-deas-oldu-1963887/> SGT: 03.05.2017.
- Momnkulov, C. (2012). Kazakistan-2050 Stratejisi. ORSAM, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/13388?dil=tr> SGT: 12.10.2017.
- Nazarbayev, A. Nursultan. Kazakistan - 2050 Stratejisi Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi İstikameti. TASAM, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/kazakistan_-_2050_stratejisi_2ed088a6-ffd2-4202-8a38-b0a42a571fee.pdf SGT: 10.11.2017.
- NND Sözlük, <http://www.nedirnedemek.com/fundus-nedir-fundus-ne-demek> SGT:10.03.2017.
- Oğan, G. (2016). Tacikistan'da muhalif olmak: İslami Rönesans Partisi bilmececi.
- Oğuz, E.(2016, 07 Temmuz). Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerinde IŞİD Tehlikesi. *HABER TURK*, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1263555-kafkasya-ve-orta-asya-cumhuriyetlerinde-isid-tehlikesi> SGT: 22.07.2017.
- Ömerci, O. (2014). Siyasal Sistemler: İran İslam Cumhuriyeti. Uluslararası Politika Akademisi. <http://politikaakademisi.org/2014/12/24/siyasal-sistemler-iran-islam-cumhuriyeti/> SGT: 31.12.2016.
- Özbay, Ö. (2007). Üniversite Öğrencileri Arasında Din ve Sosyal Sapma. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3., No.1, 1-3
- Özdemir, B. AUM SHİNRIKYO: Kuruluşundan Bugüne Örgüt Profili. http://www.academia.edu/4972000/Aum_Shinrikyo_by_Batuhan_%C3%96zdemir SGT: 01.04.2007.
- Özenç, M., Özenç, G. E. Sınıf Öğretmenleri İle Yapılan Lisansüstü Eğitim Tezlerinin Bölümü Değerlendirilmesi, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/16722> SGT:20.05.2019.
- Özkan, A. R. Amerikan Fundamentalizmin Dünü Bugünü. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/30738> SGT: 01.03.2017.

- Pars Today. (2017). İran İstihbarat Bakanı: İran İslam Cumhuriyeti İstihbarat Kurumu, İslam, Şeriat, Ahlak ve Kanun Temeline Kuruludur. http://parstoday.com/tr/news/irani60575-%C4%B0ran_%C4%B0stihbarat_bakan%C4%B1_%C4%B0ran_%C4%B0slam_cumhuriyeti_%C4%B0stihbarat_kurumu_%C4%B0slam_%C5%9Eeriat_ahlak_ve_kanun_temeline_kuruludur SGT: 14.03.2017.
- Pars Today. IŞİD'in Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde hareketliliği- 5. http://parstoday.com/tr/radio/programs-i16510-i%C5%9E%C4%B0d%E2%80%99in_orta_asya_ve_kafkasya_b%C3%B6lgelerinde_hareketlili%C4%9Fi_5 SGT:10.07.2017.
- QHA Kırım Haber Ajansı, DAES'in Ortadoğu'nun Ardından Yeni Hedefi: Türkistan Toprakları. <http://qha.com.ua/tr/siyaset/daes-in-ortadogu-nun-ardindan-yeni-hedefi-turkistan-topraklari/152108/> SGT: 10.03.2017.
- Raimbekova, A. (2016, 8 Haziran). Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev Aktöbe'deki Terör Saldırısının Talimatı Yurtdışından. *Anadolu Ajansı*. <http://aa.com.tr/tr/dunya/kazakistan-cumhurbaskani-nazarbayev-aktobedeki-teror-saldirisinin-talimati-yurt-disindan/586476> SGT:13.07.2017
- Redhouse, (1996). İngilizce Türkçe Sözlük, İstanbul: Redhouse.
- Roy, O. (2009). Yeni Orta Asya. Çev. Mehmet Moralı, İstanbul: Metis Yayınları.
- San, C. (1996). Köktendincilik. (1.Baskı), Ankara: Alman Kültür İşleri.
- Sandbayev, Z. (2014). Günümüz Kazakistan'da İslam. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, <http://docplayer.biz.tr/10637198-Gunumuzde-kazakistan-da-islam.html> SGT:01.01.2017. 217-220.
- Sapmaz, A. (2013). Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri'' *Savunma Bilimler Dergisi*, 12(2), 10.
- Shahak, İ., Mezvinsky, N. (2002). İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi. Çev. Ahmet Emin Dağ, (1. Baskı) 12-14. Anka Yayınları.
- Sayıştay, Veri Toplaması Analizi ve Sunumu, https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/yayinlar/Veri_Toplanmasi_Analizi_Sunumu.pdf SGT:21.05.2019
- Sisson, M. Lashkar-e-Taiba. <https://www.britannica.com/topic/Lashkar-e-Taiba> SGT: 19.04.2017
- Son Haber. (2016, 23 Aralık). Kazakistan'da El-Kaide ve Daeş Operasyonu. <http://www.sonhaberler.com/asya/kazakistanda-el-kaide-ve-daes-operasyonu-h202788.html> SGT: 11.04.2017.
- Sputnik News. (2015, 10 Ekim). Özbekistan İslami Hareketi IŞİD'e Biad Etti. <https://tr.sputniknews.com/asya/201508071017008206/> SGT: 25.02.2017.
- Sputnik News. (2017, 17 Haziran). Kazakistan'da Başörtüsü ve Çarşaf Yasağı Planı. <https://tr.sputniknews.com/yasam/201706171028932653-kazakistan-basortusu-carsaf-yasak/> SGT: 01.08.2017.

- Sputnik News.(2017, 06 Mart). Kazakistan'da devlet başkanının yetkileri kısıtlandı. <https://tr.sputniknews.com/asya/201703061027505018-kazakistanda-devlet-baskaninin-yetkileri-kisitlandi/> SGT: 18.07.2019.
- Stanford University. Lashkar-e-Taiba. <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/79> SGT:10.03.2017.
- Stand With Us, Background Information on Terrorist Groups. <https://www.standwithus.com/news/article.asp?id=1702> SGT:10.03.2017.
- Star. (2017, 12 Mart). Hizb-ut Tahrir kimdir? Hizb-ut Tahrir nedir?. <http://www.star.com.tr/guncel/hizbut-tahrir-nedir-hizbut-tahrir-kimdir-haber-1193773/> SGT:15.03.2017.
- Step Haber. (2018, 23 Kasım). Nazarbayev'den Türkoloji vurgusu: Başlangıçtan Günümüze Türk Medeniyeti. <http://stephaber.com/gundem/nazarbayevden-turkoloji-vurgusu-baslangictan-gunumuze-turk-medeniyeti/> SGT:02.20.2019
- Step Haber. (2019, 27 Ocak). Türk Dünyasının Bilge Lideri Nazarbayev'den Gençlere Tarihi Öğütler: BİZ KADİM TÜRKLERİN TORUNLARIYIZ!. <http://stephaber.com/gundem/turk-dunyasinin-bilge-lideri-nazarbayevden-genclere-tarihi-ogutler-biz-kadim-turklerin-torunlariyiz/> SGT:02.20.2019
- Sultan, E. (2001). Türkmenistan ve Rusya: Gaz Üzerinde Kurulan İlişkiler. *Avrasya Dosyası*, 7(2), 184 – 205.
- Şen, O. (2011). Din Terörizm ve El-Kaide. (1. Baskı). 58. Sarkaç Yayınları.
- Şimşek, A. (2012). Kazakistan'da Geçmişten Bugüne Dini Hayat. *Yeni Konya*, http://www.yenikonya.com.tr/koseyazisi-106-Kazakistanda__Gecmisten_Bugune__Dini_Hayat.html SGT:19.03.2017.
- T.C Başbakanlık Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. *Türk Dil Kurumu*, http://tdk.gov.tr/?option=com_karsilik&view=karsilik&kategori1=abecesel&kelime2F SGT: 01.01.2017.
- Taşgıl, A.(2010). Talas Savaşı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 39. 501.
- The Khilafet. Hizb ut Tahrir Member Rafis Galiullin in Kazakhstan prison: “Every day, they demand I forsake the party. <http://www.khilafah.com/hizb-ut-tahrir-member-rafis-galiullin-in-kazakhstan-prison-every-day-they-demand-i-forsake-the-party/> SGT: 10.03.2017
- TIMETURK. (2016, 21 Mayıs). Kazakistan'da Sosyal Ağlar Erişime Kapatıldı. <https://www.timeturk.com/kazakistan-da-sosyal-aglar-erisime-kapatildi/haber-154516> SGT: 30.12.2017.
- TIMETURK. (2016, 23 Aralık). Kazakistan'da Yeni Terörle Mücadele Yasası Onaylandı. <https://www.timeturk.com/kazakistan-da-yeni-terorle-mucadele-yasasi-onaylandi/haber-419677> SGT: 30.12.2017.
- TIMETURK. (2017, 3 Aralık). Aum Şinrikyo Nedir?. <https://www.timeturk.com/aum-sinrikyo-nedir/haber-794237> SGT: 05.12.2017

- TURKPA. Türk Cumhuriyetleri Anayasaları. <http://www.turk-pa.org/documents/turk-t.pdf>
SGT: 01.02.2017.
- Troll, W. C. (1998). Tarihi Bir Olay Olarak Hristiyanlık. Çev. Talip Özdeş, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/258.pdf> SGT:10.12.2016.
- TRT Diyanet. Kazakistan'da İslam'ın Yükselişi. <http://www.diyamet.tv/kazakistan-da-islam-in-yukselisi/> SGT: 15.01.2017.
- Turkishny. El Kaide Kazakistan'da Yapılanmaya Çalışıyor. <http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/37892-israil-filistin-gorumeleri-resmen-balad> SGT:30.04.2017.
- Tuymebayev, Z. (2005). The Ministry of Education and Science of Republic of Kzakhstan. Kazakhstan, Almatı. 18.
- Türkçe Tıp Dili Klavuzu. <http://turkoloji.cu.edu.tr/INDIR/trk-tipdili-kilavuz.pdf>
SGT:10.03.2017.
- Türkel Gazetesi. Kazakistan'da Tekfir El-Hicre Örgütü Yasaklandı. <http://www.turkelpress.com/?tag=kazakistanda-tekfir-el-hicre-orgutu-yasaklandi>
SGT:03.04.2017
- Türkiye Diyanet Vakfı. Kazakistan Heyetinden Diyanet Vakfına Ziyaret. <http://diyanetvakfi.org.tr/tr-TR/site/haberler/kazakistan-heyetinden-diyamet-vakfi-na-ziyaret-1412> SGT: 03.09.2017.
- Uludağ Tez Merkezi, <https://www.uludagtezmerkezi.com/evren-ve-orneklem-olusturma/>
SGT:21.05.2019
- UNSC, (2014). Asbat Al Ansar. https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/asbat-al-ansar SGT:10.03.2017.
- Ülger, K. İ. Orta Asya'da Radikalizm Tehdidi; Gerçek Mi? Efsane Mi?. II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-178-2014070120sosbilkongre34.pdf> SGT:04.04.2017.
- Warrıck, J. (2016). Siyah Bayraklar; İŞİD'in Doğuşu ve Yükselişi. Çev. Işık Tansal, İstanbul: A7.
- Ydyrys, K. İŞİD ve Orta Asya. ANKASAM, <https://ankasam.org/isid-ve-orta-asya/> SGT: 02.08.2017.
- Yılmaz, U. M. (2015, 30 Temmuz). Nursultan Nazarbayev ve Kadın. *Yeniçağ Gazetesi* <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/nursultan-nazarbayev-ve-kadin-35209yy.htm>
SGT:03.01.2017.
- Zorlu, K. (2014, 1 Kasım). 11 Eylül Sonrası Türkistan'ı Okumak. *Yeniçağ Gazetesi*, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/11-eylul-sonrasi-turkistani-okumak-32473yy.htm>
SGT: 05.03.2017
- Zorlu, K. (2015). Orta Asya'da Terörizm: Sufizm'den 'Fundamentalizm'e Geçiş. *2023 Dergisi*, Ankara.

Zorlu, K. (2017, 5 Ağustos). Doğu Türkistan İslami Hareketi terör listesine mi alındı?. *Vatan Gazetesi*.

Zorlu, K. (2017, 11 Mart), Devlet Başkanı Nazarbayev Hangi Yetkilerini Devrediyor?. *Gazete 2023*, <http://www.gazete2023.com/devlet-baskani-nazarbayev-hangi-yetkilerini-devrediyor-makale,744.html> SGT: 21.03.2019

Zorlu, K. (2019, 14 Ocak). Қазақстанның беделін өсірген айтулы қадам. *Egemen Kz*, <https://egemen.kz/article/180241-qazaqstannynh-bedelin-oesirgen-aytuly-qadam>. SGT:16.02.2019

724 *KIRGIZİSTAN*. Kazakistan'da DEAŞ (İŞİD) Üyelerini Vatandaşlıktan Çıkaracak. <http://www.724.kg/dunya/800/kazakistan-da-dea%C5%9F-i%C5%9E%C4%B0d-%C3%BCyelerini-vatanda%C5%9F1%C4%B1ktan-c%C4%B1karacak#> SGT: 15.07.2017.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı, Soyadı : Nevin İnaç

Doğum Yeri ve Yılı : Ankara 18.08.1993

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : nevinshinn@gmail.com

Eğitim Durumu:

Lisans : Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans: AEÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD

Yayınlar:

Gökkubbe Dergisi, (2014, Aralık). Osman Sadun Köprülü. (3), 60.

XII. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Öğrenci Kongresi. (2015). Küresel Yenilenebilir Enerji Politikaları. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Gökkubbe Dergisi, (2015, Ağustos). Osmanlı Devlet ve Siyaset Adamı Ermeni Tehcirinin Baş Aktörü: Talat Paşa. (4), 61.